

UNIVERZA V LJUBLJANI

FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

BRANKO VIDETIČ

Mentor: doc. dr. IZTOK PREZELJ

**PRIMERJALNA ANALIZA OBVEŠČEVALNIH SISTEMOV
RUSIJE, HRVAŠKE, NEMČIJE IN SLOVENIJE**

Diplomsko delo

LJUBLJANA, 2006

Kazalo

Uvod	3
1. Metodološko, hipotetično in teoretični okvir analize	6
1.1. Opredelitev predmeta in ciljev analize	6
1.2. Hipoteze	8
1.3. Indikatorji za potrjevanje hipotez	8
1.4. Uporabljene metode	8
1.5. Opredelitev temeljnih pojmov	9
1.5.1. Obveščevalna dejavnost	9
1.5.2. Obveščevalna služba	10
1.5.3. Varnostna služba	12
1.5.4. Protiobveščevalna služba	13
1.5.5. Obveščevalni sistem	14
1.5.6. Politični sistem	15
1.5.7. Model nadzora nad obveščevalnimi službami	16
1.5.8. Parlamentarni nadzor nad obveščevalnimi službami	18
2. Osnovne značilnosti političnega in obveščevalno-varnostnega sistema Rusije	20
2.1. Družbenopolitična ureditev Rusije	20
2.2. Organi državne oblasti, ki so pomembni za izvajanje nadzora nad delom varnostno- obveščevalnih služb Rusije	21
2.3. Struktura varnostno-obveščevalnega sistema Rusije	25
2.3.1. Zvezna varnostna služba (Federal'naja služba bezopasnosti – FSB)	26
2.3.2. Zunanja obveščevalna služba (Služba vnešnei razvedki - SVR)	29
2.3.3. Zvezna služba za zaščito (Federalnaya Sluzhba Okhrani – FSO)	31
2.3.4. Glavna obveščevalna uprava (Glavnoe razvedivatelnoe upravljenje – GRU)	31
2.3.5. Komite Rusije za finančni monitoring (KMF Rusije)	33
2.3.6. Zvezna služba za nadzor nad prodajo mamil (FSKN)	33
2.4. Nadzor nad delom varnostno-obveščevalnih služb Rusije	34
3. Osnovne značilnosti političnega in obveščevalno-varnostnega sistema Hrvaške	37
3.1. Družbenopolitična ureditev Hrvaške	37
3.2. Organi državne oblasti, ki so pomembni za izvajanje nadzora nad delom varnostno- obveščevalnih služb Hrvaške	38
3.3. Struktura obveščevalno-varnostnega sistema Hrvaške	42
3.3.1. Obveščevalna agencija (Obavještajna agencija – OA)	43
3.3.2. Protiobveščevalna agencija (Protuobavještajna agencija – POA)	44
3.3.3. Vojaška varnostna agencija (Vojna sigurnosna agencija – VSA)	47
3.3.4. 7. Odsek Ministrstva za zunanje zadeve RH – civilna obveščevalna služba (7 uprava ministarstva vanjskih poslova – civilna obavještajna služba)	49
3.4. Nadzor nad delom varnostno-obveščevalnih služb Hrvaške	49
4. Osnovne značilnosti političnega in obveščevalno-varnostnega sistema Nemčije	52
4.1. Družbenopolitična ureditev Nemčije	52
4.2. Organi državne oblasti, ki so pomembni za izvajanje nadzora nad delom varnostno- obveščevalnih služb Nemčije	52
4.3. Struktura obveščevalno-varnostnega sistema Nemčije	54
4.3.1. Zvezna obveščevalna služba (Bundesnachrichtendienst – BND)	57

4.3.2. Zvezni urad za varstvo ustavne ureditve (Bundesamt für Verfassungsschutz – BfV)...	58
4.3.3. Vojaška protiobveščevalna služba (Militärischer Abschirmdienst – MAD)	60
4.3.4. Zvezni kriminalistični urad (Bundeskriminalamt – BKA).....	61
4.3.5. Zvezna mejna zaščita (Bundesgrenzschutz – BGS).....	61
4.4. Nadzor nad delom varnostno-obveščevalnih služb Nemčije	62
5. Osnovne značilnosti političnega in obveščevalno-varnostnega sistema Slovenije	65
5.1. Družbenopolitična ureditev Slovenije.....	65
5.2. Organi državni oblasti, ki so pomembni za izvajanje nadzora nad delom varnostno- obveščevalnih služb Slovenije	65
5.3. Struktura obveščevalno-varnostnega sistema Slovenije	69
5.3.1. Slovenska obveščevalno-varnostna agencija - SOVA	70
5.3.2. Obveščevalno varnostna služba Ministrstva za obrambo – OVS MO	71
5.3.3. Kriminalistična služba Ministrstva za notranje zadeve.....	73
5.3.4. Sektor za analize in razvoj Ministrstva za zunanje zadeve	74
5.4. Nadzor nad delom varnostno-obveščevalnih služb Slovenije.....	74
6. Primerjalna analiza obveščevalnih sistemov obravnavanih držav	78
6.1. Primerjalna analiza družbeno-politične ureditve in oblike političnega sistema v povezavi z obveščevalnimi službami.....	78
6.2. Primerjalna analiza nalog posameznih organov oblasti v povezavi z obveščevalnimi službami	79
6.3. Primerjalna analiza organizacije obveščevalno-varnostnih sistemov	84
6.4. Primerjalna analiza nadzora nad delom obveščevalno-varnostnih služb	89
7. Verifikacija hipotez in zaključek.....	92
8. Bibliografija	96

Uvod

Vohunstvo je staro toliko kot človeštvo. Ljudje so od zmeraj želeli vedeti, kaj misli, kaj dela in namerava njihov sosed, prijatelj ali sovražnik. Na podlagi tega so usmerjali tudi svojo dejavnost. Skrivnost torej igra v človeškem življenju pomembno vlogo. Brez določene stopnje kospirativnosti ni zasebnega področja, brez le-tega pa človek ne more živeti v današnji moderni družbi in v njej razvijati vsestransko raznolike osebnosti. Na eni strani želi vsak posameznik ohraniti svoje skrivnosti zase, na drugi strani pa se želi dokopati in izvedeti za skrivnosti drugih ljudi. Razlogi za to so različni, od gole radovednosti pa do organiziranega zbiranja podatkov z namenom, da se jih oslabi, podjarmi ali premaga.

Vedno nove naloge obveščevalnih služb so pogojevale profesionalizacijo, obveščevalna dejavnost pa je postajala vedno bolj množična in njen obseg se je začel širiti iz vojaške in politične sfere na ekonomsko, tehnično, znanstveno in druga področja. Na obveščevalno dejavnost je prav tako vplival znanstveno-tehnični razvoj, saj so obveščevalne službe začele uporabljati tehnične izume kot sredstva obveščevalnega dela, s tem pa je obveščevalna služba postajala vedno bolj strokovna. Vladajoče elite so začele v svoje državne strukture vgrajevati obveščevalne službe kot nujno potreben aparat. Te elite so obveščevalni aparat uporabljale v različne namene, kar je bilo odvisno tudi od načina vladanja in potreb, ki so jih narekovale notranje in zunanje razmere. Sodobni procesi v mednarodnih odnosih, kot tudi notranje potrebe posameznih držav, so sčasoma pogojevali vzpostavitev močnih in notranje specializiranih obveščevalnih sistemov. Tako so pravi razcvet obveščevalne službe doživele med hladno vojno, ki je bila v bistvu vojna obveščevalnih služb. Postavlja pa se mi vprašanje, kaj je s temi službami sedaj, po koncu hladne vojne in po 11. septembru 2001.

Varnostno-obveščevalni sistemi se pogosto preoblikujejo, na kar vplivajo različni dejavniki, še zlasti spremembe na notranje in zunanjepolitičnem področju, večje spremembe v mednarodnem okolju, pojavi novih varnostnih izzivov in grožnje ter drugo. Sedanje obdobje lahko označimo kot obdobje novih varnostnih izzivov in groženj, med katerimi sta v ospredju razširjanje orožja za množično uničevanje in mednarodni terorizem. V ospredju so problemi, ki v primerjavi s preteklostjo terjajo drugačen pristop, kar se odraža tudi pri vsebini dela varnostno-obveščevalnih služb. To se je pokazalo tudi v obdobju po 11.9.2001, ko je bilo jasno, da sta se bistveno okrepila vloga in pomen teh služb, saj si učinkovitega boja proti mednarodnemu terorizmu in proti drugim oblikam ogrožanja varnosti v sodobnem svetu ni

možno predstavljati brez njihove ustrezne podpore, poleg tega pa je jasno, da so te službe pomembna sestavina sodobne in prihodnje varnostne arhitekture (Purg, 2003).

V boju proti mednarodnemu terorizmu, organiziranemu kriminalu, ekonomskim in vojaškim grožnjam, itd obveščevalno-varnostne službe uporabljajo vrsto posebnih operativnih metod, ki hkrati pomenijo poseg v človekove pravice in zasebno sfero. V modernih globalnih družbah, za katere je značilen hiter pretok informacij, znanja, kapitala itd., klasična obveščevalna dejavnost namreč izgublja svoj pomen, saj je možno večino podatkov pridobiti na druge načine. Zaradi povečevanja obsega podatkov glavni problem ni več zbiranje podatkov o nasprotniku, ampak selekcija in analiza ter izdelava ustrezne obveščevalne prognoze.

Organiziranost in še posebej dejavnost obveščevalno-varnostnih služb sta izredno kompleksna, dinamična in marsikdaj celo protislovna procesa. Do političnega sistema so obveščevalno-varnostne službe v dvojnem odnosu: na eni strani prispevajo k njegovi trdnosti, stabilnosti in razvoju, na drugi strani pa lahko sprožijo ali nadaljujejo njegovo politično, ustavno ter celo varnostno krizo. Vsekakor je dejstvo, da lahko država in njene službe ogrožajo varnost posameznika, njegove pravice in svoboščine kakor tudi njegove druge vrednote. Prav zaradi tega je zelo pomembno, da prihaja do ustreznega nadzora nad delom obveščevalno-varnostnih služb, da bi se preprečilo zlorabljanje le-teh v politične ali kakšne druge namene.

Namen mojega diplomskega dela je primerjati strukturo obveščevalno-varnostnega sistema izbranih držav (Rusije, Hrvaške, Nemčije, Slovenije), državopolitične ureditve izbranih držav, organe državne oblasti, ki so pomembni za izvajanje nadzora nad delom varnostno-obveščevalnih služb izbranih držav, nadzor nad delom varnostno-obveščevalnih služb izbranih držav.

V prvem poglavju bom postavil metodološki okvir naloge, teoretično opredelil temeljne pojme, ki so potrebni za nadaljnjo analizo in predstavil cilje naloge ter hipoteze. V nadaljevanju bom predstavil družbenopolitično ureditev izbranih držav, državne organe oblasti, ki so pomembni za nadzor nad delom obveščevalno-varnostnih služb, strukturo obveščevalno-varnostnega sistema izbranih držav in nadzor nad delom obveščevalno-varnostnih služb izbranih držav. V šestem poglavju bom primerjal in analiziral prej omenjene

elemente. Primerjavo bom izvedel s pomočjo indikatorjev naštetih v prvem poglavju, nato bo sledila verifikacija hipotez in temeljna spoznanja, do katerih sem prišel s pomočjo naloge.

1. Metodološko, hipotetično in teoretični okvir analize

1.1. Opredelitev predmeta in ciljev analize

V zvezi z proučevanjem posameznih segmentov obveščevalne dejavnosti ter notranjega ustroja in delovanja obveščevalnih služb obstajajo specializirane študije, ki se ukvarjajo s posameznimi problemskimi sklopi – npr. področje dela, posebne metode in sredstva za delo, operativno-tehnično področje, kadrovanje, usposabljanje in izobraževanje zaposlenih, delo z agenturno mrežo, vodenje razgovora, vodenje dvojnih kombinacij, šifriranje in dešifriranje, kriptografija, delo s posameznimi tehničnimi pripomočki, nadzor ipd. Za to področje proučevanja lahko rečem, da ga obravnavajo: Anžič, Brejc, Krunic, Richelson, Šaponja, Purg...). Za izbrani predmet proučevanja so pomembna tista strokovna dela – študije, disertacije, raziskovalne naloge in ekspertize, ki z različnih zornih kotov osvetlujejo posamezne segmente obveščevalnih služb. Virov, ki bi prikazovali dejansko stanje in pravo ozadje dejavnosti (npr. neposredne usmeritve in programe dela obveščevalnih služb), je relativno malo. Najbolj poglobljene študije in primarni dokumenti o obveščevalni dejavnosti pa so za proučevanja težko dostopni, saj so last specializiranih služb, označeni kot tajnost in niso namenjeni javnosti.

Predmet proučevanja v diplomskem delu so:

- obveščevalno-varnostni sistemi izbranih držav, njihova struktura, ki je opredeljena s številom obveščevalno-varnostnih služb;
- nadzor nad obveščevalno-varnostnimi službami;
- prav tako v predmet analize uvrščam družbenopolitične ureditve izbranih držav, ki imajo pomembno vlogo pri nadzoru nad obveščevalno-varnostnimi službami.

Sama tema je pomembna zaradi primerjave med državami, s katero dobimo vpogled v vsebino, organizacijo in metode delovanja obveščevalnih služb izbranih držav.

V zvezi s temi službami je odprta cela vrsta splošnih, teoretičnih, strokovnih in tudi političnih vprašanj. Spoznanja in podatki kažejo, da je večina držav z razvitim parlamentarnim in večstrankarskim sistemom na podoben način organizirala varnostno-obveščevalni sistem. Ne glede na nekatere razlike med izbranimi državami (Rusija, Nemčija, Hrvaška in Slovenija),

imajo vse države praviloma večje število služb, ki sestavljajo varnostno-obveščevalno skupnost.

V diplomski nalogi bom predstavil spoznanja in dostopne podatke izbranih držav. Izbor je posledica dejstva, da gre za primerljive varnostno-obveščevalne sisteme, ki so služili kot model za sisteme nekaterim drugim državam, kot tudi zaradi učinkovitosti, ki jo ti sistemi kažejo pri opravljanju obveščevalnih in protiobveščevalnih zadev oziroma zadev zaščite varstva ustavne ureditve. V primerjavi bom slonel na dejstvu da ima Nemčija izdelan varnostno-obveščevalni sistem, medtem ko imajo ostale tri države sisteme ki so bili ustanovljeni v polpreteklem obdobju (Rusija, Hrvaška, Slovenija). Iz tega dejstva izstopa spoznanje, da je Rusija imela v preteklosti (SZ) že izgrajen močan obveščevalni aparat medtem ko Slovenija in Hrvaška, kot novo nastali državi, tega prej nista imeli, zato sta njena obveščevalno-varnostna sistema še relativno »mlada«.

Pri iskanju ustreznega obveščevalno-varnostnega sistema se Slovenija zgleduje po državah, ki imajo daljšo tradicijo obveščevalne dejavnosti, predvsem na spoznanja in izkušnje Nemčije. Ker pa ni nekega univerzalnega modela, mora pri izgrajevanju svojega upoštevati lastne danosti in zmogljivosti.

S primerjalno analizo obveščevalnih sistemov Rusije, Hrvaške, Nemčije in Slovenije sem si zastavil naslednje cilje, ki jih bom v tej nalogi skušal tudi uresničiti:

- pojasniti temeljne pojme z obveščevalno-varnostnega področja;
- pojasniti strukturo obveščevalnih sistemov izbranih držav;
- s primerjavo ugotoviti razlike in podobnosti med izbranimi državami po naslednjih indikatorjih:
 1. oblika družbenopolitičnega sistema;
 2. struktura obveščevalnega sistema;
 3. nadzor nad delom varnostno-obveščevalnih služb izbranih držav;
 4. organi državne oblasti, ki so pomembni za izvajanje nadzora nad delom varnostno-obveščevalnih služb.

1.2. Hipoteze

V analizi izhajam iz naslednjih hipotez:

1. Oblika in temeljne lastnosti političnega sistema vplivajo na lastnosti obveščevalnega sistema države.
2. Vse štiri države imajo integrirani obveščevalni sistem.
3. Glavno obliko nadzora nad zakonitostjo dela obveščevalno-varnostnih služb Nemčije, Hrvaške in Slovenije predstavlja parlament, medtem ko v Rusiji glavno obliko nadzora nad zakonitostjo dela obveščevalno-varnostnih služb predstavljata parlament in predsednik države, vendar ima slednji pomembnejšo vlogo.

1.3. Indikatorji za potrjevanje hipotez

Pri verifikacij hipotez bom uporabil naslednje indikatorje:

- oblika družbenopolitične ureditve;
- organi državne oblasti, ki so pomembni za izvajanje nadzora nad delom obveščevalno-varnostnih služb;
- struktura obveščevalno-varnostnega sistema;
- nadzor nad delom obveščevalno-varnostnih služb.

1.4. Uporabljene metode

V svoji diplomski nalogi bom analiziral družbenopolitične ureditve, organe državne oblasti, ki so pomembni za nadzor nad delom obveščevalno-varnostnih služb, strukture obveščevalno-varnostnih sistemov in nadzor nad delom obveščevalno-varnostnih služb izbranih držav. Pri analizi bom uporabil naslednje metode:

- deskriptivno metodo, s pomočjo katere bom pojasnil temeljne pojme s tega področja ter opisal posamezne obveščevalno-varnostne sisteme;

- metodo analize vsebine pisnih virov, s pomočjo katere bom obdelal pridobljene podatke iz primarnih in sekundarnih virov – gre predvsem za smiselno razčlenitev in proučevanje posameznih dokumentov, zakonov ter drugih virov, ki jih bom uporabil;
- primerjalno metodo, s pomočjo katere bom izvedel primerjavo vseh, že prej omenjenih indikatorjev.

1.5. Opredelitev temeljnih pojmov

1.5.1. Obveščevalna dejavnost

Obveščevalna dejavnost je proces (intelligence process), ki zaokroža pridobivanje podatkov, zagotavlja analitično obdelavo surovih podatkov ter uporabniku posreduje celovit obveščevalni izdelek, ki ga lahko uporabi v procesu oblikovanja politike in sprejemanja odločitev (Anžič, 1999: 6). Šaponja (1999: 9-10) to pojmovanje opredeli še natančneje: »Obveščevalna dejavnost je proces, ki zajema zbiranje in analitično obdelavo surovih podatkov in zdelo celovit obveščevalni izdelek, ki ga uporabnik potrebuje pri oblikovanju in sprejemanju odločitev na državnem, političnem, gospodarskem in varnostnem področju. Dodati pa je treba, da gre za organiziran proces znotraj specializiranih organizacij, ki so bodisi samostojne bodisi del večjih organizacij.«

V vojaškem smislu Vojni leksikon (1981: 336) opredeljuje obveščevalno dejavnost kot aktivnost obveščevalnih služb, institucij in organov, ki se izvaja za potrebe političnega oz. vojaškega vodstva in jo razdeljuje na faze načrtovanja, pridobivanja, preverjanja, analiziranja in selekcije obveščevalnih podatkov ter dostavo obdelanih podatkov v uporabo. Pri tem gre za neprekinjen proces s katerim si politično oz. vojaško vodstvo zagotavlja podatke o drugih državah, njihovih oboroženih silah ter druge informacije, ki so potrebne za vodenje tekoče in dolgoročne politike ter vojne doktrine. V zvezi s tem se pojavlja pojem obveščevalni cikel, v okviru katerega poteka zbiranje in obdelava podatkov ter njihovo posredovanje ustreznim organom. Po Richelsonu (1989: 2) ta cikel sestavlja pet delov oziroma faz:

- Načrtovanje in usmerjanje, ki zajema management celotnega postopka pridobivanja obveščevalnih podatkov (vse od identifikacijske potrebe po informacijah, do izročitve obveščevalnega izdelka naročniku).

- Zbiranje, ki zajema pridobivanje surovih izdelkov, iz katerih se nato izdelata končni obveščevalni izdelek – tu gre predvsem za zbiranje informacij preko javnih virov, tajnih agentov in tehnike.
- Obdelava podatkov, ki pomeni spremembo velike količine podatkov v primernejšo obliko za izdelavo končne obveščevalne informacije – tu gre predvsem za preverjanje, dekodiranje ter sortiranje podatkov tako po vsebini kot po količini.
- Analiziranje, ki pomeni spremembo osnovne informacije v končni obveščevalni podatek, pri čemer združuje vse razpoložljive podatke.
- Posredovanje, ki pomeni distribucijo in izročitev končnega obveščevalnega podatka uporabnikom oz. naročnikom.

V ožjem smislu zajema obveščevalna dejavnost le tajno zbiranje in analizo podatkov ter njihovo predelavo v končno obveščevalno informacijo, v širšem smislu pa v obveščevalno dejavnost spadajo tudi protiobveščevalne in tajne akcije (Richelson, 1989: 2).

Pri obveščevalni dejavnosti gre torej za razumsko odzivanje na probleme in izzive domačega in tujega okolja z uporabo splošnih, znanstvenih in posebnih metod, ki naj pripelje do določenih vedenj in spoznanj, ter ima zaradi svojega pomena prednost in kot takšna uživa status državne zasebnosti oziroma tajnosti (Anžič, 1999: 6).

1.5.2. Obveščevalna služba

Pojem obveščevalna služba različni avtorji opredeljujejo različno, tako da do danes še ni neke univerzalne definicije tega pojma.

Kent pravi, da se z obveščevalnim delom pride do koristnih podatkov. Izenačuje jo z vsakodnevnimi različnimi dejavnostmi človeka (npr. delom lekarnarja, ki postavlja diagnozo bolezni itd.) (Milašinovič, 1981: 13). Sam pojem obravnava preveč površno in enostavno, saj ne upošteva družbeno-političnih odnosov, ki zadevajo takšno službo in specifikum metod dela.

Rodić jo obravnava kot državni organ, katerega osnovna naloga je informiranje o skrivnostih nasprotnika. V tem pogledu tovrstna služba razvija določeno dejavnost, ki je zelo raznovrstna in sestavljena iz niza konkretnih posamičnih dejavnosti. Z vsako izmed njih se udeležujejo

bližnji cilji, vsi ti pa vodijo k skupnemu, splošnemu in končnemu cilju obveščanja o skrivnostih nasprotnika (Rodić, 1969: 58). Tudi ta definicija izpušča nekatere druge naloge obveščevalne službe (zaščita lastnih struktur, izvajanje neobveščevalnih nalog)

Širše in bolj natančne definicije pojma zasledimo v posameznih enciklopedijah. Vojna enciklopedija pojmuje obveščevalno službo kot specifično organizacijo države, ki zbira, proučuje, obdeluje in uporablja obveščevalne podatke o drugih državah kakor tudi o dejavnostih subverzivne narave. Gre za strokovno, specializirano ter razmeroma samostojno službo, ki uporablja lastna sredstva in metode, je del državnega aparata ter deluje kot element politike (Vojna enciklopedija, 1978: 215). V enciklopediji Britanici piše, da je državna obveščevalna služba neprekinjeno pridobivanje in analiza podatkov o možnostih in verjetnih političnih odločitvah drugih držav, ki bi lahko vplivale na interese neke druge države. Takšna služba ima nalogo, da opazuje, obvešča, ocenjuje in analizira. Predmet njenega dela so torej cilji, sredstva in namere drugih držav (The New Encyclopedia Britannica, 1992: 459). Tudi ti definiciji ne zajemata vseh nalog obveščevalne službe, saj ne govorita o neobveščevalnih nalogah.

Grizold opredeljuje državno obveščevalno službo, podobno kot Vojna enciklopedija, kot posebno organizacijo, ki za državno oblast zbira, analizira in ocenjuje podatke in spoznanja o drugih državah ter posameznikih in skupinah, ki lahko ogrožajo nacionalno varnost. Obveščevalne službe v demokratičnih državah so strokovni servis za državno politiko, ki pri odločanju o strateških vprašanjih potrebuje pravočasne in celovite informacije o dogajanjih v lastni in drugih državah ter strokovne ocene njihovega pomena (Grizold, 1996: 111).

Đorđević pod pojmom obveščevalna služba razume organizirano aktivnost ali organizacijo, ki na zahtevo oz. pobudo vodilnih političnih sil zbira, analizira, ocenjuje in posreduje vodilnim političnim strukturam razreda ali države določene podatke o nasprotniku, ščiti lastne interese pred nasprotniki in se angažira v drugih aktivnostih, ki prispevajo k uresničevanju določenih političnih ciljev (Đorđević, 1985: 29).

Krunić pravi, da je obveščevalna služba organ, ki na zahtevo nadrejenih organov zbira, vrednoti, analizira in posreduje določene podatke o nasprotniku, varuje lastne interese pred nasprotniki ter izvaja druge naloge, ki prispevajo k uresničevanju določenih ciljev. Pod tem pojmom razumemo tri sklope dejavnosti (Krunić, 1996: 143):

- obveščevalno dejavnost, ki jo lahko opredelimo kot rezultat zbiranja, analiz in interpretacije vseh razpoložljivih podatkov, ki zadevajo enega ali več vidikov tuje države oziroma operativnega področja, ki je neposredno ali potencialno pomembno za načrtovanje (Purg, 1995: 30);
- varnostno (ali ožje: protiteroristično) dejavnost, ki pomeni preprečevanje, preiskovanje in odpravljanje določenih oblik ogrožanja varnosti neke države in je kot funkcijo države opravljajo policija in druge varnostne službe (Purg, 1995: 34).
- druge naloge, ki jih nekateri imenujejo »neobveščevalna dejavnost obveščevalnih služb«, »prikrite akcije«, »politično vojskovanje« itd., zajemajo pa širok spekter, od propagandno-psiholoških dejavnosti, izzivanja in vodenja kriz v neki državi (Krunić, 1996: 144).

Delo obveščevalne službe je praviloma determinirano s političnimi cilji in načini vodenja vladne politike. Poleg posebnih metod in sredstev dela uporablja tudi vse legalne možnosti za pridobivanje podatkov, neredko pa opravlja tudi t.i. »umazane posle« (Sotlar, 1996: 205), katerih cilj je, da s pritiskom (vojaškim, gospodarskim, političnim) vplivajo na politiko določene države (Purg, 1995: 33). Če se le da, skušajo obveščevalne službe svoje naloge opraviti z uporabo legalnih metod, saj je uporaba tajnih metod pogosto zelo tvegana in lahko izzove zelo negativne in daljnosežne posledice (prekinitev diplomatskih in drugih odnosov ipd.).

Obveščevalna služba ni nujno le državni organ, saj jo razvijajo tudi razna gibanja, stranke, večji gospodarski subjekti, večje organizacije kriminalcev ipd.

1.5.3. Varnostna služba

Đorđević (1989: 431) meni, da gre pri pojmu varnostna služba za specializirane ustanove in organizacije, ki opravljajo funkcijo zaščite. Ta pojem pa po njegovem zajema obveščevalne in protiobveščevalne službe, službe javne varnosti in politično policijo. Je torej najširši pojem, v katerega spadajo dejavnosti obveščevalnih in protiobveščevalnih služb, služb za varstvo ustavne ureditve ter drugih varnostnih in policijskih organov.

Purg (1995: 34-35) pri pojasnjevanju pojmov varnostna dejavnost in varnostna služba pravi: »Varnostna dejavnost pomeni preprečevanje, preiskovanje in odpravljanje določenih oblik ogrožanja varnosti države. V primerjavi z obveščevalno dejavnostjo, ki pomeni predvsem

zbiranje podatkov, njihovo analiziranje in obveščanje, je zagotavljanje varnosti oziroma varnostne dejavnosti predvsem ukrepanje, in sicer pretežno na način ter z metodami in sredstvi, ki se razlikujejo od načina, metod in sredstev obveščevalne dejavnosti. Takšno varnostno dejavnost kot funkcijo države opravlja policija in druge varnostne službe.« Tako pod pojmom varnostna služba razume »specializirano organizacijo, ki opravlja naloge, s katerimi se uresničuje varnostna funkcija oziroma celota dejavnosti in ukrepov, s katerimi se država brani pred nasprotnikom«. V tem pogledu predstavlja varnostna služba širši pojem od pojma protiobveščevalne službe, ki predstavlja zgolj del njene dejavnosti. V nadaljevanju Purg (1995: 35-36) ugotavlja, da so protiobveščevalne službe ločene od obveščevalnih služb, s tem pa zavrača uporabo pojma obveščevalno-varnostni sistem, saj meni, da pojem v sedanjih razmerah ni ustrezen in je v bistvu ostanek preteklega obdobja, ko sta se obveščevalna in varnostna funkcija tesno prepletali (obveščevalna služba je imela tudi policijska pooblastila za preprečevanje osovražene dejavnosti). Ob upoštevanju Purgovih stališč uvrščamo torej protiobveščevalne službe in službe za varstvo ustavne ureditve med varnostne službe.

Pod pojmom varnostna služba pogojno razumemo tiste državne organe in službe, ki opravljajo obveščevalno, pa tudi varnostno dejavnost pod pogojem, da uporabljajo posebna sredstva in metode dela. Ob vsem tem še kaže enkrat poudariti nesmrtnost sedanje rešitve združevanja obveščevalne in varnostne dejavnosti (Anžič, 1996: 59).

Varnostna dejavnost je dejavnost, ki pretežno temelji na ukrepanjih na osnovi »policijskih« pooblastil, vključno tudi s pravico do uporabe posebnih operativnih metod in sredstev dela. Te pa se razlikujejo od tistih metod in sredstev dela, ki jih uporabljajo obveščevalne službe. Gre torej zato, da varnostne službe s svojo dejavnostjo odkrivajo, preiskujejo, preprečujejo itd., medtem ko obveščevalne službe zbirajo, dokumentirajo in analizirajo informacije in podatke (Anžič, 1997: 43).

1.5.4. Protiobveščevalna služba

Pojem protiobveščevalna služba je po vsebini ožji od pojma varnostne službe in pomeni le del njene dejavnosti. Ta služba brani državo pred delovanjem tujih obveščevalnih služb, drugih organizacij, skupin in posameznikov, ki poizkušajo z nasilnimi sredstvi rušiti ustavno reditev (Sotlar, 1996: 205). Gre za to, da služba prepreči tujim vohunom, da prodrejo do izvorov (The New Encyclopedia Britannica, 1992: 717).

Protiobveščevalna služba je specializirana organizacija gibanja ali države, ki odkriva, spremlja in onemogoča delovanje nasprotnikovih obveščevalnih služb, organizira in izvaja zaščito lastnih tajnosti in sistema ter izvaja dezinformiranje nasprotnika (Đorđević, 1989: 201).

Tudi v Vojnem leksikonu zasledimo definicijo podobno Đorđevići. Gre torej za specializirano službo državnega aparata, ki je namenjena boju proti tujim obveščevalnim službam, diverzijam idr. dejavnostim. Pooblaščen je, da se z uporabo POMS bori proti organizatorjem in nosilcem obveščevalne in druge nasprotnikove dejavnosti (Vojni leksikon, 1981: 229).

Protiobveščevalne službe izvajajo protiobveščevalno dejavnost, ki je usmerjena v odkrivanje, preiskovanje in preprečevanje dejavnosti tujih držav, njihovih organov in služb ter drugih tujih organizacij in posameznikov, ki ogrožajo varnostne in obrambne interese države (Anžič, 1996: 241).

1.5.5. Obveščevalni sistem

Nastanek obveščevalnih sistemov je posledica povečanih zahtev vodilnih struktur države obveščevalnim službam. To je izzvalo specializacijo in s tem nastajanje večjega števila obveščevalnih ustanov v državi. Ker pa so se že tradicionalno pojavljala rivalstva med obveščevalnimi organizacijami v državi, se je pojavila potreba po preciziranju področja dela in odnosov, da bi se tako izognili prepletanju pristojnosti in sporom med temi organizacijami ter tako sistem naredili učinkovitejši.

Obveščevalni sistem bi lahko v najsplošnejšem pomenu opredelili kot sistem, ki predstavlja celoto ustavnopravnih norm, ukrepov in organizacijo subjektov za zaščito določne državne oblasti, političnega sistema oz. ustavne ureditve. Pojem obveščevalni sistem pa večkrat v grobem razumemo kot skupek oz. povezavo večjega števila obveščevalnih služb. Vendar je to pojmovanje zelo ohlapno, zato bi na tem mestu izpostavil definicijo, ki po mojem mnenju zajema vse značilnosti obveščevalnega sistema. Ta je s predpisi urejen delokrog pristojnosti in medsebojnih pravic vseh obveščevalnih organizacij in drugih ustanov določene države, ki se angažirajo pri zbiranju, ocenjevanju in prezentiranju obveščevalnih podatkov ter informacij

kot tudi pri opravljanju drugih nalog, ki se jim dajo v dolžnost (Đorđević, 1985: 35). Đorđević smatra, da se poleg obveščevalnih služb del obveščevalnega sistema tudi druge ustanove in organizacije, ki med svojim delom prihajajo do obveščevalnih podatkov, npr: protiobveščevalne službe, varnostne službe in policijski organi.

Ustroj obveščevalnega sistema je v grobem možen na dva načina:

1. centraliziran obveščevalni sistem – je sistem, v katerem je v vsaki službi določeno področje dela, medtem ko ena centralizirana ustanova planira obveščevalne potrebe in je istočasno centralni analitični organ;
2. decentraliziran obveščevalni sistem – je sistem, v katerem vse službe istočasno planirajo, zbirajo in so hkrati tudi vrhovni analitični organ za to področje obveščevalnih podatkov.

Subjekte obveščevalnega sistema lahko razdelimo na subjekte v širšem in ožjem smislu. V širšem smislu spadajo med te subjekte obveščevalne službe in organi, ki so pristojni za njihovo usmerjanje, usklajevanje in nadzor. V ožjem smislu pa med subjekte obveščevalnega sistema uvrščamo samo tiste organe in organizacije, ki so neposredno povezane z obveščevalno dejavnostjo (Purg, 1995).

Integrirani obveščevalni sistem je posebna oblika organiziranja obveščevalno-varnostnih sistemov, za katerega je značilno, da združuje dejavnosti vseh obveščevalnih služb in sredstev države, katerega cilj je čim učinkovitejše zadovoljevanje potreb ustreznih organov odločanja. V takem sistemu lahko najdemo elemente decentraliziranega in elemente centraliziranega sistema.

1.5.6. Politični sistem

V glavnem se pod tem pojmom razume institucionalizirano obliko in način, na katerem je določen in reguliran odnos javne oblasti in družbe. Natančneje rečeno, pod političnim sistemom razumemo na eni strani sistem institucionaliziranih nosilcev politične oblasti v neki družbeni skupnosti, način njihovega konstituiranja, organizacije in delovanja, na drugi strani pa sklop tistih institucij in odnosov, preko katerih se vzpostavlja organizirana vez med nosilci oblasti in družbenimi silami, v imenu katerih oni vladajo (Pašić, 1974: 72).

Politični sistem vsebuje principe vzajemnega odnosa med oblastjo (državno) in ostalimi sferami družbe, principe, ki hkrati izražajo tudi njegovo vključitev v vzajemno povezane sisteme globalne družbe. Politični sistem na ta način ne obsega le politične države, politične oblasti, temveč tudi celo strukturo oblasti ene družbe; vsebuje institucije, pa tudi sile, ki nosijo in ustvarjajo politiko v oblasti in izven nje; vsebuje forme in procese, statiko in dinamiko. Politični sistem mora izraziti notranjo logiko teh odnosov in načela, ki vladajo v njegovi strukturi (Purg, 1995: 65).

Politične sisteme lahko v grobem razdelimo na demokratične in avtokratske. Demokratični so tisti, v katerih obstajajo redne, institucionalne in ustavno predvidene oblike odvisnosti in odgovornosti javne oblasti do družbe. Demokratični politični sistemi so razdeljeni v tri skupine: predsedniški, parlamentarni in konventski¹. Avtoritarni politični sistemi so sistemi z omejenim pluralizmom, razpoznavno mentaliteto, neobstoječo oz. nizko politično mobilizacijo, prisotnostjo leaderja ali majhne skupine, ki ima moč ter formalno slabo definirane meje pravic in postopkov (Bebler in Seroka, 1990: 91).

1.5.7. Model nadzora nad obveščevalnimi službami

Izkušnje so pokazale, da je brez robustnega in neodvisnega sistema nadzora nad obveščevalnimi službami obveščevalni sistem podvržen zlorabam. Obveščevalne službe se ne morejo upreti »skušnjavi«, da bi popustile v primerih, ki nimajo mesta v demokraciji. Nadzor nad obveščevalnimi službami mora biti pravšen. Prav tako je pomembno poudariti, da je simbolični nadzor nevarnejši, kot da nadzora ne bi bilo. Da je nadzor učinkovit mora vsebovati ustrezna sredstva, kot je popoln dostop do podatkov, in politično voljo, da jih uporabi (Gill, 1995: 249).

¹ Predsedniški politični sistem je oblika vladavine, ki temelji na strogi ločitvi med vejami oblasti in izpolnjuje naslednje pogoje: predsednik je neodvisen od zakonodajne veje oblasti, razen v izjemnih primerih kršenja ustave in zakonov; predsednik je šef izvršilne veje oblasti, ki je neposredno izvoljen; to je vladavina enega človeka, pri tem pa mu pomagajo razni svetovalci.

Parlamentarni sistem je nasprotje predsedniškemu, ki ravno tako temelji na ločitvi med vejami oblasti, s tem, da sta zakonodajna in izvršilna veja oblasti nekoliko bolj povezani. Značilnosti tega sistema so ravno nasprotne predsedniškemu: vodja izvršilne veje oblasti (premier) je odvisen od zaupanja zakonodajne veje oblasti in lahko izgubi svoj položaj, če tega zaupanja ni več; premier je izvoljen neposredno preko zakonodajne veje oblasti; v parlamentarnem sistemu je način odločanja kolektivni, se pravi prevladuje načelo kolektivizma, medtem ko v predsedniškem političnem sistemu prevladuje načelo unipersonalizma.

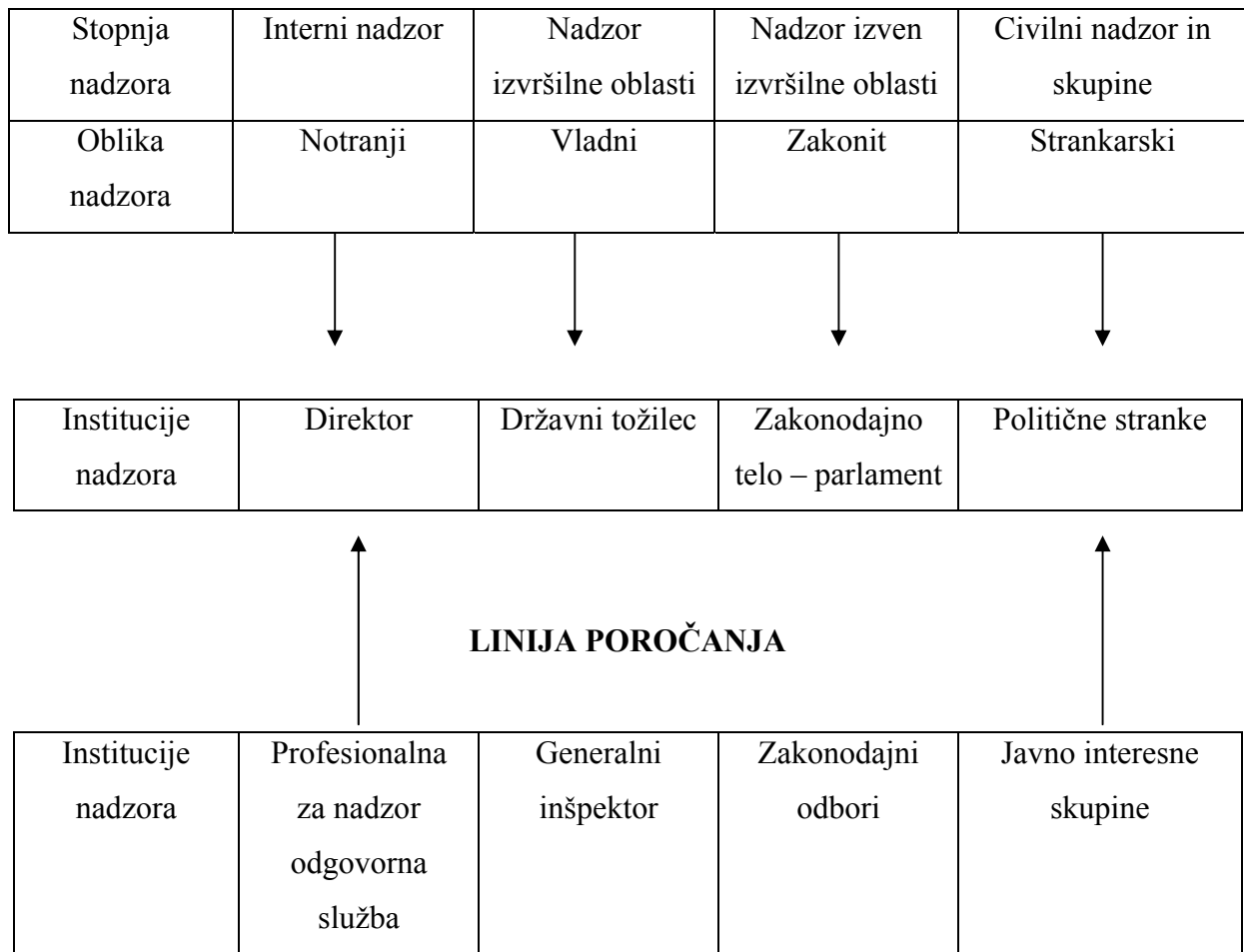
Konventski ali skupščinski sistem je v bistvu izvedenka iz parlamentarnega sistema. Skupščina je najvišji organ oblasti in ima tudi vodilno vlogo pri vodenju politike in uveljavljanju oblasti. Skupščina je nosilec vseh funkcij, še posebej zakonodajne, le v sodne funkcije se praviloma ne vključuje. Značilen je švicarski model, ki ima sedemčlanski izvršilni odbor Zvezni svet, katerega člani so enakopravni. To je primer federalnega principa in načela neposredne demokracije.

Gill poda štiri principe kot teze nadzora:

1. Oba nadzora, nadzor oblasti in zunanji, sta dejavna v vseh stopnjah. Te stopnje pa so: znotraj službe (interni nadzor), nadzor izvršilne veje oblasti, nadzor izven izvršilne veje oblasti in civilni nadzor;
2. Nekateri službe niso odgovorne za oba načina nadzora (nadzor oblasti in zunanji nadzor);
3. Te službe, odgovorne za nadzor nad obveščevalnimi službami naj bi bile javne in hkrati kompatibilne z osnovnimi varnostnimi potrebami;
4. Primarna naloga vsake institucije nadzora je poročanje instituciji nadzora na isti stopnji. Prav tako naj bi vsaka institucija nadzora poročala rezultate instituciji nadzora na višji stopnji (Gill, 1995: 249).

Grafični prikaz tega modela nadzora nad obveščevalnimi službami bom podal v naslednji shemi.

Schema št. 1: Model nadzora nad obveščevalnimi službami (Gill 1995: 249)

Pomembno je poudariti, da je nadzor pomemben v vseh štirih stopnjah. Prav tako je pomembno potrditi, da institucije nadzora ne bodo imele časa ali moči, da bi dobile dostop do vseh informacij, podatkov, do katerih ima dostop obveščevalno-varnostna služba, ampak morajo imeti potencial za doseganje tega cilja. Prav tako je pomembno poudariti, da ima civilni nadzor moč in odgovornost pri nadzoru nad obveščevalno-varnostnimi službami (Gill, 1995: 250).

1.5.8. Parlamentarni nadzor nad obveščevalnimi službami

Parlamentarni nadzor je oblika političnega nadzora. V tej obliki nadzorstva gre za to, da parlament na posreden način, preko ustreznega parlamentarnega telesa, neposredno in s političnimi merili nadzoruje delo obveščevalnih služb, hkrati pa tudi delo izvršne oblasti

(Anžič, 1995: 337). Parlamentarno nadzorstvo nad obveščevalnimi službami pa ni pomembno samo zaradi političnih razlogov, temveč je namenjeno tudi zaščiti in varstvu človekovih pravic in svoboščin. Vsekakor je to politična oblika nadzorstva, ker pač uporablja instrumentarij politične odgovornosti. Zato ta oblika nadzora ne more in ne sme biti alternativa sodnemu nadzorstvu, saj parlamentarno nadzorstvo uporablja pri svojem delu pravne norme ter varuje ustavne pravice državljanov (Anžič, 1996: 57).

Ključnega pomena pri izvajanju parlamentarnega nadzora je, da z njim želi in je pripravljena sodelovati tudi izvršna oblast. Le tako lahko sistem nadziranja in ravnotežja funkcionira. V kolikor pa zaradi pomanjkanja politične volje prihaja do blokad med zakonodajno in izvršno vejo oblasti, potem funkcije političnega nadzorstva ni moč uresničiti. Brez učinkovitega političnega nadzorstva pa je vprašljiv tudi obstoj pravne države (Anžič, 1996: 256).

2. Osnovne značilnosti političnega in obveščevalno-varnostnega sistema Rusije

2.1. Družbenopolitična ureditev Rusije

Rusija je parlamentarna država z dvodomnim parlamentom: Svet Federacije (zgornji dom) in Kongresom narodnih delegatov – Duma (spodnji dom). Rusija ima predsedniški sistem. Predsednik Rusije se voli na neposrednih volitvah za največ dva mandata po 5 let. Volitve za Duma se izvajajo vsaka štiri leta: od 450 poslanskih mest se 225 mest popolni z neposrednimi volitvami, 225 mest pa se popolni po proporcionalnem modelu (odvisno od postopka dobljenih glasov – stranke katere so dobile manj od 5% glasov niso prestopile volilnega praga (Grizold, Tatalović, Cvrtila, 1999: 67).

Duma potrjuje ali zavrača federalne zakone, za katere je potrebna večina glasov. Skupaj s Svetom Federacije potrjuje določene zakone in odločitve (federalni proračun, davki, najemanje kreditov, reguliranje dela carine, reguliranje tiskanja denarja, podpisovanje mednarodnih sporazumov, vprašanja zaščite meja, objavljanje vojne in sklepanje miru) (Grizold, Tatalović, Cvrtila, 1999: 68). Duma lahko izvede proces zamenjave predsednika Rusije, izglasuje nezaupnico vladi, ona odobri kandidata za predsednika vlade na predlog predsednika Rusije in drugo (objavljanje amnestij in pomilostitev, potrjuje predsednikovega kandidata za direktorja centralne banke) (Grizold, Tatalović, Cvrtila, 1999: 68). Svet Federacije je sestavljen iz dveh članov iz vsake od 89 regij RF, kateri se volijo na volitvah v vsaki regiji.

Rusija je sestavljena iz 21 republik. Zvezna vlada je leta 1992 podpisala sporazume (o medsebojnih pravicah in dolžnostih) z vsemi republikami, razen s Čečenijo in Tatarsko Republiko. Rusija je leta 1993 sprejela novo ustavo, v kateri sta predsednik Rusije in federalna vlada opredeljena kot nosilca izvršne veje oblasti v Rusiji, federalni parlament pa je najvišje predstavniško in zakonodajno telo. Predsednik Rusije ima dejansko oblast (Grizold, Tatalović, Cvrtila, 1999: 68).

2.2. Organi državne oblasti, ki so pomembni za izvajanje nadzora nad delom varnostno-obveščevalnih služb Rusije

PREDESEDNIK DRŽAVE

Predsednik Rusije je kot šef države garant za spoštovanje ustave RF in človekovih pravic in svoboščin. Znotraj procesa ustanovljenega z rusko ustavo, prevzema mere za varstvo suverenosti Rusije, neodvisnosti Rusije in državne integritete ter zavaruje koordinirano delovanje in sodelovanje organov državne oblasti. Predsednik Rusije predstavlja državo tako doma kot v tujini (Ustava RF, 1993: člen 80).

Predsednik Rusije je izvoljen za mandat petih let na neposrednih volitvah in je lahko izvoljen največ za dva mandata (Ustava RF, 1993: člen 81).

Predsednik Rusije:

- v soglasju z Dumo imenuje predsednika vlade Rusije,
- ima pravico prisostvovati na zasedanjih vlade Rusije,
- potrjuje ali zavrača odločitve vlade Rusije,
- predlaga Dumi kandidata za predsednika Centralne banke Rusije ter odloča o njegovi zamenjavi,
- na predlog predsednika vlade Rusije imenuje ali zavrača podpredsednika vlade in federalne ministre Rusije,
- predlaga Zveznemu svetu kandidate za Ustavno sodišče, Vrhovno sodišče in Višje sodišče za arbitražo RF, prav tako predlaga ali zavrača kandidata za generalnega državnega tožilca Rusije,
- formira in vodi Varnostni svet Rusije,
- potrjuje vojaško doktrino Rusije,
- imenuje ali zavrača poveljnike oboroženih sil Rusije,
- imenuje ali zavrača po konzultacijah z relevantnimi odbori in komisijami parlamenta diplomatske predstavnike Rusije zadolžene za zunanjo in dejavnost države in prav tako imenuje ali zavrača predstavnike v mednarodnih organizacijah (Ustava RF, 1993: člen 83),
- je vrhovni poveljnik oboroženih sil Rusije (Ustava RF, 1993: člen 87),

- uživa imuniteto (Ustava RF, 1993: člen 91),
- nadzoruje obveščevalne službe.

ZVEZNI PARLAMENT

Zvezni parlament je predstavniško in zakonodajno telo Rusije (Ustava RF, 1993: člen 94). Sestavljen je iz dveh domov: Sveta Federacije in Dume. Svet Federacije je sestavljen iz dveh predstavnikov iz vsake regije RF, Duma pa ima 450 poslancev (Ustava RF, 1993: člen 95). . Volitve za Dumo se izvajajo vsaka štiri leta: od 450 poslanskih mest se 225 mest popolni z neposrednimi volitvami, 225 mest pa se popolni po proporcionalnem modelu (odvisno od postopka dobljenih glasov – stranke katere so dobile manj od 5% glasov, niso prestopile volilnega praga) (Grizold, Tatalović, Cvrtila, 1999: 67).

Pristojnosti Sveta Federacije so:

- potrjuje spremembo meje med regijami Rusije,
- potrjuje dekret predsednika Rusije o vojaškem pravu,
- potrjuje dekret predsednika Rusije o izrednem stanju,
- odloča o poseganju oboroženih sil Rusije zunaj ozemlja Rusije,
- načrtuje volitve za predsednika Rusije,
- odloča o odstranitvi predsednika Rusije,
- imenuje sodnike v Ustavno sodišče Rusije, Vrhovno sodišče Rusije, Višje sodišče Rusije,
- imenuje in razrešuje generalnega tožilca Rusije,
- imenuje in razrešuje podpredsednika Nadzorne službe (Ustava RF, 1993: člen 102).

Odločitve Sveta Federacije so sprejete, ko za njih glasuje večina vseh članov Sveta Federacije, razen v primeru ustavnih sprememb je potrebna 2/3 večina glasov vseh članov Sveta Federacije (Ustava RF, 1993: člen 102).

Pristojnosti Dume so:

- dajanje soglasja predsedniku Rusije ob imenovanju predsednika vlade Rusije,
- odloča o predlogu zaupanja vladi Rusije,
- imenuje in razrešuje predsednika Centralne banke Rusije,

- imenuje in razrešuje predsednika Nadzorne službe in polovico njegovega kabineta,
- imenuje in razrešuje Komisarja za človekove pravice Rusije,
- razglašča amnestije,
- lahko vloži nezaupnico predsedniku Rusije za njegovo razrešitev (Ustava RF, 1993: člen 103).

Odločitve Dume so sprejete, ko za njih glasuje večina vseh članov Sveta Federacije, razen v primeru ustavnih sprememb je potrebna 2/3 večina glasov vseh članov Sveta Federacije (Ustava RF, 1993: člen 103).

VLADA

Vlada Rusije predstavlja izvršno vejo oblasti Rusije. Sestavljajo jo predsednik vlade Rusije, podpredsednika vlade Rusije in zvezni ministri (Ustava RF, 1993: člen 110). Predsednika vlade Rusije predlaga predsednik Rusije v soglasju z Dumo (Ustava RF, 1993: člen 111).

Predsednik vlade Rusije v skladu z ustavo RF, zakonom in predsednikom Rusije definira osnovne smernice za aktivnosti in organizacijo dela vlade Rusije (Ustava RF, 1993: člen 113).

Vlada:

- načrtuje zvezni proračun, katerega potrjuje Duma, in obvešča Dumo o izvršitvi zveznega proračuna,
- zagotovi izvršitev proračunske, kreditne in monetarne politike Rusije,
- zagotovi izvršitev posamične državne politike Rusije (kulturne, znanstvene izobraževalne, zdravstvene, socialne in ekološke),
- upravlja z državnim premoženjem,
- izvršuje ukrepe, da zagotovi spoštovanje vladavine prava, temeljnih pravic in svoboščin, da zavaruje lastnino in javni red in se bori proti kriminalu,
- izvršuje ukrepe, da zagotovi obrambo države, državne varnosti in realizacijo zunanje politike Rusije,
- vrši še druge oblike moči, ki so ji dodeljene z rusko Ustavo, zakonom in dekreti predsednika Rusije (Ustava RF, 1993: člen 114).

Vlada podredi svojo moč predsedniku Rusije (Ustava RF, 1993: člen 116). Duma lahko izglasuje nezaupnico vladi in sicer z večino glasov vseh poslancev Dume (Ustava RF, 1993: člen 117).

VARNOSTNI SVET

Varnostni svet je ustavni organ, ki pripravlja odločitve za predsednika Rusije, s področja zagotavljanja zaščite pomembnih vitalnih interesov posameznika, družbe in države proti notranjim in zunanjim grožnjam ter vodi državno politiko pri zagotavljanju varnosti (Predsedniški dekret 1024, 1996: prvo poglavje točka 1). Formira ga predsednik Rusije v skladu z rusko Ustavo in Zakonom o varnosti (Predsedniški dekret 1024, 1996: prvo poglavje točka 2).

Naloge Varnostnega sveta:

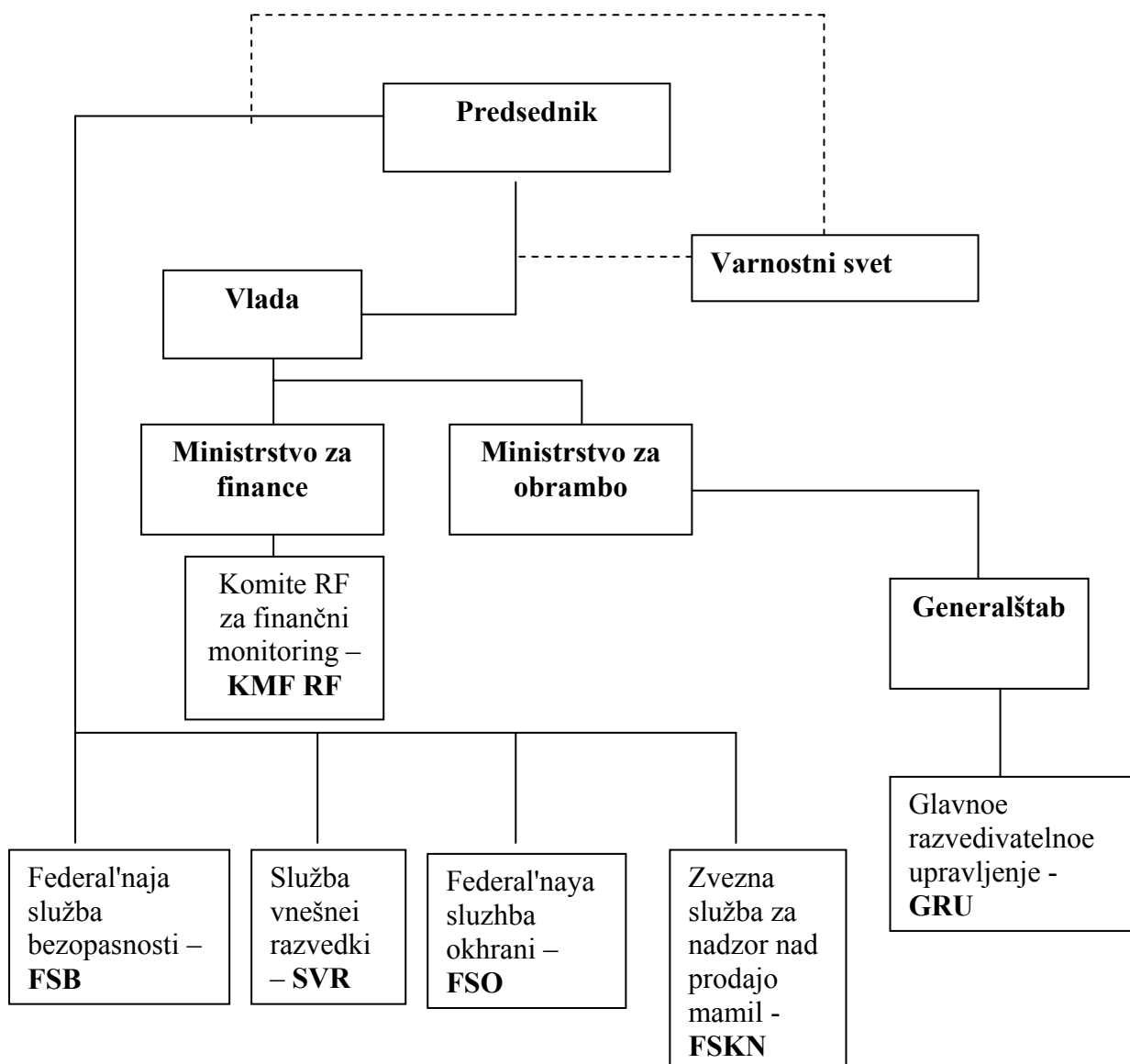
- opredeljuje pomembne interese družbe in države, odkriva notranje in zunanje grožnje varnosti državljanov, družbe in države,
- pripravi smeri strategije za zagotavljanje varnosti Rusije in organizira priprave v zvezi s programi njenega zagotavljanja,
- pripravi poročila predsedniku Rusije za sprejem odločitev o vprašanih zunanje politike, na področju zagotavljanja varnosti posameznika, družbe in države,
- pripravi operativne odločitve glede preprečevanja izrednih razmer, ki lahko povzročijo socialnopolitične, ekonomske, vojaške, ekološke in druge konflikte,
- pripravi predloge predsedniku Rusije o uvedbi, podaljšanju ali odpravi izrednih razmer,
- pripravlja predloge za izboljšanje medsebojnega delovanja organov, pristojnih za zagotavljanje nacionalne varnosti,
- predlaga izboljšave nacionalno-varnostnega sistema Rusije (Predsedniški dekret 1024, 1996: drugo poglavje točka 5).
- nadzoruje delo obveščevalno-varnostnih služb (Predsedniški dekret 1024, 1996: tretje poglavje točka 6).

2.3. Struktura varnostno-obveščevalnega sistema Rusije

Varnostno-obveščevalni sistem sestoji iz šestih ločenih agencij in te so:

1. Zvezna varnostna služba (Federal'naja služba bezopasnosti – FSB);
2. Zunanja obveščevalna služba (Služba vnešnei razvedki – SVR);
3. Zvezna služba za zaščito (Federal'naya sluzhba okhrani – FSO);
4. Glavna uprava za obveščevalno dejavnost (Glavnoe razvedivatelnoe upravljenje generalštaba – GRU);
5. Komite RF za finančni monitoring (KMF RF);
6. Zvezna služba za nadzor nad prodajo mamil (FSKN).

Shema št. 1.: Struktura obveščevalno-varnostnega sistema R Federacije

2.3.1. Zvezna varnostna služba (Federal'naja služba bezopasnosti – FSB)

Zvezna varnostna služba (FSB) je bila ustanovljena leta 1995, ko je nasledila Zvezno protiobveščevalno službo (FSK) in pred tem še Ministrstvo za varnost. Organi FSB-ja tvorijo enoten in centraliziran sistem, v katerega spadajo: Zvezna varnostna služba Rusije, uprave in oddelki Zvezne varnostne službe Rusije po posameznih regijah in subjektih Rusije (teritorialni organi varnosti), uprave (oddelki) Zvezne varnostne službe Rusije znotraj oboroženih sil Rusije, znotraj vojaških formacij in znotraj njihovih organov upravljanja (varnostni organi znotraj vojske) (Russian Federation Federal Law No. 40-FZ, 1995). Teritorialni organi varnosti in varnostni organi znotraj vojske so neposredno podrejeni FSB-ju.

Direktorja FSB-a postavlja in odstavlja predsednik Rusije in ima status zveznega ministra ter je neposredno podrejen predsedniku Rusije, ki prav tako spada pod njegovo okrilje. Po podatkih šteje FSB 286 000 ljudi (www.janes.com).

FSB je organizirana horizontalno v teritorialne oddelke, ki so nastanjeni v vsaki regiji in v vsakem mestu Rusije ter vertikalno v funkcionalnih upravah, med katerimi so najpomembnejše:

- Uprava za protiobveščevalno dejavnost, ki je največji oddelek FSB-a, le ta se deli na Upravo za vojaško protiobveščevalno dejavnost in Protiobveščevalno upravo za strateške objekte (zaščita vojaške in jedrske industrije),
- Uprava za ekonomsko protiobveščevalno delovanje,
- Uprava za preiskave in odpravljanje dejavnosti kriminalnih organizacij – ukvarja se predvsem z dejavnostmi, za katere je pristojna tudi Uprava za gospodarsko protiobveščevalno delovanje,
- Uprava za ekonomsko varnost,
- Uprava za varnost ustavne ureditve,
- Uprava za protiteroristično dejavnost,
- Uprava za preiskave in
- Uprava za operativno iskanje (Galeotti, 2000b).

V okviru FSB-a so tudi specialne sile, ki jih sestavljajo protiobveščevalna enota »Alfa«, ki je bila ustanovljena leta 1974 v okviru KGB-a in je podrejena Upravi za boj proti terorizmu, ter skupina »Vega«, ki spada pod oddelek za posebne operacije.

Glavni zakonski področji dela FSB-a sta predvsem protiobveščevalna dejavnost in boj proti kriminalu – v zvezi s tem mora FSB:

- odkrivati in preprečevati obveščevalno in drugo dejavnost specialnih služb in drugih organizacij tujih držav in posameznikov, ki škodujejo varnosti Rusije,
- pridobivati obveščevalne informacije s ciljem zagotavljanja varnosti Rusije, povečanja njenega ekonomskega, znanstvenega, tehničnega in vojaškega potenciala,
- odkrivati in preprečevati določena kazniva dejanja, preiskovati osebe, ki so storile kaznivo dejanje, preprečevati teroristična dejanja, izvajati ukrepe v boju proti korupciji, preprodaji orožja in tihotapstvu, boj proti organiziranemu kriminalu² itd,
- zagotavljati varnost v OS Rusije, enotah Zvezne agencije vladnih zvez in Ministrstva za notranje zadeve Rusije ter drugih vojaških formacijah in njenih upravnih organih, pa tudi v organih za notranje zadeve,
- zaščita ruske gospodarske varnosti (od boja proti sivi ekonomiji do podpore ruskim podjetjem pri tržnem tekmovanju s tujci),
- po Zakonu o zunanji obveščevalni dejavnosti lahko organi zveznih varnostnih služb izvajajo obveščevalno dejavnost tudi zunaj Rusije v sodelovanju z organi Zunanje obveščevalne službe (Russian Federation Federal Law No. 40-FZ, 1995).

Zakon ji daje tudi pravico obveščevalnega delovanja na območju bivših republik, prav tako pa lahko FSB sklepa sporazume z obveščevalnimi in varnostnimi službami teh republik. Po tem zakonu so operativne metode dela, organizacija in taktika dela FSB-a državna tajnost.

Po zakonu o operativnih preiskavah in aretacijah iz leta 1995 je dovoljeno agentom FSB-a, da odprejo pošto, prisluškujejo telefonom, nadzirajo druge oblike komunikacij in vstopajo v privatne prostore brez sodnega naloga v nujnih primerih (sodnik mora biti obveščen v 24 urah). FSB ima tudi lastne preiskovalne zapore.

² FSB predstavlja najpomembnejši in največji organ, ki se ukvarja z organiziranim kriminalom v Rusiji, je pa domnevno sama prepletena s korupcijo. Bivši šef Kovalev trdi, da bi naj bili častniki agencije zelo podkupljivi ter upa, da se bo FSB najprej »prečistila sama«. Po nekaterih podatkih pa naj bi bili nekateri člani FSB-a vpleteni tudi v tihotapljenje jedrskega materiala (Knight, 1997:65).

Zvezni zakon o operativno-preiskovalni dejavnosti je Duma sprejela 5.7.1995 (Federal Law on Operational-Investigative Activity, 1995). Zakon določa vrste operativno-preiskovalnih dejavnosti načela in pogoje njihove uporabe na območju Rusije. Operativno-preiskovalne dejavnosti so del dejavnosti zveznih institucij, ki so pristojne za zaščito življenja, zdravja, pravic in svoboščin človeka in državljana, lastnine ter zaščite javne in državne varnosti. Skladno z zakonom lahko pristojne institucije uporabljajo 14 operativno-preiskovalnih dejavnosti: razgovori z državljani, poizvedovanja, zbiranja vzorcev za primerjalne študije, nadzorovan odkup, študij objektov in dokumentov, policijski nadzor, identifikacija oseb, nadzor prostorov, zgradb, pripomočkov, lokacij in transportnih sredstev, nadzor poštne pošiljke, telegrafa in drugih komunikacijskih sredstev, prestrežanje sporočil, snemanje informacij s tehničnih kanalov zvez, operativni prodor, nadzorovano oskrbovanje, operativni eksperiment. Uporabo nadzora telefonskih razgovorov, telegrafskih in drugih komunikacij dovoljuje sodišče. Pristojne zvezne institucije morajo pri uporabi operativno-preiskovalnih dejavnosti storiti vse potrebno za zaščito ustavnih pravic in svoboščin državljanov. Nadzor nad uporabo teh operativno-preiskovalnih dejavnosti skladno z ustavnimi in zakonskimi pristojnostmi opravljajo predsednik Rusije, Zvezni parlament in vlada Rusije. Poleg tega nadzora poteka tudi nadzor preko generalnega državnega tožilca in od njega pooblaščenih tožilcev (Purg, 2003).

Predsedniški dekret 318/00 (podpisan 7. februarja 2000) daje FSB-u razširjene moči za penetracijo in nadzor ne samo regularnih OS, ampak tudi pooblastila za nadzor enot Ministrstva za notranje zadeve (MVD), Zvezne službe za zaščito meja (FSP) in drugih agencij. Ta dekret je nadomestil podoben dekret iz leta 1993, vendar je ta dekret odpravil nekaj ključnih omejitev v delovanju FSB-a – med drugim je pomembno, da je odstranil pravico parlamenta in generalnega državnega tožilca RF do nadzora nad dejavnostmi FSB-a znotraj oboroženih sil (Galeotti, 2000b).

Marca 2003 je FSB doživel reformo, ki se je nadaljevala leta 2004, tako da se je reforma razdelila v dve fazi.

V prvi fazi (marec 2003) reforma predvideva učvrstitev obveščevalnega sektorja z rešitvijo problema, ki je nastal s prekrivanjem odgovornosti in slabim gospodarjenjem. Zvezna služba za zaščito meja (FPS) in Zvezne agencije vladnih zvez in informacij (FAPSI) sta se spojili z FSB-jem. Z združitvijo FPS-a in FAPSI-a z FSB-jem je FSB pridobil nove zmožnosti za

nadzor pretoka ljudi in informacij, ki se pretakajo po ozemlju Rusije. Po reformi je FSB prevzel odgovornost nad migracijsko kontrolo, kontrolo nad internetom in kontrolo nad komunikacijo preko mobilnih telefonov na ozemlju Rusije (prej je to počel FAPSI). FSB je odgovoren za varnost zvezne in regionalnih vladnih telekomunikacij in informacijskega sistema Rusije. Pripojitev FAPSI-a k FSB-u je naredila FSB najdominantnejšo obveščevalno agencijo na področju Rusije (www.janes.com).

V drugi fazi (julij 2004) je predsednik Rusije Vladimir Putin podpisal predsedniški dekret o »Določenih vprašanjih ki se nanašajo na FSB«. Dekret zahteva rekonstrukcijo znotraj FSB-a in pripravi temelje za konsumpcijo z Zunanjo obveščevalno službo (SVR), Glavno upravo za zaščito (GRU) in Zvezno službo za zaščito (FSO). Dekret vsebuje aneks o »skrajnem roku« za konsumpcijo. Dekret de-facto povzdiguje status FSB-a na nivo zveznega ministrstva. Direktor FSB-a postane stalni član kabineta (www.janes.com). Dekret zmanjšuje število namestnikov FSB-a z 12 na 4. Dekret ustanavlja nove »ločene« službe znotraj FSB-a. Vsaka služba se mora po tem predsedniškem dekretu kompromitirati s teritorialnimi organi in direktorati FSB-a in njihov »šef« mora poročati enemu od direktorjevih namestnikov. »Šefom« služb je bila dana pravica za vzdrževanje zveze, direktno z vodilnimi v zveznih službah. Ti predstavljajo FSB v zveznem parlamentu. Te službe so dobile omejeno pravico do zakonodajne pobude. Predsednik Rusije je s tem dekretom jasno nakazal, da bo reforma FSB-a osredotočila delo FSB-a na grožnje kot so terorizem, vstaja in »špijonaža«. FSB-jev organ za preiskovanje, ki se primarno ukvarja z resnimi kriminalnimi dejanji in s preprodajo droge, naj bi bil opuščen in nastala naj bi nova služba Zvezna preiskovalna služba (FSR), ki naj bi bila dokončno ustanovljena leta 2006 (www.janes.com).

2.3.2. Zunanja obveščevalna služba (Služba vnešne razvedki - SVR)

SVR je naslednica prve uprave KGB-a, ki je bila zadolžena za obveščevalno dejavnost zunaj ozemlja SZ. Direktor SVR-a je imenovan s strani predsednika Rusije, kateremu je tudi odgovoren, poroča pa tudi ministrom in drugim visokim uradnikom. SVR ima svojega direktorja v kabinetu zvezne vlade in ima status zveznega ministra, zato je samostojni organ, ki spada pod okrilje predsednika Rusije (www.janes.com). Glavna naloga službe je obveščevalna dejavnost v tujini (Galeotti, 1998c). Zaradi pomanjkanja sredstev je bila SVR po letu 1992 prisiljena zmanjšati obseg dejavnosti v tujini. SVR danes zaposluje 15 000 ljudi (www.janes.com).

Po zakonu o Zunanji obveščevalni dejavnosti (Russian Federation Federal Law No. 5, 1996) je SVR pristojna za zbiranje informacij na političnem, ekonomskem, vojaško-strateškem, znanstvenem, tehničnem in ekološkem področju, kot tudi za področja zagotavljanja varnosti ustanov Rusije, ki se nahajajo izven območja Rusije in službenih potovanj državljanov Rusije, ki imajo dostop do podatkov, ki zadevajo državno tajnost.

V praksi je velik del dejavnosti SVR-a usmerjen na obveščevalno dejavnost (analize političnih situacij) na območju SND (Skupnosti neodvisnih držav) ter gospodarsko vohunjenje na Zahodu³. Zbiranje pomembnih industrijskih in ekonomskih podatkov, še posebej software z vojaškimi aplikacijami, je postalo primarnega pomena za post-sovjetski režim. Ekonomsko vohunjenje ima zelo veliko prioriteto, saj ima SVR eno upravo posvečeno samo tej vrsti vohunjenja. Častniki SVR-a so globoko vpleteni v komercialne transakcije, tako v vladne kot tudi v transakcije privatnih firm (Knight, 1997:70-71). Seveda pa SVR spremlja tudi tiste dogodke kjerkoli po svetu, ki bi lahko vplivali na položaj in dogajanja v Rusiji – predvsem v Zahodni Evropi in Severni Ameriki (ZDA). SVR sodeluje tudi z nekaterimi obveščevalnimi in varnostnimi službami drugih držav – gre za kooperativni boj proti organiziranemu kriminalu, preprodaji orožja za množično uničenje, terorizem, boj proti trgovini z drogami itd (www.janes.com).

SVR sestavljajo tri uprave in tri službe:

- Uprava S – je pristojna za ilegalne agente (tiste, ki delujejo pod globoko krinko) po svetu,
- Uprava T – je pristojna za zbiranje ekonomskih, znanstvenih in tehnoloških informacij,
- Uprava K – je pristojna za izvajanje infiltracije obveščevalnih in varnostnih služb ter izvajanje nad ruskimi državljani v tujini,
- Služba I – analizira in prezentira obveščevalne podatke, ki so bili zbrani s strani agentov in častnikov SVR, za politični vrh izdaja dnevne povzetke trenutnih dogodkov ter izdeluje ocene bodočega razvoja v svetu,

³ Na področju SND se danes odražajo nejasne razmejitve glede pristojnosti, saj na tem področju intenzivno deluje tudi vojaška obveščevalna služba GRU. Prav tako pa se pojavljajo nejasnosti glede razmejitve pristojnosti med SVR in FSB na področju industrijskega vohunstva. Postavlja pa se tudi vprašanje ali lahko FSB deluje zunaj ozemlja Rusije in obratno, ali lahko SVR pri svojem delovanju poseže tudi na območje Rusije (Galeotti, 1998c).

- Služba A – je pristojna za planiranje in izvajanje aktivnih ukrepov,
- Služba R – ki ocenjuje oz. vrednoti operacije SVR v tujini (<http://fas.org/irp/world/russia>).

SVR ima tudi svoj center za izobraževanje – tako imenovano Akademijo za obveščevalno dejavnost v tujini. V svoji strukturi pa ima SVR tudi specialno enoto Grom, ki je zadolžena za izvajanje sabotaj in likvidacij v tujini (Galeotti, 1998c).

Po 11. septembru 2001 je prišlo do sodelovanja med obveščevalnimi službami Rusije in Zahoda, še posebej med CIA, MI6 in SVR (www.janes.com).

2.3.3. Zvezna služba za zaščito (Federalnaya Sluzhba Okhrani – FSO)

FSO predstavlja službo za zaščito visokih državnih uslužbencev in najpomembnejših vladnih objektov, kot so Kremelj, parlament (duma) itd. V okviru FSO je tudi oddelek za zbiranje obveščevalnih podatkov, ki daje ocene o morebitnih grožnjah predsedniku (Galeotti, 1998c). FSO zaposluje okoli 23 000 ljudi (Galeotti, 2000b: 9). Čeprav je bila sprva mišljena kot »stražarska služba« je prerasla v veliko službo s preiskovalnim in analitičnimi funkcijami – lahko jo primerjamo z ameriškim Secret Service le, da je FSO dosti večja in močnejša (Knight, 1997: 63). Ima celo analitični oddelek, ki nadzira politične in ekonomske dogodke (Muldoon, 1995: 57).

FSO je neposredno podrejena in spada pod okrilje predsednika Rusije in lahko izvaja nadzor in preiskovalne dejavnosti nad osebami, ima pravico do aretacij in preverjanja dokumentov, FSO lahko vdira v privatne prostore, prisluškuje telefonskim pogovorom, prestreza pošto, lahko izvaja agenturne obveščevalne dejavnosti itd. Za te metode dela FSO ne potrebuje nobenega pooblastila sodišča⁴.

2.3.4. Glavna obveščevalna uprava (Glavnoe razvedivatelnoe upravljenje – GRU)

GRU je vojaška obveščevalna služba za delovanje v tujini, ki je bila ustanovljena leta 1918. Njeno področje dela in načina delovanja se po razpadu SZ nista bistveno spremenila. Poleg

⁴ Več o tem na <http://www.fas.org>

delovanja na strateški, operativni in operativno-taktični ravni je GRU ves čas usmerjena na pridobivanje vojaško tehničnih informacij in podatkov o znanstvenih dosežkih na vojaškem področju. Tudi strukturno se GRU iz časov SZ ni bistveno spremenila. GRU danes zaposluje okoli 11 000 ljudi (www.janes.com).

Strukturno je GRU razdeljena na regionalne direktorate. 1. 2. 3. 4. in 7. (NATO) direktorati so zadolženi za HUMNIT (zbiranje podatkov) v različnih državah. 5. direktorat nadzoruje OS RF in pomorsko obveščevalno službo. Kot se poroča 6. direktorat (SIGNIT, ELINT in IMNIT) deluje v 55 ambasadah po svetu. Po razpustitvi FAPSI-a, je 6. direktorat pridobil FAPSI-jev satelit »Kosmos«, ki je upravljal foto, radio-elektronsko in optično poizvedovanje in Ras Karma ELNIT bazo v Demokratični Republiki Jemen. »Šef« službe za informacije je odgovoren za 9. direktorat (zbiranje tehničnih podatkov za vojaško industrijo RF) in 10. direktorat ki je zadolžen za obveščevalno dejavnost o vojaških zmogljivostih držav zveze NATO. . Poleg tega pa v sestavi GRU delujejo tudi pripadniki specialnih enot Spetsnaz (www.janes.com).

Delovanje GRU je regulirano z zveznim Zakonom o zunanji obveščevalni dejavnosti. Tako je GRU po Zakonu o zunanji obveščevalni dejavnosti (Russian Federation Federal Law No. 5, 1996) zadolžena za zbiranje podatkov na vojaškem, vojaško-političnem, vojaško-tehničnem, vojaško-ekonomskem in ekološkem področju. Prioritetne naloge GRU so torej delovanje v tujini. Zadnje čase svojo obveščevalno dejavnost usmerja na širitev zveze NATO, ZDA in na ozemlje SND, svojo prisotnost pa je GRU obdržala tudi na območju Afrike, Azije in Latinske Amerike. Deluje tudi znotraj države, saj je odigrala pomembno vlogo pri reševanju čečenskega konflikta – organiziranje in izvajanje obveščevalne dejavnosti ter nudenje strokovne pomoči oboroženim silam pri izvajanju vojaških operacij⁵.

GRU je podrejena Generalštabu Rusije – šef GRU neposredno poroča načelniku generalštaba in ima neposreden dostop do obrambnega ministra.

⁵ Več o tem na <http://www.fas.org>

2.3.5. Komite Rusije za finančni monitoring (KMF Rusije)

Skladno z dekretom predsednika Rusije, št. 1263, z dne 1.11.2001, »O pooblaščenem organu za preprečevanje legalizacije (pranja) dohodkov, pridobljenih po kriminalni poti«, je bil vzpostavljen Komite Rusije za finančni monitoring (Purg, 2003).

Njegove ključne naloge so:

- zbiranje, obdelava in analiza informacij o operacijah z denarnimi sredstvi ali drugo lastnino, ki je podvržena nadzoru v skladu s pozitivno zakonodajo (zakonska osnova za začetek analiziranja informacij o finančnih operacijah je določena z višino najmanj 20 000 USD),
- vzpostavitev ustreznega informacijskega sistema in vodenje zveznih podatkovnih baz na področju preprečevanja legalizacije (pranja) dohodkov, pridobljenih po kriminalni poti,
- informiranje pristojnih organov v skladu z njihovimi kompetencami,
- skladno z mednarodnimi sporazumi sodelovati in izmenjavati informacije s pristojnimi organi tujih držav na področju preprečevanja legalizacije (pranja) dohodkov, pridobljenih po kriminalni poti (Purg, 2003: 9).

Omenjeni komite je kot zvezni organ izvršilne oblasti funkcionalno vgrajen v Ministrstvo za finance RF, vodi ga prvi namestnik ministra. Komite naj bi imel ob ustanovitvi 200 zaposlenih v centralnem aparatu in okoli 100 v teritorialnih oddelkih na celotnem območju Rusije (Purg, 2003).

2.3.6. Zvezna služba za nadzor nad prodajo mamil (FSKN)

Zvezna služba za nadzor nad prodajo mamil je bila ustanovljena pred kratkim. Vodi jo eden tesnejših zaveznikov Vladimirja Putina, Viktor Cherkesov, ki je odgovoren za boj proti organiziranemu kriminalu, korupciji in terorizmu. FSB in MVD (ministrstvo za notranje zadeve) se po ustanovitvi Zvezne službe za nadzor nad prodajo mamil ne ukvarjata več s temi nalogami. Zvezna služba za nadzor nad prodajo mamil ni prava obveščevalna služba temveč je varnostna služba. Sestavljajo jo bivši uslužbenci FSB-a. Stalni sedež ima v Moskvi in je regionalno razdeljena na pisarne v vsaki provinci RF. Deluje tudi na ozemlju SND-a

(www.janes.com). Omenjena služba je kot zvezni organ pod okriljem predsednika Rusije in spada pod njegovo pristojnost (Purg, 2003).

2.4. Nadzor nad delom varnostno-obveščevalnih služb Rusije

V 12. členu zakona o zunanji obveščevalni dejavnosti (Russian Federation Law No.5, 1996) je določeno, da je izvajanje celotnega vodstva organov zunanje obveščevalne dejavnosti (SVR in GRU) v rokah predsednika Rusije. Predsednik določa naloge obveščevalne dejavnosti, nadzoruje in koordinira dejavnost organov zunanje obveščevalne dejavnosti, v okviru pooblastil sprejema odločitve o vprašanjih, ki so povezani z zunanjo obveščevalno dejavnostjo Rusije, kar vključuje tudi smotrnost sklepanja sporazumov z obveščevalnimi in protiobveščevalnimi službami drugih držav ter imenuje predstojnike organov zunanje obveščevalne dejavnosti. Skladno s tem zakonom (14. člen) je tudi določeno, da so za verodostojnost in objektivnost obveščevalnih podatkov ter pravočasno dostavo le-teh vsi predstojniki organov zunanje obveščevalne dejavnosti osebno odgovorni predsedniku Rusije.

Vse obveščevalno-varnostne službe, razen GRU, poročajo predsedniku RF. Direktor GRU poroča poveljniku glavnega štaba OS Rusije, ki spada pod Ministrstvo za obrambo Rusije. SVR in FSB imata svoje direktorje v kabinetu zvezne vlade in imata status zveznega ministra zato nadzor nad njima izvaja predsednik zvezne vlade, vendar je ta nadzor le redko izvajan (www.janes.com).

Nadzor nad FSB-jem je urejen z zakonom o FSB-ju (Russian Federation Federal Law No. 40-FZ). Nadzor nad FSB-jem izvajajo:

- predsednik Rusije;
- zvezni parlament Rusije;
- pravosodni organi Rusije;
- zvezna vlada Rusije (Russian Federation Federal Law No. 40-FZ, 1995: peto poglavje 23 člen).

Nadzor nad FSB-jem izvajajo v skladu z Ustavo Rusije in zveznimi ustavnimi in zveznimi zakoni Rusije. Poslanci Sveta Federacije in poslanci Dume so upravičeni, da z njihovim delom kot poslanci pridobijo informacije o aktivnostih organov FSB-a v skladu s postopkom,

ki je določen z zakonodajo Rusije (Russian Federation Federal Law No. 40-FZ, 1995: peto poglavje 23 člen).

Generalni tožilec Rusije in njegovi pooblašteni nadzirajo organe FSB-a pri izvajanju njihovih nalog na področju zakonov Rusije (Russian Federation Federal Law No. 40-FZ, 1995: peto poglavje 24 člen).

Vodenje in strokovni nadzor nad FSB-jem je po Zakonu o FSB-ju (Russian Federation Federal Law No. 40-FZ, 1995) v rokah predsednika Rusije in vlade, ki naj bi imela vlogo koordinatorja. Vendar je dejansko vodenje v rokah predsednika Rusije (Knight, 1997: 63).

Nadzor nad SVR in GRU je urejen z zakonom o zunanji obveščevalni dejavnosti (Russian Federation Federal Law No. 5). Obstajata dva načina nadzora nad zunanjo obveščevalno dejavnostjo:

1. Parlamentarni nadzor nad dejavnostjo organov zunanje obveščevalne dejavnosti. Ta se izvaja na način, določen z zveznimi zakoni, pa tudi preko preverjanja Računskega sodišča Rusije (za kar je določena posebna skupina) v zvezi z izvrševanjem odhodkov proračuna. Odnosi obeh domov Zveznega parlamenta z organi zunanje obveščevalne dejavnosti potekajo preko ustreznih (pod)komitejev, ki so v vsakem domu. Član teh (pod)komitejev in posebna skupina Računskega sodišča lahko izvajajo svoje dejavnosti za uresničevanje funkcij, predvidenih s tem zakonom, le po ureditvi formalne procedure dostopa do podatkov, ki vsebujejo državno tajnost, in sicer na način, ki je določen z zveznim zakonom O državni tajnosti. Dejavnost članov Sveta Federacije, poslancev Dume in sodelavcev aparatov obeh domov ne smejo ogroziti objave podatkov o osebah, ki tajno sodelujejo z organi obveščevalne dejavnosti, o pripadnosti konkretnih oseb, kadrovski sestavi organov zunanje obveščevalne dejavnosti in o uporabljenih metodah in sredstvih (Russian Federation Federal Law No. 5, 1996: četrto poglavje 24 člen).
2. Nadzor preko generalnega tožilca in od njega pooblaščenih tožilcev. Podatki o osebah, ki tajno sodelujejo z organi obveščevalne službe, ter podatki o organizaciji, metodah in sredstvih izvajanja dejavnosti organov zunanje obveščevalne dejavnosti, niso predmet nadzora preko tožilca (Russian Federation Federal Law No. 5, 1996: četrto poglavje 25 člen).

Nadzor nad FSO, FSKN in KMF Rusije izvaja predsednik Rusije, skladno z Ustavo Rusije in zveznimi ustavnimi in zveznimi zakoni Rusije. (www.janes.com).

3. Osnovne značilnosti političnega in obveščevalno-varnostnega sistema Hrvaške

3.1. Družbenopolitična ureditev Hrvaške

Hrvaška je ustavna in parlamentarna država s polpredsedniškim sistemom, ki je nastala 25. 06. 1991 leta. Ustava opredeljuje Hrvaško kot enotno in nedeljivo demokratično državo, v kateri oblast izhaja iz naroda in pripada narodu, kot skupnosti svobodnih in enakopravnih državljanov. Hrvaški politični sistem je zasnovan na spoštovanju človekovih pravic, vladavine prava, nacionalne enakopravnosti, nedotakljivosti lastništva, privatnega podjetništva in tržne svobode, socialne pravičnosti in večstrankarskega sistema. Po ustavi je oblast razdeljena na zakonodajno izvršno in sodno vejo oblasti (Grizold, Tatalović, Cvrtila, 1999: 345-346).

Hrvaška ima polpredsedniški sistem. Predsednik Hrvaške zastopa državo doma in v tujini, skrbi za spoštovanje Ustave, varuje obstojnost in enotnost države in redno delovanje državne oblasti, je vrhovni poveljnik oboroženih sil. On imenuje in razrešuje predsednika vlade in na predlog njega imenuje in razrešuje člane vlade. Voli se ga na neposrednih volitvah za dobo mandata petih let. Po hrvaški ustavi predsednik države ne more biti nihče več kot dvakrat. Sabor je nosilec zakonodajne veje oblasti v državi. Mandat poslancev traja štiri leta. Izvršno vejo oblasti izvaja Vlada, katera je v skladu s ustavnimi določili hrvaškega polpredsedniškega sistema, politično odgovorna predsedniku države in Saboru. Sodno oblast opravljajo sodišča in druga pravosodna telesa. Ustavno sodišče nadzira ustavnost zakonov, ščiti ustavne pravice in človekove pravice. Vrhovno sodišče je najvišje sodišče in njegova naloga je varovanje enotno sprejetih zakonov in enakopravnost državljanov.

Hrvaška je v upravnem pogledu razdeljena na 20 upravnih enot in mesto Zagreb, kot posebno politično enoto.

3.2. Organi državne oblasti, ki so pomembni za izvajanje nadzora nad delom varnostno-obveščevalnih služb Hrvaške

PARLAMENT (Sabor)

Hrvaški Sabor je predstavniško in zakonodajno telo, izvoljeno od državljanov na vsaka štiri leta (Ustava RH, 2001: člen 70, 72). Sabor ima najmanj 100 in največ 160 poslancev, ki so izvoljeni na neposrednih, svobodnih in tajnih volitvah (Ustava RH, 2001: člen 71). Poslanci nimajo obvezujočega mandata, ampak imajo t.i. prosti mandat (Ustava RH, 2001: člen 74). Poslanci hrvaškega Sabora imajo imuniteto in so zaščiteni z ustavo. Sabor redno zaseda dvakrat letno, prvič med 15. januarjem in 15. julijem in drugič med 15. septembrom in 15. decembrom, lahko pa zaseda tudi izredno na zahtevo predsednika države, vlade ali večine poslancev (Ustava RH, 2001: člen 78). Sabor ima predsednika in enega ali več podpredsednikov. Način dela je urejen s poslovnikom, ki se sprejme z večino glasov vseh poslancev (Ustava RH, 2001: člen 79).

Na podlagi pravic in pooblastil, potrjenih z ustavo, Sabor: odloča o spremembi ustave, sprejema zakone, sprejema državni proračun, odloča o vojni in miru, sprejema akte s katerimi izraža politiko Sabora, sprejema strategijo nacionalne varnosti in strategijo obrambe Hrvaške, izvaja nadzor nad oboroženimi silami in varnostnimi službami Hrvaške, odloča o spremembah meja Hrvaške, razpisuje referendum, nadzira delo vlade in drugih nosilcev javnih dolžnosti odgovornih Saboru v skladu z ustavo in z zakonom, daje amnestijo za kazniva dejanja in opravlja druge zadeve v skladu z ustavo (Ustava RH, 2001: člen 80).

Zasedanja Sabora so javna (Ustava RH, 2001: člen 83). Poslanci imajo pravico postavljati vladi in posamičnim ministrom poslanska vprašanja. Prav tako lahko najmanj ena desetina poslancev Sabora vloži interpelacijo o delu vlade ali kateremkoli njenem članu (Ustava RH, 2001: člen 85).

PREDSEDNIK DRŽAVE

Predsednik države predstavlja in zastopa Hrvaško doma in v tujini (Ustava RH, 2001: člen 93), skrbi za spoštovanje ustave, varuje obstojnost in enotnost države in redno delovanje državne oblasti, je vrhovni poveljnik oboroženih sil. On imenuje in razrešuje predsednika

vlade in na njegov predlog imenuje in razrešuje člane vlade. Voli se ga na neposrednih volitvah za dobo mandata petih let. Po ustavi predsednik države ne more biti nihče več kot dvakrat.

Predsednik republike razpisuje volitve za Sabor in hkrati je pozvan na prvo zasedanje Sabora, razpisuje referendum v skladu z ustavo, daje pomilostitve, podeljuje odlikovanja in priznanja v skladu z zakonom in opravlja druge dolžnosti v skladu z ustavo (Ustava RH, 2001: člen 97). Na odločitve Sabora predsednik države objavlja vojno in sklene mir (Ustava RH, 2001: člen 99). Ima velika pooblastila v primeru vojne (Ustava RH, 2001: člen 100).

Predsednik države in vlada v skladu z ustavo in zakonom sodelujejo in usmerjajo delo varnostnih služb (Ustava RH, 2001: člen 102). Prav tako je predsednik republike sopodpisnik pri imenovanju vodje varnostnih služb (Ustava RH, 2001: člen 102).

Predsednik države lahko na predlog vlade in po posvetu s predstavniki poslanskih skupin parlamentarnih strank razpusti Sabor (Ustava RH, 2001: člen 103).

VLADA

Vlada predstavlja izvršno vejo oblasti in jo izvaja v skladu z ustavo in zakonom (Ustava RH, 2001: člen 107). Vlado sestavljajo predsednik, en ali več podpredsednikov in ministri (Ustava RH, 2001: člen 108). Člane vlade predlaga oseba, kateri je predsednik države zaupal mandat za sestavo vlade (Ustava RH, 2001: člen 109). Vlada začne opravljati svojo dolžnost takrat, ko se ji izkaže podpora večine vseh poslancev Sabora (Ustava RH, 2001: člen 109).

Vlada predlaga zakone in druge akte Saboru, predlaga državni proračun in končni račun, izvaja zakone in druge odločitve, ki jih je sprejel Sabor, sprejema uredbe za izvajanje zakona, vodi zunanjo in notranjo politiko, usmerja in nadzira delo državne uprave, skrbi za gospodarski razvoj države, usmerja delovanje in razvoj javnih služb in opravlja druge zadeve, odrejene z ustavo in zakonom (Ustava RH, 2001: člen 112).

Vlada je odgovorna parlamentu – Saboru (Ustava RH, 2001: člen 114), prav tako so predsednik vlade in člani vlade skupno odgovorni za odločitve, katere so sprejeli, a osebno so odgovorni za svoje področje dela (Ustava RH, 2001: člen 114).

Prav tako vlada, v skladu z ustavo in zakonom, usmerja delo varnostnih služb (Ustava RH, 2001: člen 102), predsednik vlade pa je tudi sopodpisnik pri imenovanju vodje varnostnih služb (Ustava RH, 2001: člen 102).

SVET ZA NACIONALNO VARNOST

Ustanovljen je bil leta 2002 in je zakonsko reguliran z Zakonom o varnostnih službah. Ustanovljen je bil zaradi sodelovanja predsednika republike in vlade RH in zaradi usmerjanja dela varnostnih služb (Zakon o varnostnih službah RH, 2002: člen 1).

Svet za nacionalno varnost:

- proučuje vprašanja iz delokroga dela varnostnih služb in načine sodelovanja predsednika republike in vlade v usmerjanju dela varnostnih služb,
- potrjuje letne smernice dela varnostnih služb in druge odločitve s katerimi predsednik republike in vlada usmerjajo delo varnostnih služb,
- potrjuje ocene, katere sprejemajo predsednik republike in vlada v zvezi z rezultati nadzora nad delom varnostnih služb,
- potrjuje predlog sredstev za delo varnostnih služb, katera se zagotovijo v državnem proračunu,
- proučuje tudi druga vprašanja v zvezi z delom in upravljanjem varnostnih služb (Zakon o varnostnih službah RH, 2002, člen 3).

Svet za nacionalno varnost sestavljajo: predsednik republike, predsednik vlade, član vlade zadolžen za nacionalno varnost, minister – zadolžen za obrambno področje, minister – zadolžen za notranje zadeve, minister – zadolžen za zunanje zadeve, minister – zadolžen za pravosodje in načelnik Glavnega štaba OS RH (Zakon o varnostnih službah RH, 2002: člen 4). V delu Sveta za nacionalno varnost sodeluje tudi predsednik Sabora.

URAD SVETA ZA NACIONALNO VARNOST

Urad Sveta za nacionalno varnost:

- opravlja strokovne in administrativne naloge na Svet za nacionalno varnost in naloge katere Svetu za nacionalno varnost omogočajo analizo poročil varnostnih služb in ocene doseganja ciljev dela varnostnih služb,
- poda oceno izvajanja odločitev predsednika republike in vlade v usmerjanju dela varnostnih služb,
- opravlja naloge katere omogočajo predsedniku republike in vladi nadzor nad delom varnostnih služb (nadzor nad zakonitostjo dela, nadzor nad doseganjem postavljenih ciljev in delokrogom dela, nadzor nad sposobnostjo in pomembnostjo dela, nadzor nad uporabo sredstev, nadzor sodelovanja med varnostnimi službami in sodelovanja z službami tujih držav) (Zakon o varnostnih službah RH, 2002: člen 6).

Urad Sveta za nacionalno varnost ne sme opravljati nalog, ki so po Zakonu o varnostnih službah RH naloge varnostnih služb, ne sme pri opravljanju nalog izvajati ukrepov za katere so pooblašene varnostne službe in ne sme postavljati zahtev varnostnim službam v odnosu na opravljanje nalog iz njihovega delokroga (Zakon o varnostnih službah RH, 2002: člen 6).

SVET ZA KOORDINACIJO VARNOSTNIH SLUŽB

Nastal je leta 2002 in je zakonsko reguliran z Zakonom o varnostnih službah RH. Ustanovljen je bil zaradi sodelovanja predsednika republike in vlade RH, zaradi usmerjanja in operativnega usklajevanja dela varnostnih služb, zaradi sprejemanja ukrepov za izboljšavo dela varnostnih služb in zaradi organiziranja in pripravljanja materiala za seje Sveta za nacionalno varnost (Zakon o varnostnih službah RH, 2002: člen 1, 5).

Svet za koordinacijo varnostnih služb sestavljajo: član vlade zadolžen za nacionalno varnost kot namestnik predsednika sveta, svetovalec predsednika republike za nacionalno varnost kot podpredsednik sveta, direktorji varnostnih služb in predstojnik urada Sveta za nacionalno varnost (Zakon o varnostnih službah RH, 2002: člen 5).

3.3. Struktura obveščevalno-varnostnega sistema Hrvaške

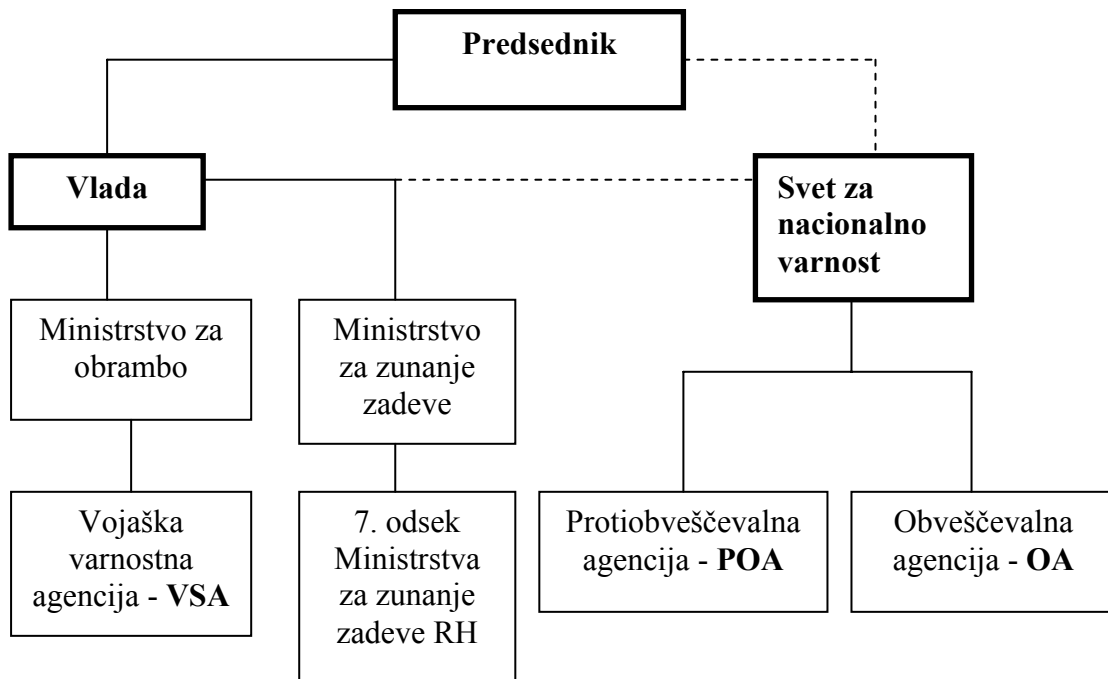
Varnostno-obveščevalni sistem sestoji iz štirih ločenih agencij in te so:

1. Obveščevalna agencija (Obavještajna agencija – OA)
2. Protiobveščevalna agencija (Protuobavještajna agencija – POA)
3. Vojaška varnostna agencija (Vojna sigurnosna agencija – VSA) (Zakon o varnostnih službah RH, 2002: člen 1)
4. 7. Odsek ministrstva za zunanje zadeve RH (7 uprava ministarstva vanjskih poslova RH)

Pomembno je poudariti, da je Hrvaška imela do leta 2002 drugačen obveščevalno-varnostni sistem in sicer večjega in maj preglednega ter slabo nadzorovanega, zaradi česar so izvedli reformo obveščevalno-varnostnega sistema in so iz štirih služb nastale tri agencije in sicer:

- namesto Urada za nacionalno varnost (UNS) je nastala Obveščevalna agencija,
- namesto Službe za zaščito ustavne ureditve (SZUP) je nastala Protiobveščevalna agencija,
- namesto Varnostno informativne službe (SIS) in Obveščevalne službe MO (VOS) je nastala Vojaška varnostna agencija (Zakon o varnostnih službah RH, 2002: členi: 90-92).

Shema 2.3. Struktura obveščevalno-varnostnega sistema RH

3.3.1. Obveščevalna agencija (Obavještajna agencija – OA)

Obveščevalna agencija je dokaj »mlada« obveščevalna služba, saj je pričela z delom leta 2002 in je nadomestila Urad za nacionalno varnost. Organizacijska struktura in pravilnik o notranji ureditvi je državna skrivnost in se ne objavlja (Zakon o varnostnih službah RH, 2002: člen 40).

Področje dela Obveščevalne agencije je delovanje v tujini in v skladu s tem ciljem sodeluje z odgovarjajočimi službami ministrstva za zunanje zadeve (Zakon o varnostnih službah RH, 2002: člen 7 točka 3).

Obveščevalna agencija izvaja svoje naloge na temelju: Strategije nacionalne varnosti, Strategije obrambe, Letnih smernic dela varnostnih služb, zakona, zahtev teles državne oblasti in zahtev koristnikov rezultatov dela varnostnih služb (Zakon o varnostnih službah RH, 2002: člen 2 točka 1).

Obveščevalna agencija z delovanjem v tujini zbira, analizira obdeluje in ocenjuje podatke politične, gospodarske, varnostne in vojaške narave, kateri se nanašajo na tuje države, mednarodne vladne in nevladne organizacije, politične, vojaške in gospodarske zveze, skupine in osebe, se posebej tiste, ki kažejo na namere, možnosti, prikrita načrta in tajna delovanja, katera so usmerjena k ogrožanju nacionalne varnosti (Zakon o varnostnih službah RH, 2002: člen 7 točka 1)

Obveščevalna agencija lahko, v okviru svojega področja dela, zbira podatke o državljanih s tem, da se koristi javnih virov, vključujoč vpogled v registre in zbirke podatkov (Zakon o varnostnih službah RH, 2002: člen 13).

Metode tajnega zbiranja podatkov, s katerimi se omejujejo nekatere ustavne pravice in temeljne svobode, lahko izvajata, Protiobveščevalna agencija in Vojaška varnostna agencija, slednja lahko le v primeru protiobveščevalnih dejavnosti (Zakon o varnostnih službah RH, 2002: člen 17 točka 1)

Po Zakonu o varnostnih službah RH, varnostne službe RH med seboj sodelujejo, in sicer:

- kadar varnostna služba pridobi podatke iz področja dela druge varnostne službe ali ko ima ugotovitve, ki so pomembne za delo druge varnostne službe,
- varnostna služba lahko zahteva podatke o zasledovanih osebah od druge varnostne službe, če je to potrebno zaradi področja dela varnostne službe,
- varnostne službe lahko ustanovljajo skupna telesa in skupine varnostnih služb za opravljanje nalog iz njihovega področja dela (Zakon o varnostnih službah RH, 2002: člen 34).

3.3.2. Protiobveščevalna agencija (Protuobavještajna agencija – POA)

Protiobveščevalna agencija je bila ustanovljena leta 2002 in je nadomestila Službo za zaščito ustavne ureditve. Organizacijska struktura in pravilnik o notranji ureditvi je državna skrivnost in se ne objavlja (Zakon o varnostnih službah RH, 2002: člen 40).

Področje dela POA-e je delovanje na protiobveščevalnem področju v državi (Zakon o varnostnih službah RH, 2002: člen 8 točka 1).

Protiobveščevalna agencija (POA):

- zbira, analizira, obdeluje in ocenjuje podatke o delovanju tujih obveščevalnih služb, o delovanju oseb, skupin in organizacij na teritoriju RH, katera so usmerjena proti rušenju nacionalne varnosti,
- sodeluje v protiobveščevalni zaščiti in skrbi za varnost varovanih oseb, objektov in prostorov, katera so zaščitena z odlokom vlade ter pomembnejših srečanj in sestankov kadar to zahteva vlada (Zakon o varnostnih službah RH, 2002: člen 8 točki 2, 3).

Protiobveščevalna agencija izvaja svoje naloge na temelju: Strategije nacionalne varnosti, Strategije obrambe, Letnih smernic dela varnostnih služb, zakona, zahtev teles državne oblasti in zahtev koristnikov rezultatov dela varnostnih služb (Zakon o varnostnih službah RH, 2002: člen 2 točka 1).

Protiobveščevalna agencija lahko, v okviru svojega področja dela, zbira podatke o državljanih s tem, da se koristi javnih virov, vključujoč vpogled v registre in zbirke podatkov, lahko pa tudi zbira podatke z tajnimi metodami in sredstvi (Zakon o varnostnih službah RH, 2002: člen 13). Protiobveščevalna agencija se lahko poslužuje podatkov, pridobljenih od tajnih sodelavcev, njihov način in pogoje zbiranja podatkov pa ureja direktor agencije (Zakon o varnostnih službah RH, 2002: člen 15).

Metode tajnega zbiranja podatkov, s katerimi se omejujejo nekatere ustavne pravice in temeljne svobode, se lahko izvajajo, če se podatki ne morejo zbrati na drugačen način ali je njihovo zbiranje povezano z težavami (Zakon o varnostnih službah RH, 2002: člen 17 točka 2).

Protiobveščevalna agencija se poslužuje naslednjih metod tajnega zbiranja podatkov:

- nadzor sredstev za tehnično komuniciranje na daljavo,
- nadzor prometa na tranzitno-mednarodnih komunikacijskih zvezah,
- nadzor nad poštnimi pošiljkami,
- tehnično snemanje prostora in objektov,
- nadzira promet predmetov in njihovih vrednosti,

- tajno zasledovanje, opazovanje, svetlobno in zvočno snemanje oseb na odprtem prostoru in javnih mestih (Zakon o varnostnih službah RH, 2002: člen 17 točka 3).

Metode tajnega zbiranja podatkov se lahko izvajajo na temelju pisnega naloga, katerega izda sodnik Vrhovnega sodišča RH, predlaga pa ga direktor agencije (Zakon o varnostnih službah RH, 2002: člen 17 točka 4). Metode tajnega zbiranja podatkov lahko najdlje trajajo štiri mesece (Zakon o varnostnih službah RH, 2002: člen 18 točka 1).

Protiobveščevalna agencija izvaja protiobveščevalno zaščito v okviru svojega področja dela in na podlagi nje:

- izdeluje varnostne ocene ogrožanja varovanih oseb in objektov,
- opravljajo varnostno preverjanje oseb katere imajo dostop do varovanih oseb, objektov in prostorov,
- uporablja metode protiprislušne zaščite za objekte in prostore,
- sodeluje z drugimi varnostnimi službami v načrtovanju, izvajanju in nadzoru tehničnih in fizičnih metod varnosti (Zakon o varnostnih službah RH, 2002: člen 27 točka 1).

Protiobveščevalna agencija je dolžna poročati o vseh pomembnih podatkih, ki jih je zbrala z svojim delom in o ocenah varnostne situacije predsedniku republike, predsedniku Sabora, predsedniku vlade in predsedniku Sveta za koordinacijo varnostnih služb enkrat letno lahko pa na zahtevo tudi večkrat. (Zakon o varnostnih službah RH, 2002: člen 33 točka 1, 2).

Po Zakonu o varnostnih službah RH varnostne službe RH med seboj sodelujejo, in sicer:

- kadar varnostna služba pridobi podatke iz področja dela druge varnostne službe ali ko ima ugotovitve, ki so pomembne za delo druge varnostne službe,
- varnostna služba lahko zahteva podatke o zasledovanih osebah od druge varnostne službe, če je to potrebno zaradi področja dela varnostne službe,
- varnostne službe lahko ustanavljajo skupna telesa in skupine varnostnih služb za opravljanje nalog iz njihovega področja dela (Zakon o varnostnih službah RH, 2002: člen 34).

3.3.3. Vojaška varnostna agencija (Vojna sigurnosna agencija – VSA)

Vojaška varnostna agencija je bila ustanovljena leta 2002 in je nadomestila Varnostno informativno službo (SIS) in Obveščevalno službo MO (VOS) (Zakon o varnostnih službah RH, 2002: člen 90-92). Organizacijska struktura in pravilnik o notranji ureditvi je državna skrivnost in se ne objavlja (Zakon o varnostnih službah RH, 2002: člen 40).

Vojaška varnostna agencija je agencija MORH-a, ki je zadolžena za načrtovanje in izvajanje podpore MORH-u in oboroženim silam RH pri obrambi obstojnosti, suverenosti, neodvisnosti in teritorialne celovitosti RH (Zakon o varnostnih službah RH, 2002: člen 10 točka 1).

Agencija v izvajanju obveščevalnih nalog analizira, obdeluje in ocenjuje podatke:

- o vojskah in obrambnih sistemih drugih držav,
- o zunanjih pritiskih kateri lahko imajo vpliv na obrambno varnost,
- o aktivnostih v tujini katera so usmerjena na ogrožanje obrambne varnosti države, katere ji jih v mirnem času zbira Obveščevalna agencija, medtem ko jih v vojnem času in času neposredne ogroženosti obstojnosti, enotnosti in teritorialne celovitosti zbira VSA (Zakon o varnostnih službah RH, 2002: člen 10 točka 2).

VSA pri izvajanju protiobveščevalnih nalog zbira, analizira, obdeluje in ocenjuje podatke o namerah, možnostih in načrtih delovanja posamičnih oseb, skupin in organizacij v državi, katerim je cilj ogrožanje obrambne moči države, ter sprejema sredstva odkrivanja in zasledovanja in zoperstavljanja takšnim aktivnostim (Zakon o varnostnih službah RH, 2002: člen 10 točka 3).

Prav tako VSA sodeluje v protiobveščevalni zaščiti in skrbi za varnost varovanih pripadnikov MORH-a in OS RH ter objektov in prostorov, ki jih odredi minister za obrambo (Zakon o varnostnih službah RH, 2002: člen 10 točka 4).

VSA lahko, v okviru svojega področja dela, zbira podatke o državljanih s tem, da se koristi javnih virov, vključujoč vpogled v registre in zbirke podatkov, lahko pa tudi zbira podatke z tajnimi metodami in sredstvi (Zakon o varnostnih službah RH, 2002: člen 13). Prav tako se

VSA lahko posluži podatkov pridobljenih od tajnih sodelavcev, njihov način in pogoje zbiranja podatkov pa ureja direktor agencije (Zakon o varnostnih službah RH, 2002: člen 15).

Metode tajnega zbiranja podatkov, s katerimi se omejujejo nekatere ustavne pravice in temeljne svobode, se lahko izvajajo, če se podatki ne morejo zbrati na drugačen način ali je njihovo zbiranje povezano z težavami (Zakon o varnostnih službah RH, 2002: člen 17 točka 2).

VSA se poslužuje naslednjih metod tajnega zbiranja podatkov:

- nadzor sredstev za tehnično komuniciranje na daljavo,
- nadzor prometa na tranzitno-mednarodnih komunikacijskih zvezah,
- nadzor nad poštnimi pošiljkami,
- tehnično snemanje prostora in objektov,
- nadzira promet predmetov in njihovih vrednosti,
- tajno zasledovanje, opazovanje, svetlobno in zvočno snemanje oseb na odprtem prostoru in javnih mestih (Zakon o varnostnih službah RH, 2002: člen 17 točka 3).

Metode tajnega zbiranja podatkov se lahko izvajajo na temelju pisnega naloga, katerega izda sodnik Vrhovnega sodišča RH, predlaga pa ga direktor agencije (Zakon o varnostnih službah RH, 2002: člen 17 točka 4). Metode tajnega zbiranja podatkov lahko najdlje trajajo štiri mesece (Zakon o varnostnih službah RH, 2002: člen 18 točka 1).

VSA je dolžna poročati o vseh pomembnih podatkih, ki jih je zbrala s svojim delom in o ocenah varnostne situacije predsedniku republike, predsedniku Sabora, predsedniku vlade in predsedniku Sveta za koordinacijo varnostnih služb enkrat letno, lahko pa na zahtevo tudi večkrat. (Zakon o varnostnih službah RH, 2002: člen 33 točka 1, 2).

Po Zakonu o varnostnih službah RH varnostne službe RH med seboj sodelujejo, in sicer:

- kadar varnostna služba pridobi podatke iz področja dela druge varnostne službe ali ko ima ugotovitve, ki so pomembne za delo druge varnostne službe,
- varnostna služba lahko zahteva podatke o zasledovanih osebah od druge varnostne službe, če je to potrebno zaradi področja dela varnostne službe,

- varnostne službe lahko ustanavljajo skupna telesa in skupine varnostnih služb za opravljanje nalog iz njihovega področja dela (Zakon o varnostnih službah RH, 2002: člen 34).

3.3.4. 7. Odsek Ministrstva za zunanje zadeve RH – civilna obveščevalna služba (7 uprava ministarstva vanjskih poslova – civilna obavještajna služba)

Je civilna obveščevalna služba, ki je bila ustanovljena v okviru Ministrstva za zunanje zadeve (MVP). Regulirana je z Zakonom o zunanjih zadevah iz leta 1996 (ZOVP), kateri je odredil, da so v službo o zunanjih zadevah vključeni tudi informiranje in analiziranje (ZOVP, 1996: člen 8 1 odstavek točka 6).

V skladu z navedenim se formira v MVP-u resorna služba 7. odsek – varnost in komunikacijski sistemi, katera je imela različne naloge (zaščita lastnih telekomunikacijskih sistemov, zaščita delovnih prostorov in oseb in zbiranje obveščevalnih podatkov in spoznaj v tujini) (Žunec, Domišljanović, 2000: 101).

Istočasno je ZOVP predvideval ustanovitev obveščevalnega aparata v diplomatskih predstavništvi RH v tujini. Tako je s 14. členom 1. odstavkom 9. točko ZOVP bilo sprejeto, da konzularni urad poleg ostalega opravlja tudi druge naloge, za katere je pooblaščen z zakonom in drugimi predpisi, kateri niso prepovedani z zakoni in predpisi države gostiteljice, katerim država gostiteljica ne nasprotuje ali pa so potrjeni z mednarodnimi dogovori.

Delokrog 7. odseka MVP-a sovпада z delokrogom OA, katere je ena od nalog zbiranje obveščevalnih podatkov iz tujine.

3.4. Nadzor nad delom varnostno-obveščevalnih služb Hrvaške

Vprašanje nadzora je v neposredni zvezi z legitimnostjo političnega sistema ter z zaupanjem javnosti v njihovo delo. Različne države so vzpostavile različne oblike nadzora nad obveščevalnimi službami. Hrvaška je vzpostavila parlamentarni nadzor nad obveščevalnimi službami.

Nadzor nad temi službami izvaja neposredno Sabor. Izvaja ga posredno preko Odbora pristojnega za nacionalno varnost (Zakon o varnostnih službah RH, 2002: člen 78 točka 1).

Pri izvajanju tega nadzora lahko zahteva:

- od predsednika republike in predsednika vlade poročilo o stanju nacionalne varnosti na celotnem ozemlju države ali na posamičnem področju,
- od obveščevalno-varnostne službe informacijo o opravilih in metodah katere izvaja varnostna služba,
- od predsednika Vrhovnega sodišča informacijo o sprejetih metodah tajnega zbiranja podatkov ali o sprejetih metodah tajnega zbiranja podatkov za določene osebe,
- od obveščevalno-varnostnih služb informacijo o izvajanju metod tajnega zbiranja podatkov ali o izvajanju metod tajnega zbiranja podatkov za določene osebe,
- informacijo o tem, ali službe nacionalne varnosti zbirajo podatke, katere se nanašajo na poslance ali njihove družinske člane,
- opraviti razgovor s kandidatom za mesto direktorja obveščevalno-varnostne službe (Zakon o varnostnih službah RH, 2002: člen 78 točka 2).

Odbor za nacionalno varnost opravlja še naslednje naloge:

- pooblaščen je za zasliševanje direktorjev in uslužbencev obveščevalno-varnostnih služb o tem, ali so bile uporabljene kakšne nezakonite delovne metode,
- odbor lahko razpravlja o zakonitosti finančnega in materialnega poslovanja obveščevalno-varnostnih služb,
- preuči poročilo Varuha človekovih pravic o zaščiti ustavnih in zakonskih pravic državljanov v postopkih, ki jih vodijo obveščevalno-varnostne službe,
- preučevanje dela obveščevalno-varnostnih služb v zvezi z zunanjo politiko RH (Zakon o varnostnih službah RH, 2002: člen 79 točka 1).

Izvajanje državljanskega nadzora opravlja Svet za nadzor varnostnih služb (Zakon o varnostnih službah RH, 2002: člen 80 točka 1). Svet sestavljajo: predsednik sveta in šest članov, ki jih imenuje Sabor (Zakon o varnostnih službah RH, 2002: člen 80 točka 2). Predsednik in člani Sveta se imenujejo za mandat štirih let in so lahko ponovno imenovani (Zakon o varnostnih službah RH, 2002: člen 80 točka 4). Predsednik in člani Sveta so za

zakonitost svojega dela odgovorni Saboru, a nadzor nad njimi opravlja odbor zadolžen za nacionalno varnost (Zakon o varnostnih službah RH, 2002: člen 80 točka 5).

Svet za nadzor varnostnih služb opravlja naslednje naloge:

- nadzoruje zakonitost dela varnostnih služb,
- nadzira metode tajnega zbiranja podatkov s katerimi se omejujejo ustavne pravice in temeljne svoboščine,
- spremlja zakonsko ureditev na področju nacionalne varnosti v drugih državah,
- zbrana spoznanja in podatke iz prejšnje točke posreduje Svetu za nacionalno varnost, predsedniku Sabora, predsedniku odbora zadolženega za nacionalno varnost in direktorjem obveščevalno-varnostnih služb,
- predlaga rešitve za zakonsko regulativo s področja dela varnostnih služb (Zakon o varnostnih službah RH, 2002 člen 81 točka 1),
- Svet za nadzor varnostnih služb lahko vrši vpogled v poročila in druge dokumente obveščevalno-varnostnih služb, opravlja razgovore z direktorji in zaposlenimi v obveščevalno-varnostnih službah, kadar je to potrebno zaradi ocene zakonitosti dela obveščevalno-varnostnih služb (Zakon o varnostnih službah RH, 2002:člen 81 točka 2).

Na zahtevo predsednika Sabora mora predsednik Sveta za nadzor varnostnih služb najmanj enkrat v šestih mesecih poročati Saboru o delu Sveta za nadzor varnostnih služb (Zakon o varnostnih službah RH, 2002: člen 83 točka 4).

4. Osnovne značilnosti političnega in obveščevalno-varnostnega sistema Nemčije

4.1. Družbenopolitična ureditev Nemčije

Nemčija je parlamentarna demokratična republika, ki je nastala 3. 10. 1990 s pristopom Nemške demokratične republike k dotedanji Zvezni republiki Nemčiji. Po vsakoletni raziskavi organizacije »Freedomhouse⁶« spada Republika Nemčija med države z visoko stopnjo politične in družbene svobode.

Temeljni okvir politične oblasti je Ustava, oblikovana 23. 5. 1949. V nemški ustavi je zapisanih pet principov, ki govorijo o tem, da je Zvezna republika Nemčija sodobna, parlamentarna, demokratična republika, zvezna, socialna in pravna država. Po ustavi je oblast razdeljena na zakonodajno, izvršno in sodno. Zakonodajna oblast je v rokah zveznega parlamenta, ki ga sestavljata Zvezni zbor in Zvezni svet, izvršno oblast pa ima v rokah zvezna vlada, ki jo vodi zvezni kancler. Sodno oblast imajo: Zvezno ustavno sodišče in Zvezno vrhovno sodišče ter redna sodišča.

Po ponovni združitvi je Nemčija zvezna država, ki je sestavljena iz 16 zveznih dežel (Bundesländer). Organizacija oblasti poteka na dveh ravneh: na ravni 16 zveznih pokrajin in zvezni ravni, parlamentarno volilno pravo pa celo na treh ravneh: na ravni dežel, na zvezni ravni in na ravni volitev v evropski parlament (Scholler, 1994: 403). Vsaka zvezna dežela ima lastni parlament in vlado.

4.2. Organi državne oblasti, ki so pomembni za izvajanje nadzora nad delom varnostno-obveščevalnih služb Nemčije

Z vidika hierarhičnega nadzorstva nad obveščevalnimi in varnostnimi službami so pomembni naslednji organi oblasti: Zvezna vlada (die Bundesregierung), Zvezni zbor (der Bundestag) in Zvezni svet (der Bundesrat).

⁶ Freedomhouse je organizacija, ki se ukvarja z raziskovanjem spoštovanja političnih pravic in človekovih svoboščin že od leta 1972. Pri preučevanju se opira na 19. člen Deklaracije o človekovih pravicah, ki pravi, da ima vsakdo pravico do svobodnega izražanja mnenj.

ZVEZNA VLADA (die Bundesregierung)

Zvezno vlado sestavljajo predsednik vlade (Bundeskanzler) in zvezni ministri (Bundesministern). V primerjavi z ostalimi kolegi v parlamentarnih demokracijah ima zvezni kancler veliko močnejši položaj. Samostojno oblikuje vlado, izbira svoje sodelavce, jih predlaga zveznemu predsedniku, ki pa je s tem predlogom vezan. Predsednik vlade določa strateške smernice za notranjo in zunanjo politiko in je za delo vlade odgovoren sam. Na predlog zveznega predsednika ga izvoli zvezni zbor, ki lahko izreče predsedniku vlade le konstruktivno nezaupnico, in sicer tako, da z večino svojih članov izvoli naslednika in od zveznega predsednika zahteva, da sedanjega predsednika vlade odpusti. (GG, 1989: členi 62-69).

Zvezna vlada opravlja nadzorstvo nad izvajanjem zvezne zakonodaje in zagotavlja funkcioniranje zvezne uprave in drugih zveznih teles. V pristojnosti zvezne uprave sodijo: zunanje ministrstvo, zvezna finančna uprava, zvezna pošta, plovba, zvezni mejni organi, centrala za policijsko izobraževalne in obveščevalne službe, za kriminalistično-policijske zadeve in službe za varovanje ustavne ureditve... (Anžič, 1996: 154).

ZVEZNI ZBOR (der Bundestag)

Zvezni zbor je splošno predstavniško telo, izvoljeno od državljanov na vsaka štiri leta (Rakočević, 1994: 70). Število poslancev je 656 (Zbornik volilna zakonodaja, 1996: 237). Volitve v ta zbor so neposredne, svobodne in tajne. Izvoljeni poslanci niso vezani pri svojem delu na naročila volivcev, temveč le na svojo vest, imajo t.i. prosti mandat (GG, 1989: člen 38). Ustavnopravne temelje zveznega volilnega prava najdemo v členih 21, 38 in 41 ustave, poleg tega pa volilno pravico urejajo še drugi zakoni (Scholler, 1994: 404). Zasedanja so javna, javnost pa je lahko izključena na zahtevo vlade ali pa na zahtevo desetine poslancev. Zvezni zbor ali njegovi odbori lahko zahtevajo navzočnost vseh članov zvezne vlade. Ustanavljajo se lahko stalni in posebni odbori, ki za pripravo gradiv iz svojih vrst ustanovijo večje število pododborov. Izjema nastopi takrat, ko 1/3 članov odbora takšni ustanovitvi nasprotuje (GG, 1989: členi 38-49). Zvezni zbor ima pravico, na zahtevo ¼ svojih članov pa tudi dolžnost, da sestavi preiskovalni odbor (Anžič, 1996: 155).

ZVEZNI SVET (der Bundesrat)

V Zveznem svetu je zastopanih 16 zveznih dežel in tako sodelujejo pri zakonodaji in upravljanju zveze. Ima pretežno posvetovalno funkcijo (Leksikon CZ, 1994: 694). Zvezni svet ni sestavljen iz voljenih deželnih zastopnikov, ampak so v njem člani deželnih vlad ali njihovi pooblašenci. Glede na število prebivalcev ima posamezna dežela štiri, pet ali šest glasov. Skupaj je 45 članov. Več kot polovico zakonov, ki jih v Nemčiji sprejmejo, mora potrditi tudi Zvezni svet, kjer so interesi dežele vedno pred interesi stranke. Iz kroga dežel po vnaprej določenem vrstnem redu volijo predsednika Zveznega sveta za dobo enega leta. Predsednik Zveznega sveta prevzame pooblastila zveznega predsednika, če je ta zadržan (GG, 1989: člani 50-53).

4.3. Struktura obveščevalno-varnostnega sistema Nemčije

V Nemčiji obveščevalno dejavnost opravljajo tri temeljne institucije:

1. Zvezna obveščevalna služba (Bundesnachrichtendienst – BND),
2. Zvezni urad za varstvo ustavne ureditve (Bundesamt für Verfassungsschutz – BfV),
3. Vojaška protiobveščevalna služba (Militärischer Abschirmdienst – MAD)

Poleg teh treh glavnih v ta sistem spadata še:

1. Zvezni kriminalistični urad (Bundeskriminalamt – BKA) in
2. Zvezna mejna zaščita (Bundesgrenzschutz – BGS).

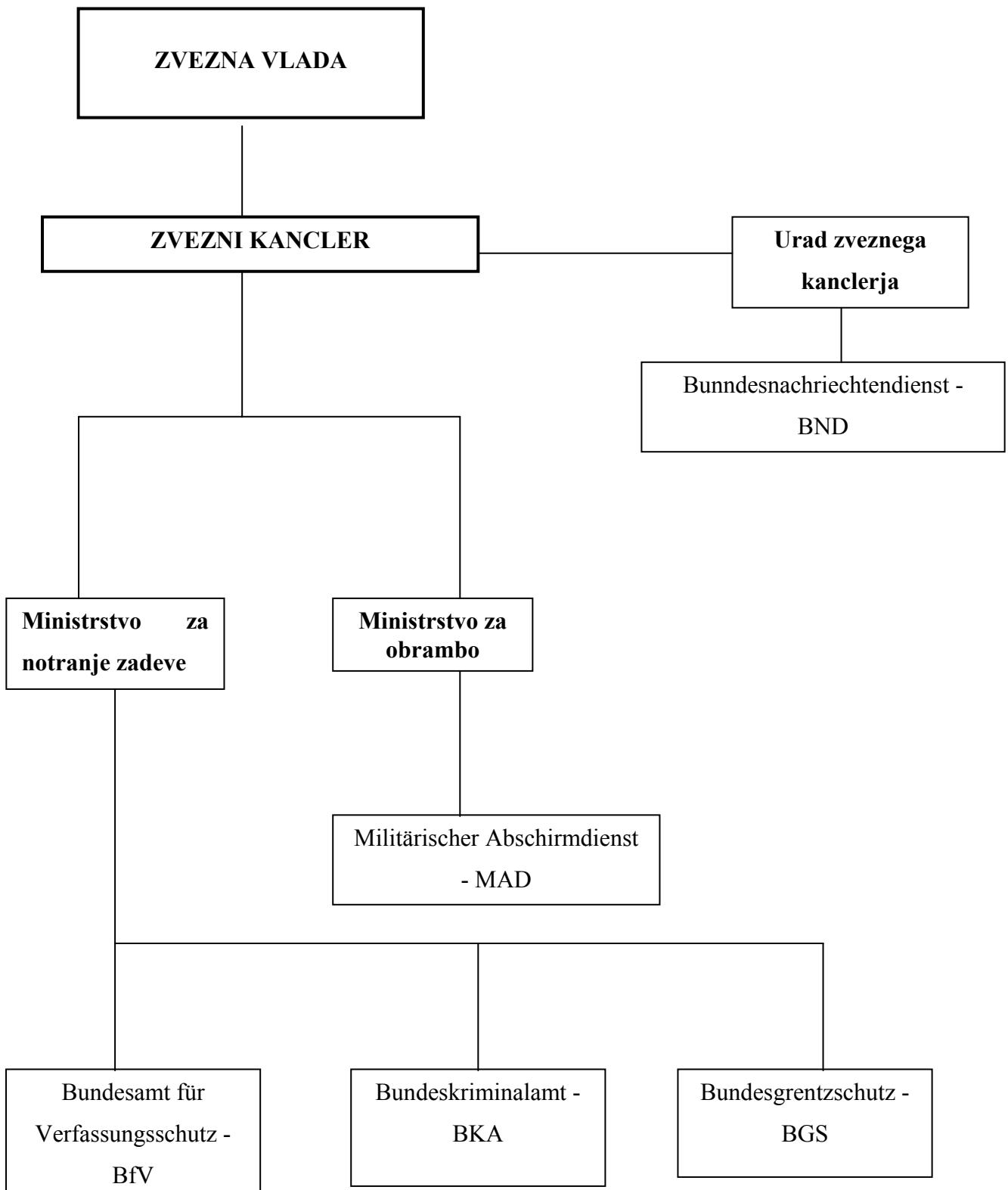
Ti sta varnostno policijski ustanovi. Varnostno policijske funkcije so v Nemčiji deljene, saj so nekatere v zvezni, nekatere pa v deželni pristojnosti.

Funkcije vseh treh obveščevalnih služb so različne, nekatere tudi povsem neobveščevalne vse pa opredeljene s političnimi sistemi. Vse obveščevalne službe delujejo v okviru vlade. Za izvajanje funkcij uporabljajo nemške obveščevalne službe različna, operativna, tehnična in analitična sredstva in metode dela. Pripadniki teh služb pa nimajo izvršnih policijskih pooblastil (nimajo pravice legitimiranja, prijetja, preiskave, zasega predmetov ipd.) (Anžič, 1996: 165).

Kar zadeva metode dela, uporabljajo javne in tajne metode⁷, pa tudi informacije drugih organov (policija, sodišča...). Zbrane in analizirane informacije dostavljajo vladi, policiji, državnemu tožilcu in drugim organom (mejnim službam, tujim organom). Vlada dobi preko tako zbranih informacij pregled nad varnostnim stanjem v državi in lahko na osnovi le teh sprejme ustrezne ukrepe (Anžič, 1996: 165-167). Če pripadniki obveščevalnih služb, na osnovi opazovanj, pridejo do spoznanj, da je potrebno policijsko ali sodno ukrepanje, obvestijo o tem policijo, sodišča ali javno tožilstvo. Ti organi potem samostojno določijo, kateri ukrepi so potrebni. Na podlagi tako zbranih informacij lahko policija zazna načrtovana kazniva dejanja, kakor tudi podatke o osumljencih kaznivih dejanj (Varnostno-obveščevalne službe v ZRN, ob obisku predsednika BND, dne 15. 10. 1997).

⁷ Z javnimi metodami pridobijo po lastnih ocenah 60% potrebnih vsebin in informacij, s tajnimi metodami pridobijo cca 20%, preostalih 20% pa dobijo preko drugih upravnih organov.

Shema št. 2.3.: Obveščevalno-varnostni sistem Republike Nemčije

4.3.1. Zvezna obveščevalna služba (Bundesnachrichtendienst – BND)

BND je nastala na tradiciji obveščevalne službe III. Rajha in je prevzela mnogo njenih lastnosti: način konspirativnosti dela, glomaznost aparata in centralistična organizacija. BND služi splošnim in vsakodnevnim ciljem nemške politike. Naloge prejema od vlade, njene informacije pa izkoriščajo kreatorji notranje, zunanje, gospodarske in vojaške politike Nemčije.

BND je tipičen primer osrednje obveščevalne službe, ki je zadolžena za usklajevanje obveščevalne dejavnosti vseh služb oz. obveščevalne skupnosti. Pristojna je za zbiranje obveščevalnih informacij in podatkov v tujini s političnega, gospodarskega, vojaškega in drugih področij, hkrati pa se ukvarja tudi z njihovo analizo in oceno (BNDG, 1994: člen 1). Tudi po padcu berlinskega zidu je močno usmerjena na vzhod in bivše socialistične države.

Na svojo pobudo obvešča zvezno vlado o dogajanjih, ki bi utegnili vplivati na varnost države, napoveduje bodoča verjetna dogajanja in njihov vpliv na varnostni položaj in druge nacionalne interese Nemčije (Kirbus, 1994: 8).

Je centralizirana obveščevalna služba, ki je pod neposrednim vodstvom predsednika BND, za njeno dejavnost pa je odgovoren šef Urada zveznega kanclerja in je torej neposredno vezana na zveznega kanclerja (BNDG, 1994: člen 1).

Naloge BND so:

- obveščevalno raziskovanje tujine s pridobivanjem in analizo informacij na zunanjepolitičnem, gospodarskem, tehničnem in vojaškem področju;
- varovanje lastnih struktur in odkrivanje dejavnosti tujih obveščevalnih služb;
- preverjanje izpolnjevanja nalog, nujnih za obveščevalne pristope;
- opravljanje drugih obveščevalnih nalog za zveznega kanclerja in zvezno vlado v tujini;
- notranja varnost v BND, če vodja Urada zveznega kanclerja v posameznem primeru ne sprejme drugačne uredbe (Rieger v Ciglerič, 1998: 66);
- na notranjem političnem področju BND ne deluje (Kleindienst, 1999: 23).

V BND razlikujejo tri vrste pridobivanja informacij. Gre za pridobivanje informacij iz javno dostopnih virov, s pomočjo tehnike, kjer se človeka ne uporabi neposredno ter operativno, ki sodi k »klasičnemu področju tajnih agentov« (povzeto po Ciglarič, 1998: 72).

BND lahko za izpolnitev zadanih nalog prosi vsak državni organ, da mu posreduje informacije, vključno z osebnimi podatki. Prav tako pa je služba dolžna informacije, do katerih je prišla med svojim delom, posredovati domačim državnim organom, državnemu tožilstvu, policiji in MAD (BNDG, 1994: člen 9).

O svojih dejavnostih je BND po zakonu dolžna obveščati vodjo zveznega kanclerjevega urada in pristojnega zveznega ministra. Pri tem je dovoljeno tudi posredovanje osebnih podatkov (BNDG, 1994: člen 11).

Je sektorsko organizirana služba. Najpomembnejši sektorji so:

- sektor, ki vodi obveščevalno delo v tujini;
- sektor za notranjo zaščito in zaščito akcij BND (protiobveščevalni sektor);
- analitični sektor;
- psihološko-propagandni sektor (Purg, 1995: 166).

4.3.2. Zvezni urad za varstvo ustavne ureditve (Bundesamt für Verfassungsschutz – BfV)

BfV je vsedržavna služba, ki se ukvarja izključno z zadevami zaščite države. Ustanovljena je bila septembra 1950. Podrejen je zveznemu ministru za notranje zadeve, vendar ni vključen v policijsko službo in nima izvršnih policijskih pooblastil (Sotlar, 1996: 207). Uradi za varstvo ustavne ureditve pa obstajajo v vseh 16 zveznih deželah in se imenujejo Deželni uradu za zaščito ustave (Landesamt für Verfassungsschutz – LfV). Med zveznim uradom in deželnimi uradi ni subordinacijskega razmerja, čeprav gre za obliko koordiniranja. Zvezni urad sam določa zadeve, ki so v zveznem interesu, ostale zadeve pa so zadeve iz deželnih pristojnosti (Anžič, 1996: 168).

Njena naloga je, da zbira, raziskuje in ocenjuje podatke o dejavnostih, ki so usmerjene na rušenje ali spremembo ustavne ureditve. Področje dela BfV je določeno z zakonom in je

opazovanje prizadevanj, ki so naravnana: proti temeljem svobode in demokracije (levi in desni ekstremizem), proti varnosti (terorizem, dejavnost tujcev, ki ogrožajo varnost ZRN, nedovoljena trgovina z orožjem, mamili, pranjem in ponarejanjem denarja), proti članom ustavnih organov, proti poskusom spreminjanja meja ipd. Drugo temeljno nalogo predstavlja borba proti vohunstvu (povzeto po Purg, 1995: 167). Sodeluje tudi pri preverjanju ljudi, ki se potegujejo za varnostno občutljiva delovna mesta, ščitijo taka mesta pred poskusi sabotaj in skrbijo za materialno varnost (Črnčec, 1997: 34).

Zakon podeljuje BfV pravico do uporabe metod, predmetov in instrumentov za tajno pridobivanje informacij (tajno opazovanje, tajno prisluškovanje, avdio in video snemanje, skrivni dokumenti in oznake ipd.), vendar pa morajo biti metode določene v službenem pravilniku, h kateremu daje soglasje zvezni notranji minister, ki tudi informira parlamentarno komisijo za nadzor nad službo. Urad se mora pri izbiri ustrezne metode in sredstva držati načela najmanjše škode za prizadetega. O svojem delu mora najmanj enkrat letno poročati zveznemu ministru za notranje zadeve. Poročilo služi tudi kot dokument za informiranje javnosti o dejavnosti urada (Sotlar, 1996: 208).

BfV ima 6 oddelkov:

- *oddelek Z* predstavlja centralo, ki skrbi za kadre, proračun, prevajalce, tehniko, observacije...;
- *oddelek I* se ukvarja z ustavnimi in pravnimi vprašanji, G-10, informacijskim sistemom...;
- *oddelek II* je zadolžen za desni ekstremizem in terorizem (pridobivanje, ocenjevanje in analiziranje informacij);
- *oddelek III* deluje na področju levega ekstremizma in terorizma (pridobivanje, ocenjevanje in naliziranje informacij);
- *oddelek IV* se ukvarja z vohunstvom, sabotajami in tajnimi varovanji oblasti in gospodarstva;
- *oddelek V* deluje na področju problematike tujcev (varnost in ekstremizem).

Poleg teh oddelkov ima BfV še referat za varnost, tiskovni referat, šolo, posebno telo, kjer pregledujejo stroške in telo, kjer preverjajo strokovnost dela. Vsa ta telesa so vezana na predsednika BfV (Richelson v Ciglarič, 1998: 42).

4.3.3. Vojaška protiobveščevalna služba (Militärischer Abschirmdienst – MAD)

Uzakonjenost MAD kot dela vojske je utemeljena v členu 87a (GG, 1989: člen 87a). S tem je ustavodajalec določil ustavnopravno osnovo odločitev za deželno obrambo. Deluje izključno v lastni državi, tj. v ZRN in je neke vrste BfV, ki deluje v vojski. Tudi metode in sredstva, ki jih uporablja, so podobne kot pri BfV, s katero tudi tesno sodeluje (MADG, 1990: člen 3).

Glavna naloga MAD je zaščita nemških oboroženih sil (Bundeswehra), njihovih institucij, naprav, oborožitve in objektov ter vojaškega osebja pred tujim vohunstvom in sabotажami (Purg, 1995: 167). Ukvarja pa se tudi z zbiranjem in vrednotenjem informacij, ki so naperjene proti svobodni demokratični ureditvi, sodeluje pri varnostnem preverjanju oseb ter varovanju zaupnih podatkov (MADG, 1990: člen 1). Da zaščiti sodelavce, institucijo in podatke, lahko pri opravljanju svojih nalog uporablja svoja pooblastila tudi proti osebam, ki niso zaposlene v Zveznem ministrstvu za obrambo (MADG, 1990: člen 2).

Pri svojem delu lahko zaprosi vsak organ zvezne oblasti za posredovanje informacij, ki so potrebne za opravljanje nalog, vključno z osebnimi podatki. Prav tako pa je MAD dolžna obveščati državne organe o zadevah, ki se nanašajo na njihovo delo in bi lahko ogrožale varnost in življenje ljudi (MADG, 1990: člen 10).

MAD vodi predsednik, ki je civilna oseba in nima namestnika (Ciglarič, 1998: 46). Preko obrambnega ministra je podrejena zvezni vladi (Purg, 1995: 167).

Urad MAD je razdeljen v oddelke:

- *oddelek za centralne naloge*, ki se ukvarja s podobnimi nalogi kot *oddelek Z* pri BfV;
- *oddelek I*, je oddelek za osebno varnost (nekakšna notranja varnost), kjer preverjajo lastne ljudi, ki imajo dostop do podatkov, ki imajo različne stopnje zaupnosti: osebe, ki prihajajo samo do zaupnih gradiv preverjajo po 1. stopnji, tiste, ki imajo dostop do

tajnih gradiv po 2. stopnji, osebe, ki so seznanjene z državnimi skrivnostmi pa preverjajo po 3. stopnji⁸.

- *oddelek II* se ukvarja z ekstrmizmom;
- *oddelek III* se zoperstavlja tujim obveščevalnim službam;
- *oddelek IV* pa skrbi za tehnično podporo (SSUP v Ciglarič, 1998: 46).

4.3.4. Zvezni kriminalistični urad (Bundeskriminalamt – BKA)

Osnovna naloga BKA je preprečevanje kriminalitete na celotnem območju države. V njegovi pristojnosti so tudi določene naloge na področju kazenskega pregona v mednarodnem prostoru (mamil, trgovina z orožjem, ponarejanje denarja idr.) (Purg, 1995: 168). Tesno sodeluje z BfV in BND, ukvarja pa se tudi z varovanjem predsednika republike, vlade, ministrstev, uradnih gostov itd., koordinira boj proti terorizmu ter izvaja preiskave proti veleizdaji (Črnčec, 1997: 35).

Podrejen je Ministrstvu za notranje zadeve. Obstajajo tudi deželni uradi (LKA), ki samostojno izvajajo določene naloge in seveda sodelujejo z BKA (Purg, 1995: 168). BKA in LKA imajo tudi konkretne izvršne funkcije (aretacije, preiskave). Omenjene funkcije se nanašajo na BfV in druge službe, ki tovrstnih pooblastil nimajo (Purg, 1995: 168).

4.3.5. Zvezna mejna zaščita (Bundesgrenzschutz – BGS)

Podrejena je zveznemu ministru za notranje zadeve. Osnovno področje dela te službe je varovanje meje. Pomaga policijskim organom v posameznih deželah (Purg, 1995: 168). Fizično varuje zvezne organe Nemčije in diplomatska ter konzularna predstavništva. Odloča o izgonu tujcev, prepovedi vstopa v Nemčijo in zavračanju tujcev na meji (Purg, 1995: 168). V svoji sestavi ima tudi enoto za posebne operacije – GSG 9 (Grenzschutzgruppe 9), ki se aktivira v primerih, ko gre za ugrabitve letal, ljudi itd (Tatalović, 1999: 115).

⁸ Prvi dve stopnji sta le rutinskega značaja, medtem ko 3. stopnja vključuje popolno preverko, ki vsebuje vse podatke o družini, zvezah in celo poreklu osebe – to je bil pomemben podatek še pred združitvijo Nemčij – ali ni oseba slučajno prišla iz NDR.

4.4. Nadzor nad delom varnostno-obveščevalnih služb Nemčije

Vse tri nemške obveščevalne službe imajo organizirano notranjo varnost, ki skrbi predvsem za morebitne zlorabe, nenadzorovan odtok podatkov in za to, da se izpolnjujejo naloge, ki jih imajo službe.

Nemški zvezni parlament nadzoruje obveščevalne službe s parlamentarno nadzorno komisijo (Parlamentarische Kontrollkommission – PKK), ki je leta 1978 nadomestila t.i. parlamentarni zaupniški organ iz leta 1956, ki ni imel nobenih zakonskih temeljev (Ciglarič, 1998: 81).

PKK nadzira dejavnost zvezne vlade glede na dejavnost obveščevalnih služb: BfV, MAD in BND. Zvezna vlada je dolžna komisijo izčrpno zalagati z informacijami, ki so načelno tako po obsegu kot po vsebini brez omejitev (Zakon o parlamentarni nadzorni komisiji, 1992: člen 1 in 2).

Zakon ne določa števila članov, sestave komisije in načina dela. Navaja zgolj, da bo na začetku vsakega zakonodajnega obdobja nemški parlament izvolil člane PKK iz soje srede ter število le-teh, sestavo in način dela. Za izvolitev vsakega člana je potrebna večina vseh članov zbora.⁹ V komisijo morajo biti izvoljeni tisti poslanci, ki uživajo večinski ugled med svojimi kolegi. Komur preneha funkcija poslanca ali, če nekdo izstopi iz PKK, mu preneha članstvo v PKK, na njegovo mesto izvolijo novega člana. Komisija nadaljuje delo tudi po koncu mandatnega obdobja zveznega zbora, in to vse do takrat, ko novoizvoljeni zvezni zbor ne izvoli nove komisije (Zakon o parlamentarni nadzorni komisiji, 1992: člen 5). S tem so dosegli trajnost nadzorstva nad obveščevalnimi službami.

Po zakonu se je komisija dolžna sestati vsaj enkrat v četrtletju. Seje so tajne (Zakon o parlamentarni nadzorni komisiji, 1992: člen 5). Udeležijo se jih lahko le njeni člani, zastopniki zvezne vlade in uradnik, ki vodi administrativne zadeve komisije. Člani komisije so posebej zavezani k molčečnosti, ki jih obvezuje na naslednje načine: tajnost morajo spoštovati tudi po prenehanju mandata, ne smejo dajati poslanskih pobud na osnovi tega, kar so kot člani komisije izvedeli, v nobeni obliki ne smejo spregovoriti o podatkih, do katerih so

⁹ Že od leta 1978 obstaja praksa, po kateri to komisiji sestavlja 8 članov po naslednjem strankarskem ključu: 3 poslanci CDU/CSU, 3 poslanci SPD in dva poslanca FDP.

prišli kot člani komisije.¹⁰ Komisija pošilja zveznemu zboru poročilo o svojem delu na sredini in ob koncu mandatnega obdobja (Zakon o parlamentarni nadzorni komisiji, 1992: člen 6), pri tem pa mora upoštevati določbo o tajnosti svojega dela (Anžič, 1996: 159).

Vsebina in način dela komisije sta naslednja:

- Obravnava poročil zvezne vlade in obveščevalnih služb. V tem primeru je subjekt nadzorna komisija, objekt pa vlada in njena služba.
- Razprava o neposrednih informacijah delavcev služb. PKK obravnava informacije, ki jih pripadniki obveščevalnih služb lahko neposredno naslovijo nanjo, če njihovi predstojniki ne sprejemajo ukrepov za izboljšanje dela, učinkovitosti itd.
- Vpogled v pravne akte. Komisija lahko v svoji sestavi ali preko svojega pooblaščenca pregleda vse pravne akte, ki jih izdaja vlada ali predstojniki služb.
- Pravica zaslišanja. Komisija lahko zasliši vse osebe, ki jih poimensko zahteva.
- Razprava o finančnih načrtih. Tu ne gre enačiti dela, ki ga ima na področju finančnih načrtov proračunski odbor. Komisija politično preverja dejavnost tajnih služb nasploh ter razpravlja o strukturi, projektih, aktivnostih in osebju služb. Svoje ugotovitev pa pošilja zaupnemu pododboru proračunskega odbora, ki je pristojen za proračunsko razpravo.
- Razprava o izvajanju finančnih načrtov. Komisija zahteva od vlade poročilo o porabi finančnih sredstev.
- Sodelovanje z drugimi organi splošnega parlamentarnega nadzorstva¹¹.
- Druge naloge po poslovniku komisije (Anžič, 1996: 160, 161).

Iz dela in pristojnosti PKK je izločeno posebno področje dejavnosti obveščevalnih služb, to je področje nadziranja pošte in telekomunikacij. To področje nadzira po Zakonu G-10 organ G-10 in komisija G-10.

Po 10. členu Ustave je zaupnost pisem, pošte in telekomunikacij nedotakljiva. Izjeme se nanašajo samo na pravni akt tj. G-10. Ta zakon, ki ni bil sprejet vse do uveljavitve »predpisa za nujne primere«, je začel veljati 1. novembra 1968, leta 1992 pa je doživel manjše

¹⁰ Po spremembah zakona iz leta 1992 obstaja ena zakonska izjema od zapovedanega varovanja tajnosti in molčečnosti. Nanaša se na ocene aktualnih dogajanj ob omejitvi, da se 2/3 prisotnih članov strinja z objavo.

¹¹ Oblike splošnega parlamentarnega nadzorstva so: Odbor za obrambo, Odbor za notranje zadeve, Proračunski odbor in njegov pododbor, Parlamentarni preiskovalni odbor, Poslanska vprašanja, Interpelacija.

popravke. Omejevanje temeljne pravice do zasebnosti pošte in telekomunikacij je dopustno zgolj, če je namen teh ukrepov preprečitev ogrožanja glavnih predmetov pravnega varstva in če drugi postopki preiskave nimajo možnosti za uspeh ali če bistveno otežujejo preiskavo. Pravico do posega v to področje imajo vse tri obveščevalne službe. Dopustnost omejitve določa pristojni zvezni minister na podlagi pisne utemeljitve. Poseg lahko traja največ tri mesece, vendar se lahko iz tehtnih razlogov podaljša še za tri mesece (Gesetz über Einschränkung des Post und Fernmeldeverkehrs, 1992: členi 2-5).

Organ G-10 je poslanska skupina, sestavljena iz petih poslancev, ki opravlja nadzorstvo tako nad individualnimi kakor tudi strateškimi omejevalnimi ukrepi. Individualno¹² nadzorstvo odredi notranji minister na zahtevo BfV, MAD ali BND. Strateško nadzorstvo¹³ odredi zvezni minister za obrambo. V obeh primerih morajo zahteve biti pisne. Pristojni minister poroča o izvajanju nadzora v razmikih, ki so dolgi največ šest mesecev. Prav tako mora minister mesečno obveščati komisijo G-10 o vseh nameravanih prsluhih, vendar pred začetkom izvajanja nadzora (Gesetz über Einschränkung des Post- und Fernmeldeverkehrs, 1992: člen 9). Prva nadzorstvena instanca je torej organ G-10, ki imenuje komisijo G-10 (Anžič, 1996: 161).

Komisija G-10 ima predsednika, dva člana in tri namestnike. Predsednik komisije mora izpolnjevati vse pogoje, ki so potrebni za funkcijo sodnika. Člani komisije ponavadi niso poslanci, praviloma pa so člani političnih strank. Komisija je neodvisna in nevezana na navodila. Seje so tajne (Gesetz über Einschränkung des Post- und Fernmeldeverkehrs, 1968: člen 9), člani komisije prejemajo za svoje delo določen honorar. Komisija ima glede na svoje naloge svojevrsten položaj med izvršno, zakonodajno in pravosodno oblastjo (Anžič, 1996: 161-162). Komisija odloča o upravičenosti in potrebnosti nadzora nad poštnimi in telekomunikacijskimi številkami. To stori tako, da prouči mesečni informaciji ministra za obrambo in za notranje zadeve, ki odredjata ukrepe za izvedbo nadzora, vendar pa se ukrepi ne smejo izvajati dokler jih ne odobri komisija.

¹² Pomeni nadzor poštnih in telekomunikacijskih sporočil posameznika.

¹³ Pri tej obliki nadzorstva gre za nadzorstvo določene komunikacijske smeri. Cilj tega nadzorstva je zaznava zunanje nevarnosti za državo.

5. Osnovne značilnosti političnega in obveščevalno-varnostnega sistema Slovenije

5.1. Družbenopolitična ureditev Slovenije

Slovenija je svojo samostojnost pridobila leta 1991. Skupščina Republike Slovenije je 25. junija 1991 na podlagi soglasnega predloga vseh parlamentarnih strank in poslanskih skupin sprejela Ustavni akt o samostojnosti in neodvisnosti Republike Slovenije. Danes je Slovenija parlamentarna demokratična republika, kjer ima oblast ljudstvo (Ustava RS, 1991: člen 1).

V Sloveniji se državna oblast uresničuje preko najrazličnejših funkcij države, ki jih izvajajo državni organi. Slovenija ima tripartitni sistem delitve oblasti na zakonodajno, izvršno-upravno in sodno funkcijo oblasti. Zakonodajna funkcija opredeljuje z izdajanjem zakonov tudi okvire za delovanje drugih državnih funkcij. Izvaja jo dvodomni parlament, ki je sestavljen iz Državnega zbora in Državnega sveta. Izvršno-upravno funkcijo izvajajo izvršni organi: vlada, državni suveren in upravni organi. Sodna funkcija se izraža z ugotavljanjem kršitve neke pravne norme takrat, ko glede tega prihaja do spora. Ta veja oblasti izdaja konkretne in ne splošne pravne akte (Anžič, 1996: 211).

5.2. Organi državni oblasti, ki so pomembni za izvajanje nadzora nad delom varnostno-obveščevalnih služb Slovenije

PARLAMENT – DRŽAVNI ZBOR

Opravlja zakonodajno funkcijo in ima edini pravico sprejemati zakone. Šteje 90 poslancev, ki so izvoljeni neposredno na podlagi splošne in enake volilne pravice, s tajnim glasovanjem. V njem so predstavljeni državljani Slovenije ter po en pripadnik italijanske in madžarske narodne skupnosti (Ustava RS, 1991: člen 80). Volijo se za dobo štirih let.

DZ vodi predsednik ob pomoči največ treh podpredsednikov in kolegija, ki ga ob navedenih sestavljajo še vodje poslanskih skupin in poslanca madžarske in italijanske narodnosti. DZ deluje preko odborov, ki opravljajo tipične naloge parlamentarnih delovnih teles in komisij, ki so ustanovljene za posebne naloge. DZ nima fiksnega števila delovnih teles. (Lukšič, 2001: 16-18).

Funkcije DZ so naslednje:

- zakonodajna funkcija (sprejemanje zakonov, resolucij...),
- artikulacija različnih interesov,
- utrjevanje parlamentarne kulture in vplivanje na mišljenje in ravnanje širših slojev prebivalstva,
- volilna funkcija (voli predsednika vlade, ministre...),
- nadzorstvena funkcija¹⁴.

Z vidika varnosti in obrambe države ima DZ še eno posebno funkcijo, in sicer, da odloča o razglasitvi vojnega in izrednega stanja ter o uporabi obrambnih sil (Grad, 1996: 125). Določa politiko na obveščevalnem področju ter nadzoruje zakonitost delovanja varnostnih in obveščevalnih služb (Purg, 1995: 122).

Svoje poslovanje se uredi s poslovníkom, s čimer se izraža parlamentarna avtonomija, ki pomeni svojevrstno obliko samoorganiziranja. Za urejanje organizacije in načina dela sprejema odloke (Anžič, 1996: 212, 213). Državni zbor dela na rednih in izrednih sejah, odloča praviloma javno, lahko pa tudi s tajnim glasovanjem, v kolikor je to določeno z ustavo ali poslovníkom. Poslanci imajo pravico, da se povezujejo v poslanske skupine. DZ ima svoja delovna telesa, komisije in odbore.

VLADA

Vlada je organ izvršilne oblasti in najvišji organ državne uprave Slovenije (Zakon o vladi, 1993: člen 1.). Sestavljajo jo predsednik vlade in ministri (Ustava RS, 1991: člen 110), kar pomeni, da je to enotno kolegijsko telo.

Funkcija vlade je dvojna:

- politično-izvršilna funkcija: parlamentu predlaga v sprejem zakone in druge akte ter skrbi za njihovo uresničevanje,
- upravna funkcija: deluje kot vrh državne uprave, usmerja in nadzoruje delovanje upravnih organov (Zakon o vladi, 1993: člen 3 in 6).

¹⁴ Državni zbor odloča o zaupnici in nezaupnici vladi, nadzoruje delo vlade in državne uprave, odloča o obtožbi predsednika republike, vlade in ministrov pred ustavnim sodiščem, imenuje preiskovalne komisije, postavlja interpelacijo, izvaja finančno nadzorstvo, opravlja nadzorstvo nad varnostnimi službami itd.

Vlada lahko tudi sama izdaja določene pravne akte, kot so: uredbe, sklepi in poslovniki. Ti akti ne smejo imeti zakonske moči, ker Slovenija ne pozna t.i delegirane zakonodaje (Rakočević, 1994: 116).

Vlada zastopa Slovenijo kot pravno osebo ter upravlja z nepremičninami in drugim premoženjem Slovenije. Usmerja in nadzoruje delo ministrstev, ureja notranjo organizacijo in sistematizacijo delovnih teles v državni upravi. Vlada opravlja še druge funkcije, ko izvršuje pravice in dolžnosti, ki pripadajo R Sloveniji kot ustanovitelju zavodov, gospodarskih družb in organizacij. Za svoje delo je odgovorna parlamentu, hkrati pa razpolaga z možnostjo razpustitve parlamenta (Zakon o vladi, 1993: člani 5, 6, 9, 10). Obravnava temeljna vprašanja z obveščevalnega področja ter politiko in strategijo delovanja pristojnih organizacij na tem področju, usmerja in usklajuje delo ter spremlja izvajanje usmeritev (Purg, 1995: 122).

Vlada ustanovi za izvajanje strokovnih nalog in za koordinacijo Urad predsednika vlade in vladne službe (Zakon o vladi, 1993: člana 27, 28).

MINISTRI

Ministri vodijo posamezne resorje, v vladi pa sta lahko tudi eden do dva ministra brez resorja. Ministri so odgovorni za svoje odločitve in tališča vlade ter za opustitev ukrepov, ki bi jih morali sprejeti (Ustava RS, 1991: člen 114).

Minister v skladu s sprejeto politiko vodi in predstavlja ministrstvo, daje politične usmeritve za delo ministrstva in organov v sestavi, nadzoruje njihovo delo, izdaja predpise in druge akte ter opravlja druge naloge, ki jih določa zakon ali drug predpis (Zakon o vladi, 1993: člen 23, 24). Strokovno delo na širših področjih v okviru ministrstva vodijo državni sekretarji, imenuje in razrešuje jih vlada na predlog ministra, kateremu je sekretar tudi odgovoren za svoje delo (Zakon o vladi, 1993: člen 25).

PREDSEDNIK VLADE

Predsednika vlade voli DZ na predlog predsednika republike. Skrbi za enotnost politične in upravne usmeritve vlade ter usklajuje delo ministrov, predstavlja vlado ter sklicuje in vodi

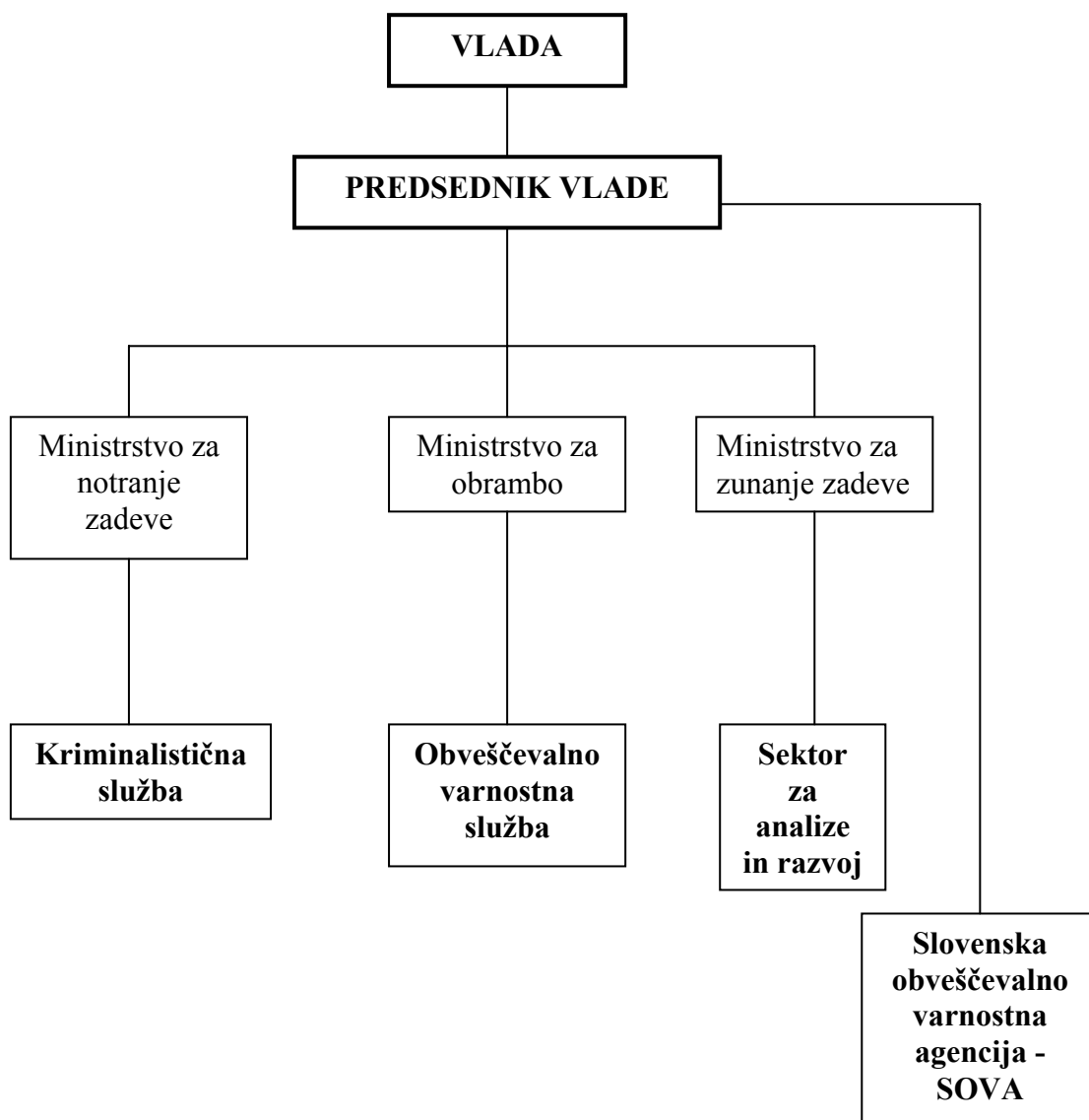
njene seje (Ustava RS, 1991: člena 111, 114). Po naši ureditve ima torej znotraj vlade močan položaj (Grad, 1996: 151-157).

5.3. Struktura obveščevalno-varnostnega sistema Slovenije

Obveščevalno-varnostni sistem sestoji iz štirih ločenih služb in te so:

1. Slovenska obveščevalno varnostna agencija – SOVA,
2. Obveščevalno varnostna služba Ministrstva za obrambo – OVS MO,
3. Kriminalistična služba Ministrstva za notranje zadeve,
4. Sektor za analize in razvoj Ministrstva za zunanje zadeve.

Shema št. 4.3.: Obveščevalno-varnostni sistem R Slovenije

5.3.1. Slovenska obveščevalno-varnostna agencija - SOVA

Je civilna obveščevalna služba, ki je nastala iz bivše službe državne varnosti – SDV, in se je leta 1991 preimenovala v Varnostno informativno službo – VIS, leta 1993 pa je dobila sedanje ime. S sprejemom zakona o vladi januarja 1993 so tedanjo VIS izločili iz notranjega ministrstva. Tako je SOVA postala samostojna vladna služba, s čimer naj bi se zagotovilo bolj usklajeno delovanje z vladnim programom in smernicami ter izboljšalo sodelovanje z drugimi resorji. Tako bi bil odpravljen prevladujoč vpliv enega resorja, z novim položaje pa bi bolj koristila državnim, gospodarskim, obrambnim in političnim interesom države (Purg, 1995: 132).

SOVA črpa svojo zakonsko osnovo v Zakonu o SOVI ter v Zakonu o kazenskem postopku v delu, ki obravnava uporabo posebnih operativnih metod in sredstev dela.

Agencija pridobiva podatke in posreduje informacije:

- iz tujine, pomembne za zagotavljanje varnostnih, političnih in gospodarskih interesov države,
- o organizacijah, skupinah in osebah, ki svojo dejavnostjo iz tujine ali v povezavi z njo ogrožajo ali bi lahko ogrozile nacionalno varnost države in njeno ustavno ureditev (Zakon o SOVI, 1999: člen 2).

Sodeluje s pristojnimi državnimi organi in službami pri varnostnem preverjanju ter opravlja naloge v skladu s prednostnimi nalogami, ki jih določa vlada na podlagi nacionalnovarnostnega programa, ki ga sprejme državni zbor (Zakon o SOVI, 1999: člen 2). Torej služba skrbi tudi za protiobveščevalno ščitenje zaupnih podatkov na področju gospodarstva ter varnostnih in splošnih interesov države. Z nastankom nove države, se je SOVA v celoti preusmerila v pridobivanje strateško pomembnih podatkov, ki naj bi vladi zagotovili uspešno strokovno delo pri izvajanju njene politike na zunanjem, varnostnem, obrambnem in gospodarskem področju. Ob tem pa moram poudariti, da SOVA ne raziskuje gospodarskega kriminala. Odkrivanje, raziskovanje in preiskovanje dejanj, ki imajo znake KD zoper gospodarstvo, je v skladu s kazenskimi predpisi v pristojnosti drugih služb.

Agencijo vodi direktor, ki je za svoje delo odgovoren vladi. Agencija o svojih ugotovitvah obvešča predsednika vlade, republike, državnega zbora in pristojne ministre. Prav tako pa

pripravlja informacije in analize s svojega delovnega področja za potrebe Sveta za nacionalno varnost (Zakon o SOVI, 1999: člen 4, 6). Pri svojem delu sodeluje s tujimi obveščevalnimi in varnostnimi službami ter z našimi organi in službami (Zakon o SOVI, 1999: člen 7, 8).

SOVA podatke pridobiva s tajnim sodelovanjem in posebnimi oblikami pridobivanja podatkov. Te so:

- spremljanje mednarodnih sistemov zvez (dovoljuje jih direktor agencije pisno);
- tajni nakup dokumentov in predmetov (dovoljuje ga direktor agencije pisno);
- tajno opazovanje in sledenje na odprtih ali javnih prostorih z uporabo tehničnih sredstev za dokumentacijo (dovoljuje ga direktor agencije pisno);
- kontrola pisem in drugih pošilk ter nadzorovanje in snemanje telekomunikacij v Sloveniji (dovoljuje jo predsednik okrožnega sodišča na predlog direktorja agencije).

Delo agencije nadzoruje Komisija za nadzor nad delom varnostnih in obveščevalnih služb, ki je dolžna varovati podatke zaupne narave, ki jih izve pri svojem delu. Dolžnost varovanja podatkov ne preneha s prenehanjem članstva v komisiji oziroma s prenehanjem mandata (Zakon o SOVI, 1999: člen 49).

5.3.2. Obveščevalno varnostna služba Ministrstva za obrambo – OVS MO

OVS je vojaška obveščevalna služba, ki črpa svojo zakonsko podlago iz Zakona o spremembah in dopolnitvah Zakona o obrambi (Zakon o spremembah in dopolnitvah Zakona o obrambi, 2002: členi 32-36) in iz Uredbe o obveščevalno-varnostni službi Ministrstva za obrambo (Uredba o OVS MO, 1999). Z Uredbo se podrobneje ureja delovanje in organizacija OVS.

Za začetek OVS štejemo leto 1991, ko je iz Sektorja 9 v okviru MO nastala 6. uprava, ki je delovala proti takratnemu poveljstvu JLA. 6. uprava se je nato preimenovala v VOMO – varnostni organ MO. Z Zakonom o obrambi, ki je bil sprejet decembra 1994, pa je znotraj MO, kot organizacijska enota, nastala današnja obveščevalno varnostna služba.

Delavci službe in pripadniki njene vojne sestave opravljajo strokovne obveščevalne, protiobveščevalne in varnostne naloge na obrambnem področju. Te naloge opravljajo v skladu

z usmeritvami Vlade in Sveta za nacionalno varnost. Po potrebi OVS sodeluje s civilno obveščevalno službo, policijo in drugimi državnimi organi (Uredba o OVS MO, 1999: člen 7).

Obveščevalne in protiobveščevalne naloge obsegajo zbiranje, dokumentiranje in analiziranje informacij in podatkov o tujini, ki so pomembni za obrambne interese države zlasti pa:

- ugotavljanje in ocenjevanje vojaških in politično varnostnih razmer ter vojaških zmogljivosti izven države, ki so posebnega pomena za varnost države;
- odkrivanje in preprečevanje dejavnosti obveščevalnih služb vojaških organizacij ter drugih organov, ki ogrožajo obrambne interese države, SV ali ministrstva;
- zbiranje in ocenjevanje podatkov o razmerah na območjih, kjer pri opravljanju vojaških nalog delujejo tudi pripadniki SV (Zakon o spremembah in dopolnitvah Zakona o obrambi, 2002: člen 32, 1. odstavek).

Varnostne naloge na obrambnem področju so:

- odkrivanje, preiskovanje in preprečevanje ogrožanja varnosti določenih oseb, delovnih mest, objektov in okolišev, ki jih uporablja ministrstvo in SV v državi ali zunaj nje ter podatkov o razvoju ali proizvodnji vojaškega orožja in opreme;
- preiskovanje KD v skladu z zakonom;
- proučevanje in predlaganje rešitev za fizično in tehnično varovanje;
- operativno varovanje določenih oseb, delovnih mest, objektov in okolišev, ki so posebnega pomena za obrambo;
- varnostno preverjanje oseb v skladu s predpisi;
- usmerjanje dela vojaške policije pri opravljanju določenih varnostnih nalog v skladu s tem zakonom (Zakon o spremembah in dopolnitvah Zakona o obrambi, 2002: člen 32, 2. odstavek)..

Temeljna metoda dela na obveščevalnem in protiobveščevalnem področju je raziskava, ki se lahko nanaša le na področje dela službe oziroma njene pristojnosti (Uredba o OVS MO, 1999: člen 8). S pomembnejšimi ugotovitvami OVS seznanja ministra, načelnika generalštaba, predsednika vlade, predsednika republike in po odločitvi predsednika vlade tudi druge organe (Zakon o spremembah in dopolnitvah Zakona o obrambi, 2002: člen 33).

Delavci OVS, ki opravljajo protiobveščevalne in varnostne naloge, imajo pri svojem delu enaka pooblastila kot delavci policije, vendar le v določenih primerih v skladu s 158. členom Zakona o kazenskem postopku. Pri svojem delu pa lahko uporabljajo tudi posebne operativne metode in sredstva dela po postopku in na način, kot ju določa zakon za SOVO in kriminalistično službo (Zakon o spremembah in dopolnitvah Zakona o obrambi, 1994: člen 34).

5.3.3. Kriminalistična služba Ministrstva za notranje zadeve

Po zakonu policijo sestavljajo: generalna policijska uprava, policijske uprave in policijske postaje. Uprava kriminalistične službe sodi pod generalno policijski upravo.

Kriminalistična služba ni obveščevalna služba, temveč varnostna služba, vendar je prav tako pomemben subjekt obveščevalno-varnostnega sistema. Pri svojem delu namreč uporablja posebne metode in sredstva dela in prav tako posega v zasebno sfero posameznikov ali skupin. Za odkrivanje kriminalnih dejanj se lahko poslužuje uporabe ukrepov, za katere ima zakonsko podlago v 150.-156. členu Zakona o kazenskem postopku in 49. členu Zakona o policiji.

Ukrepi, ki jih lahko uporablja kriminalistična služba so: tajno opazovanje in sledenje z uporabo tehničnih sredstev za dokumentiranje, tajno policijsko delovanje, tajno policijsko sodelovanje ter prirejene listine in identifikacijske oznake. Uporabo le-teh odobri generalni direktor policije, razen v primeru uporabe prirejenih listin, ko uporabo odobri pristojni državni tožilec. Ukrepi se lahko izvajajo največ tri mesece, z možnostjo podaljšanja za dodatne tri mesece, vendar pa se morajo prenehati takoj, ko prenehajo razlogi zaradi katerih so bili uvedeni (Zakon o policiji, 1998: člen 49).

Po ZKP-ju (ZKP, 1999: člen 150) pa delavci kriminalistične službe uporabljajo naslednje posebne metode in sredstva dela: nadzor telekomunikacij s prisluškovanjem in snemanjem, kontrola pisem in drugih pošilk, kontrola računalniškega sistema banke ali druge pravne osebe, ki opravlja finančno ali drugo gospodarsko dejavnost, prisluškovanje in snemanje pogovorov ter prisluškovanje in opazovanje v tujem prostoru z uporabo tehničnih sredstev za dokumentiranje in po potrebi s tajnim vstopom v prostor. Te metode odreja preiskovalni sodnik na pisni predlog državnega tožilca za največ en mesec z možnostjo podaljšanja vsakič

za mesec dni. Skupno se lahko podaljša trajanje ukrepov za največ šest mesecev, razen za prisluškovanje in opazovanje v tujem prostoru po potrebi s tajnim vstopom v prostor, ki sme trajati največ tri mesece (ZKP, 1999: člen 151, 152). Po prenehanju uporabe posebnih operativnih metod in sredstev morajo organi za notranje zadeve vse posnetke, sporočila in predmete, skupaj s poročilom predati državnemu tožilcu, ki nato gradivo preda preiskovalnemu sodniku (ZKP, 1999: člen 153).

5.3.4. Sektor za analize in razvoj Ministrstva za zunanje zadeve

Na MZZ obstaja analitična služba, ki naj bi zbirala podatke in informacije, ki so pomembni za usmerjanje dejavnosti diplomatsko-konzularnih predstavništev Slovenije v tujini in za uspešno razvijanje političnih, gospodarskih in drugih odnosov s tujino. Ta služba pa nikakor ni obveščevalna, saj pri svojem delu ne uporablja oblike tajnega delovanja, ampak na povsem legalen način pridobiva številne podatke, informacije in ocene pomembne za vodenje predvsem zunanje politike (Purg, 1995: 138).

Te službe ne bom posebno obravnaval, saj pri svojem delu ne uporablja oblike tajnega delovanja. Jo je pa vsekakor smiselno omeniti, saj prav tako prispeva svoj del k obstoječemu obveščevalno-varnostnemu sistemu.

5.4. Nadzor nad delom varnostno-obveščevalnih služb Slovenije

Vprašanje nadzora je v neposredni zvezi z legitimnostjo političnega sistema ter z zaupanjem javnosti v njihovo delo. Različne države so vzpostavile različne oblike nadzora nad obveščevalnimi službami. Slovenija je kot parlamentarna demokracija vzpostavila parlamentarni nadzor nad obveščevalnimi službami.

Po volitvah leta 1990 je bila ustanovljena Komisija za nadzorstvo in zakonitost VIS-a, ki pa ni nadzorovala takratnega VOMO (Črnčec, 1997: 59). Tako je DZ leta 1993 ustanovil Komisijo za nadzor nad delom obveščevalnih in varnostnih služb, ki zajema nadzorstvo nad vsemi službami, ki se pri svojem delu poslužujejo uporabe posebnih metod in sredstev dela.

Komisija za nadzor nad delom obveščevalnih služb je bila ustanovljena na seji DZ RS dne, 23. 2. 1993 z Odlokom o ustanovitvi in nalogah komisij in odborov DZ (Odlok o

spremembah in dopolnitvah Odloka o ustanovitvi in nalogah komisij in odborov DZ, 1997: 1643).

Prvi člen pravi, da državni zbor ustanovi delovna telesa, ki poleg pristojnosti iz poslovnika DZ, opravlja naloge določene v tem odloku.

V skladu s 7a. členom tega odloka, komisija opravlja naslednje naloge:

- nadzira in ima vpogled v delo SOVE in OVS, še posebej z vidika spoštovanja človekovih svoboščin;
- z vidika zakonitosti pa skrbi za vprašanja utemeljenosti metod in sredstev, ki jih pri svojem delu uporablja SOVA, OVS in kriminalistična služba v MNZ;
- nadzoruje zakonitost dela služb, ki se s podobnimi pooblastili ustanovijo pri drugih organih;
- obravnava predloge zakonov in drugih aktov, ki urejajo delovanje teh služb;
- poroča DZ o nadzorstvu nad zakonitostjo dela služb in po potrebi predlaga, da sprejme ustrezna stališča in ukrepe.

Komisija ima predsednika, podpredsednika in 9 članov, ki se izvolijo izmed poslancev DZ (Odlok o spremembah in dopolnitvah Odloka o sestavi in izvolitvi komisije DZ RS za nadzor nad delom obveščevalnih in varnostnih služb, 1997: 2570). Sestati se mora najmanj enkrat mesečno. Svoje delo opravlja tako, da dobiva redne mesečne informacije o aktivnostih obveščevalnih služb in informacije o uporabi posebnih ukrepov, ki jih izvaja kriminalistična služba MNZ.

Parlamentarni nadzor nad delom obveščevalnih in varnostnih služb je urejen z Zakonom o parlamentarnem nadzoru obveščevalnih in varnostnih služb, ki je bil sprejet v DZ, 26. februarja 2003.

Ta zakon ureja predmet in obseg parlamentarnega nadzora obveščevalno-varnostnih in varnostnih služb, sestavo, pristojnosti, naloge in način dela delovnega telesa Državnega zbora, pristojnega za nadzor obveščevalno-varnostnih in varnostnih služb ter njegova razmerja do Državnega zbora Republike Slovenije, Vlade Republike Slovenije in ministrstev,

drugih državnih organov, obveščevalno-varnostnih in varnostnih služb, organizacij in posameznikov (ZPNOVS, 2003: člen 1).

Izvrševanje nadzora nad SOVO in OVS MO se udejanja tako, da vlada komisiji predloži v obravnavo celovito poročilo o delu in o finančnem poslovanju posamezne nadzorovane obveščevalne službe v preteklem letu. Poročilo vsebuje podrobne podatke o splošni dejavnosti nadzorovane obveščevalne službe, o njeni dejavnosti posebnega pomena za nacionalno varnost in o višini in namenu porabe finančnih sredstev za izvrševanje posameznih nalog ter podatke iz 19. člena tega zakona in podatke o številu oseb, ki jih je nadzorovana obveščevalna služba operativno obravnavala (ZPNOVS, 2003: člen 16). Prav tako je nadzorovana obveščevalna služba dolžna vsake štiri mesece, po potrebi pa tudi zunaj tega roka, komisiji poročati o izvrševanju svojih splošnih dejavnosti in o uporabi nadzorovanih ukrepov (ZPNOVS, 2003: člena 17, 19).

Poročilo o uporabi s sodno odločbo odrejenih nadzorovanih ukrepov obveščevalne službe vsebuje naslednje podatke:

- število zadev, v katerih so bili ukrepi odrejeni;
- število oseb, zoper katere so bili ukrepi odrejeni;
- število oseb, zoper katere so bili ukrepi uporabljeni;
- število zavrnjenih predlogov za odreditev ukrepov;
- zakonite razloge za odreditev ukrepov v posameznih zadevah;
- število in vrsta komunikacijskih sredstev, ki so bila nadzorovana v posameznih zadevah;
- obdobje, za katerega so bili posamezni ukrepi odrejeni v posameznih zadevah;
- podatke o ugotovljenih nepravilnostih pri izvajanju ukrepov v posameznih zadevah (ZPNOVS, 2003: člen 19).

Izvrševanje nadzora nad Kriminalistično službo MNZ-a, kot varnostno službo se izvaja tako, da vlada komisiji predloži v obravnavo poročilo o delu in o finančnem poslovanju, ki se nanaša na uporabo nadzorovanih ukrepov varnostne službe v preteklem letu (ZPNOVS, 2003:

člen 21). Prav tako je varnostna služba dolžna vsake štiri mesece, po potrebi pa tudi zunaj tega roka, komisiji poročati o uporabi nadzorovanih ukrepov (ZPNOVS, 2003: člen 22).

Poročilo o uporabi nadzorovanih ukrepov vsebuje naslednje podatke:

- število zadev, v katerih so bili odrejeni ali odobreni ukrepi;
- število oseb, zoper katere so bili ukrepi odrejeni ali odobreni;
- število in vrsta komunikacijskih sredstev, ki so bila nadzorovana v posameznih zadevah;
- število in vrsta ostalih odrejenih ali odobrenih ukrepov v posameznih zadevah;
- obdobje, za katerega so bili nadzorovani ukrepi odrejeni ali odobreni v posameznih zadevah;
- podatke o neizvršenih, pred pisno odredbo začetih in ugotovljenih nepravilnosti pri izvajanju nadzorovanih ukrepov v posameznih zadevah (ZPNOVS, 2003: člen 22).

Komisija DZ enkrat letno poroča o svojem delu in o splošnih ugotovitvah nadzora ter mu predlaga sprejem stališč in sklepov v zvezi z nadzorom (ZPNOVS, 2003: člen 34).

Zakon o parlamentarnem nadzoru obveščevalnih in varnostnih služb daje komisiji za nadzor nad delom obveščevalnih in varnostnih služb velika pooblastila in tako celovito posega na področje nadzorstva. Prav tako zakon ureja pristojnosti komisije za nadzor nad delom obveščevalnih in varnostnih služb in ureja razmerja z drugimi organi in organizacijami ter posamezniki na področju nadzorstva nad obveščevalnimi in varnostnimi službami.

V dosednji praksi se je pokazalo, da je delo te komisije dokaj neučinkovito in nezadostno. Največkrat je bila komisija seznanjena z določenim problemom šele, ko je iz le-tega že nastala afera (Zavrč, Depala vas, Izraelski sporazum, primer Sava...). Pri delu te komisije pa se pojavlja še en problem, to je nekontrolirano odtekanje zaupnih podatkov.

6. Primerjalna analiza obveščevalnih sistemov obravnavanih držav

6.1. Primerjalna analiza družbeno-politične ureditve in oblike političnega sistema v povezavi z obveščevalnimi službami

Tabela 6.1.: Primerjalna analiza družbenopolitične ureditve in oblike političnega sistema v povezavi z obveščevalnimi službami

	Rusija	Hrvaška	Nemčija	Slovenija
Družbenopolitična ureditev	Parlamentarna država	Parlamentarna država	Parlamentarna država	Parlamentarna država
Oblika političnega sistema	Predsedniški	Polpredsedniški	Parlamentarni	Parlamentarni

Vse štiri države imajo parlamentarno družbenopolitično ureditev medtem ko se pri obliki političnega sistema že opazajo prve razlike. Rusija in Hrvaška imata predsedniški oz. polpredsedniški politični sistem medtem ko imata Nemčija in Slovenija parlamentarni politični sistem. Ta ugotovitev je pomembna za naslednjo analizo, saj oblika političnega sistema vpliva na nadzor nad obveščevalno-varnostnimi službami in na organe, ki so pomembni za nadzor nad obveščevalnimi službami. Zato lahko sklepam, da bo vloga predsednika države v Rusiji in Hrvaški pomembnejša kot pa pri Nemčiji in Sloveniji.

6.2. Primerjalna analiza nalog posameznih organov oblasti v povezavi z obveščevalnimi službami

Za analizo po tem indikatorju sem se odločil, da bom primerjal države po parih, se pravi Rusijo s Hrvaško in Nemčijo s Slovenijo, saj sem mnenja da bi bila primerjava z vsemi štirimi državami nekorektna. Za te pare sem se odločil po ugotovitvi, da imata Rusija in Hrvaška podobno obliko političnega sistema, medtem ko imata Nemčija in Slovenija enako obliko političnega sistema.

Tabela št.: 6.2.1.: Pregled nalog posameznih državnih organov v povezavi z obveščevalnimi službami (Rusija/Hrvaška)

	Rusija	Hrvaška
Predsednik	Vrši nadzor nad obveščevalnimi službami. Oblikuje zunanjo in notranjo politiko. Formira in vodi Varnostni svet.	V skladu z ustavo in zakonom, sodeluje in usmerja delo varnostnih služb. Prav tako je sopodpisnik pri imenovanju vodje varnostnih služb. Predseduje SNV.
Vlada	Vrši nadzor nad izvajanjem zakonodaje. Izvaja nadzor nad obveščevalnimi službami preko državnega tožilca. Zagotavlja funkcioniranje služb.	Izvaja funkcijo političnega usmerjanja v tesnem sodelovanju s parlamentom. Vrši nadzor nad izvajanjem zakonodaje.
Parlament	Ustanavlja različne odbore in pododbore, ki izvajajo nadzor nad delom služb. Ima zakonodajno funkcijo.	Ustanavlja različne odbore in telesa, ki izvajajo nadzor nad delom služb. Ima zakonodajno funkcijo
Predsednik vlade	Izvaja nadzor nad FSB in SVR, saj imata ti dve službi status zveznega ministrstva in zato spadata v delokrog vlade.	Izvaja strokovni nadzor. Prav tako je sopodpisnik pri imenovanju vodje varnostnih služb. Usmerja delo varnostnih služb. Je stalni član SNV.

Primerjani državi imata predsedniški (Rusija) oz. polpredsedniški (Hrvaška) politični sistem. Pri tem bi rad poudaril, da imata ti dve državi svoje posebnosti, sploh kar se tiče organov

državne oblasti, ki so pomembni iz vidika proučevanja obveščevalnih služb in nadzora nad njimi (glej tabelo št. 6.2.1.).

- Obe primerjani državi imata tripartitičen sistem delitve oblasti na zakonodajno, izvršno in sodno.
- Rusija ima dvodomni parlament (Duma, Svet Federacije) medtem ko ima Hrvaška enodomni parlament (Sabor). Tako Duma kot Svet Federacije imata zakonodajno funkcijo, medtem ko ima Hrvaška enodomni parlament zato zakonodajno funkcijo opravlja Sabor.
- Zelo pomembno vlogo imata predsednika obeh primerjanih držav: predsednik Rusije lahko vpliva na obveščevalne službe s svojimi dekreti, ki so obvezujoči takrat ko stopijo v veljavo in vrši nadzor nad obveščevalnimi službami, medtem ko predsednik Hrvaške v sklopu s svojimi pristojnostmi lahko v skladu z ustavo in zakonom sodeluje in usmerja delo varnostnih služb.
- Parlament predstavlja pri obeh državah najvišji zakonodajni organ. Ima pooblastila, da ustanavlja odbore in telesa. Ti odbori na Hrvaškem izvajajo nadzor nad zakonitostjo dela obveščevalnih služb, medtem ko v Rusiji prav tako izvajajo nadzor nad obveščevalno-varnostnimi službami, vendar ima pri nadzoru pomembnejšo vlogo predsednik države.
- Pomembno vlogo pri Hrvaški ima predsednik vlade, ki usmerja delo obveščevalnih služb, skrbi za enotnost politične usmeritve vlade, izvaja strokovni nadzor ter določa smernice za notranjo politiko. Pri Rusiji je ta vloga nepopisno manjša saj vlada in s tem predsednik vlade svojo vlogo podredita predsedniku države razen v primeru FSB in SVR, ki sta zvezna ministrstva in zato spadata pod nadzor predsednika vlade
- Vladi primerjanih držav zagotavljata funkcioniranje obravnavanih služb. V obeh primerih dajejo te službe vladi, parlamentu in predsedniku države veliko logistično podporo pri njihovih strateških usmeritvah.

Tabela 6.2.2.: Pregled nalog specifičnih državnih organov v povezavi z obveščevalnimi službami (Rusija/Hrvaška)

	Rusija	Hrvaška
Specifični organi	<u>Varnostni svet:</u> formira in vodi ga predsednik RF; usmerja in usklajuje nacionalno-varnostno politiko; nadzoruje obveščevalno-varnostne službe; usklajuje in usmerja delo obveščevalno-varnostnih služb.	<u>Svet za nacionalno varnost:</u> proučuje vprašanja iz delokroga dela varnostnih služb in načine sodelovanja predsednika republike in vlade v usmerjanju dela varnostnih služb; potrjuje letne smernice dela varnostnih služb in druge odločitve s katerimi predsednik republike in vlada usmerjajo delo varnostnih služb; potrjuje ocene, katere sprejemajo predsednik republike in vlada v zvezi z rezultati nadzora nad delom varnostnih služb; potrjuje predlog sredstev za delo varnostnih služb, katera se zagotovijo v državnem proračunu; proučuje tudi druga vprašanja v zvezi z delom in upravljanjem varnostnih služb. <u>Urad sveta za nacionalno varnost:</u> opravlja naloge katere omogočajo predsedniku republike in vladi nadzor nad delom varnostnih služb; <u>Svet za koordinacijo varnostnih služb:</u> usmerja in usklajuje delo varnostnih služb.

- Obe državi imata organ(e) državne oblasti, ki je specifičen z vidika proučevanja obveščevalnih služb. R Federacija ima Varnostni svet, katerega naloge so usmerjanje in usklajevanje dela obveščevalnih služb, nadzor nad delom varnostnih služb, usmerjanje in usklajevanje nacionalno-varnostne politike. Hrvaška ima Svet za nacionalno varnost, njegov urad in Svet za koordinacijo varnostnih služb, ki so

pomembni predvsem z vidika usmerjanja in usklajevanja dela predsednika države in vlade s področja obveščevalnih služb, nadzora nad obveščevalnimi službami in sodelovanja obveščevalnih služb.

Tabela 6.2.3.: Pregled nalog posameznih državnih organov v povezavi z obveščevalnimi službami (Nemčija/Slovenija)

	Nemčija	Slovenija
Vlada	Vrši nadzor nad izvajanjem zakonodaje; zagotavlja funkcioniranje služb	Obravnava temeljna vprašanja z obveščevalnega področja; obrnava politiko in strategijo delovanja pristojnih organov na tem področju; usmerja in usklajuje njihovo delo ter spremlja izvajanje usmeritev
Parlament	Ustanavlja različne odbore, telesa in komisije, ki izvajajo nadzor nad delom služb; ima zakonodajno funkcijo	Določa politiko in strateške smeri dela na obveščevalnem področju; izvaja nadzor nad zakonitostjo dela služb prek posebnih odborov, teles in komisije; ima zakonodajno funkcijo
Predsednik vlade	Določa strateške smernice za notranjo politiko; usmerja delo služb; izvaja strokovni nadzor	Skrbi za enotnost politične in upravne usmeritve vlade; izvaja strokovni nadzor

Primerjani državi imata parlamentarni demokratični politični sistem. Pri tem bi rad poudaril, da ima vsaka od primerjanih držav svoje posebnosti, sploh kar se nanaša na organe državne oblasti, ki so pomembni z vidika proučevanja obveščevalni služb in nadzora nad njimi (**glej tabelo št. 6.2.3.**).

- Obe državi imata tripartitski sistem delitve oblasti na zakonodajno, izvršno in sodno.
- Obe državi imata dvodomni parlament, vendar pa se razlikujeta po tem, kateri od domov ima zakonodajno funkcijo. V Nemčiji parlament sestavljata Bundestag in

Bundesrat. Zakonodajno funkcijo izvajata oba doma, saj mora več kot 50% zakonov sprejeti še Bundesrat. V Sloveniji imamo Državni zbor in Državni svet. Zakonodajno funkcijo izvaja v celoti DZ, čeprav ima tudi DS določena pooblastila na področju zakonodaje vendar pa je v primerjavi z DZ v izrazito podrejenem položaju.

- Parlament predstavlja pri obeh državah najvišji zakonodajni organ. Ima pooblastila, da ustanavlja odbore, telesa in komisije, ki izvajajo nadzor nad zakonitostjo dela obveščevalnih služb.
- Pri obeh državah ima pomembno vlogo v zvezi z obveščevalnimi službami vlada, predsednik vlade in parlament.
- Pomembno vlogo pri obeh državah ima predsednik vlade s svojim kabinetom, ki usmerja delo služb, skrbi za enotnost politične usmeritve vlade, izvaja strokovni nadzor ter določa strateške smernice za notranjo politiko.
- Vlada v Nemčiji in Sloveniji zagotavlja funkcioniranje služb in je tudi poglavitni naročnik večine obveščevalne dejavnosti.

6.3. Primerjalna analiza organizacije obveščevalno-varnostnih sistemov

Tabela št. 6.3.1.: Pregled strukture obveščevalno-varnostnih sistemov¹⁵

	Rusija	Hrvaška	Nemčija	Slovenija
Civilna obveščevalno-varnostna služba	FSB SVR FSO	OA POA 7. Odsek Ministrstva za zunanje zadeve RH	BND BfV	SOVA
Vojaška obveščevalna služba	GRU	VSA		OVS
Vojaška protiobveščevalna služba			MAD	
Varnostna služba	FSKN KMF RF		BKA BGS	Kriminalistična služba
Oblika organiziranja obveščevalno-varnostnega sistema	Integrirani obveščevalno- varnostni sistem	Integrirani obveščevalno- varnostni sistem	Integrirani obveščevalno- varnostni sistem	Integrirani obveščevalno- varnostni sistem

Položaj, vloga, cilje in vsebino dela obveščevalnih služb opredeljujejo temeljne značilnosti političnega sistema. Cilji in metode dela so determinirani s cilji in strateškimi usmeritvami vladne politike. Struktura obveščevalno-varnostnega sistema in število obveščevalno-varnostnih služb se razlikuje glede na posamezno državo (**glej tabelo št. 6.3.1.**). Na število

¹⁵ Razvrstitev posameznih služb sem izvedel na podlagi samega poimenovanja. To namreč pomeni, da sem vojaško službo R Federacije, Slovenije razvrstil pod vojaško obveščevalno službo zaradi poimenovanja in ne zato, ker službi teh dveh držav ne bi izvajali vojaških protiobveščevalnih nalog (isto velja za Nemčijo).

posameznih služb prav gotovo vpliva velikosti države, zgodovinske izkušnje ter mednarodna varnostna in politična vloga države.

- Skupna lastnost vseh štirih obveščevalnih sistemov je ta, da nimajo osrednje obveščevalne službe. Obveščevalna skupnost se namreč deli na civilno in vojaško službo.
- Rusija, Nemčija in Slovenija imajo ločeno obveščevalno in varnostno dejavnost, medtem ko ima Hrvaška obveščevalno in varnostno dejavnost združeno in jo opravljajo tri službe (OA, POA, VSA), ki so poimenovane s terminom varnostne službe.
- Oblika organiziranja obveščevalno-varnostnih sistemov je pri vseh štirih državah podobna. Vse imajo namreč integrirani obveščevalni sistem, ki združuje dejavnosti vseh obveščevalnih služb in sredstev države, katerega cilj je čim učinkovitejše zadovoljevanje potreb ustreznih organov odločanja. V takem sistemu lahko najdemo elemente decentraliziranega in elemente centraliziranega sistema. V Rusiji in Nemčiji prevladujejo predvsem elementi centraliziranega sistema, kar pomeni, da imajo na eni strani eno centralno obveščevalno službo (Rusija – FSB, Nemčija – BND) in več služb, ki opravljajo protiobveščevalne naloge. V Sloveniji in Hrvaški pa prevladujejo elementi decentraliziranega sistema, saj so obveščevalne službe organizirane po različnih resorjih, ki pa so med seboj povezani.

Tabela št. 6.3.2.: Pregled organizacije posameznih služb glede na to pod katera ministrstva ali druge organe spadajo

	Rusija		Hrvaška		Nemčija		Slovenija	
Civilna obveščevalno-varnostna služba	FSB	Predsednik Ru	OA	Vlada	B N D	Urad zveznega kanclerja	S O V A	Vlada
	SVR	Predsednik Ru	P O A	Vlada	B F V	MNZ		
	FSO	Predsednik Ru	7. ods ek MZ Z RH	MZZ				
Vojaška obveščevalna služba	GRU	Generalštabu Ru	V S A	MO			OVS	MO
Vojaška protiobveščevalna služba					M A D	MO		
Varnostna služba	FSKN	Predsednik Ru			B K A	MNZ	Krimi. služba	MNZ
	KMF RF	Ministrstvo za finance Ru			B G S	Zvezni minister za notranje zadeve		

Obveščevalne službe so specifične institucije in so sestavni del političnega sistema. V primerjanih državah so organizirane znotraj različnih ministrstev ali drugih organov državne oblasti (**glej tabelo št. 6.3.2.**).

- Civilne obveščevalne službe Rusije so organizirano enako. Vse tri spadajo pod okrilje predsednika države. Na Hrvaškem sta OA in POA vladni obveščevalno-varnostni službi. Pri tem je pomembno poudariti naslednje, da sta ti službi pod okriljem predsednika in njegovim nadzorom, saj nadzor nad njima vrši Svet za nacionalno varnost. Tega sestavljajo predsednika vlade in predsednik republike ter drugi člani, medtem ko 7. Odsek MZZ RH spada pod MZZ RH. Civilni obveščevalno-varnostni službi Nemčije sta organizirani različno. BND spada pod Urad zveznega kanclerja, BfV pa pod MNZ. V Sloveniji pa je z odlokom vlade, januarja 1993, SOVA postala vladna služba, pred tem pa je spadala pod okrilje MNZ.
- Vojaška obveščevalna služba Rusije spada pod Generalštab R Federacije medtem ko ostale tri vojaške obveščevalne službe spadajo pod Ministrstvo za obrambo.
- Varnostni službi Rusije sta organizirani različno. Zvezna služba za nadzor nad prodajo mamil spada pod okrilje predsednika države, medtem ko Komite RF za finančni monitoring spada pod Ministrstvo za finance Rusije. Ostale tri varnostne službe pa spadajo pod Ministrstvo za notranje zadeve.

Tabela št. 6.3.3.: Pregled funkcij in pooblastil obveščevalno-varnostnih služb

	Rusija						Hrvaška				Nemčija					Slovenija		
	F S B	S V R	F S O	G R U	F S K N	K M F R F	O A	P O A	7. O M Z Z R H	V S A	B N D	B f V	M A D	B K A	B G S	S O V A	O V S	K R I M I
Obveščevalna funkcija	+	+	+	+	-	-	+	-	+	+	+	+	+	-	-	+	+	-
Varnostna funkcija	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
Proti-obveščevalna funkcija	+	+	+	+	-	-	-	+	-	+	+	+	+	-	-	+	+	-
Področje dela:																		
- tujina	-	+	-	+	-	-	+	-	+	-	+	-	-	-	-	+	-	-
- domovina	+	-	+	-	+	+	-	+	-	+	+	+	+	+	+	+	+	+
Uporaba posebnih metod in sredstev dela	+	+	+	+	-	-	-	+	-	+	+	+	+	+	-	+	+	+

Funkcije in pooblastila posameznih služb so podobne (glej tabelo št. 6.3.3.).

- V vseh štirih državah opravljajo varnostno funkcijo vse obveščevalno-varnostne službe (civilne, vojaške obveščevalne službe in varnostne službe). Obveščevalno funkcijo v Rusiji, Nemčiji in Sloveniji opravljajo vse obveščevalne službe (civilne in vojaške obveščevalne službe), medtem ko na Hrvaškem opravljajo to funkcijo vse službe razen POA. Protiobveščevalno funkcijo v Rusiji, Nemčiji in Sloveniji opravljajo vse obveščevalne službe (civilne in vojaške obveščevalne službe), medtem ko na Hrvaškem opravljata to funkcijo POA in VSA.

- Področje dela obveščevalnih služb je domovina, vendar pa določene države posvečajo tudi tujini veliko pozornost. Tu mislim predvsem na velike sile kot je Rusija. V Rusiji se obveščevalna skupnost deli na obveščevalno-varnostne službe, ki delujejo v tujini (SVR in GRU) in na obveščevalno-varnostne službe, ki delujejo v domovini (FSB, FSO, KMF RF, FSKN). Na Hrvaškem delujejo v tujini OA in 7. Odsek MZZ RH v domovini pa POA in VSA. V Nemčiji in Sloveniji delujeta v tujini le civilni obveščevalni službi (BND in SOVA).
- Vse obveščevalne službe (civilne in vojaške) v Rusiji, Nemčiji in Sloveniji imajo pravico do uporabe posebnih operativnih metod in sredstev dela. Na Hrvaškem pa imajo pravico do uporabe posebnih operativnih metod in sredstev dela le POA in VSA. V vseh štirih državah so iz tega vidika človekove pravice in temeljne svoboščine ustrezno ustavnopravno in kazenskopravno zaščitene, najbolj pa seveda v Nemčiji.

6.4. Primerjalna analiza nadzora nad delom obveščevalno-varnostnih služb

Pri tem indikatorju prihaja do odstopanj med državami. Države sem razdelil v dve skupini:

- 1) države (Nemčija, Hrvaška, Slovenija), ki imajo nadzor urejen preko parlamenta in
- 2) država (Rusija), kjer ima pomembnejšo vlogo nad nadzorom obveščevalno-varnostnih služb predsednik države kot pa parlament, parlament pa prav tako opravlja svojo nalogo vendar so podatki nedosegljivi.

Tabela št. 6.4.1.: Parlamentarni nadzor nad obveščevalno-varnostnimi službami Nemčije, Hrvaške in Slovenije

	Nemčiji	Hrvaška	Slovenija
Oblika parlamentarnega nadzora	Parlamentarna nadzorna komisija; Organ G-10; Komisija G-10	Odbor za nacionalno varnost; Svet za nadzor varnostnih služb	Komisija za nadzor nad delom obveščevalnih in varnostnih služb

Parlamentarno nadzorstvo nad delom obveščevalnih in varnostnih služb je pomembna kategorija nadzora. Funkcija političnega nadzorstva je v zagotavljanju ustavnosti in zakonitosti dela obveščevalnih služb. Nadzorstvo nad službami je v različnih državah različno urejeno (glej tabelo št. 6.4.1.). Na oblike nadzorstva namreč vplivajo specifične zgodovinske

in družbene okoliščine ter posebnosti konkretne države. Nadzor mora biti doziran in skrbno merjen, saj lahko v nasprotnem primeru privede do popolnoma drugačnih rezultatov kot bi jih pričakovali.

- Nemčija ima največ mehanizmov parlamentarnega nadzorstva v vseh zahodnih demokracijah kar je bržkone posledica negativnih izkušenj Nemcev s svojo varnostno-obveščevalno službo v preteklosti (Gestapo, Stasi). Ima namreč kar tri oblike parlamentarnega nadzorstva. V Nemčiji je namreč PKK izločeno področje nadzora pošte in telekomunikacije. Z nadzorom tega področja se namreč ukvarjata organ in komisija G-10. Nemčija je verjetno tudi edina država, ki že v ustavi daje pravno podlago za oblikovanje parlamentarnega nadzornega organa (G-10) Hrvaška ima dve obliki parlamentarnega nadzora in sicer Odbor za nacionalno varnost in Svet za nadzor varnostnih služb medtem ko ima Slovenija eno obliko parlamentarnega nadzora in sicer Komisijo za nadzor nad delom obveščevalnih in varnostnih služb.

Tabela št. 6.4.2.: Nadzor nad obveščevalno-varnostnimi službami (Rusija)

	FSB	SVR	FSO	GRU	FSKN	KMF RF
Organi ki nadzirajo obveščevalno-varnostne službe	Predsednik Ru; Zvezni parlament Ru; Pravosodni organi Ru; Zvezna vlada Ru	Predsednik Ru; Zvezni parlament; Generalni državni tožilec; Zvezna vlada	Predsednik Ru;	Poveljnik GŠ OS Ru; Zvezni parlament; Generalni državni tožilec	Predsednik Ru	Predsednik Ru

Rusija sicer pozna obliko parlamentarnega nadzora nad obveščevalno-varnostnimi službami, kar je razvidno iz Zakona o FSB in Zakona o zunanji obveščevalni dejavnosti, vendar podatki, ki bi to natančneje opredelili, niso dostopni širši javnosti, pomembno pa je tudi poudariti, da ima predsednik Rusije bolj pomembno vlogo pri nadzoru nad obveščevalno-varnostnimi službami kot pa parlament, kar je razvidno iz zakonske regulative in oblike političnega

sistema (**glej tabelo št. 6.4.2.**). Zvezni parlament ima dva komiteja v obeh domih in sicer Komite za varnost, ki je v pristojnosti Dume in Komite za vprašanja iz varnosti in obrambe, ki je v pristojnosti Sveta federacije. Njuna naloga je povezana z nadzorom zakonitosti dela nad obveščevalnimi službami Rusije. Imata pa tudi pristojnosti nadzora porabe sredstev, ki se namenjujejo za obveščevalno-varnostne službe. Pomembno vlogo ima Varnostni svet, ki ga vodi in formira predsednik RF in ga zato uvrščam v predsedniško administracijo pri nadzoru nad obveščevalno-varnostnimi službami. Iz predsedniškega dekreta št. 1024 podpisanega leta 1996 je razvidno da VS RF nadzira delo obveščevalnih služb RF. Predsednik vlade izvaja nadzor nad obveščevalni službami, kot sta SVR in FSB, ki imata status zveznega ministrstva in zato spadata pod nadzor predsednika vlade.

- Kot je razvidno iz tabele ima predsednik Rusije tudi nalogo izvrševanja nadzora nad obveščevalno-varnostnimi službami, saj nadzira vse službe razen GRU. Prav tako je pomembno poudariti, da imajo službe, kot so FSB, SVR in GRU podobno urejen nadzor, saj jih nadzirajo predsednik RF, zvezni parlament, zvezna vlada in generalni državni tožilec. FSKN, FSO in KMF RF nadzira predsednik Rusije.

7. Verifikacija hipotez in zaključek

Iz analize lahko povzamem naslednje sklepe:

1. Vse štiri države imajo parlamentarno družbenopolitično ureditev.
2. Rusija ima predsedniški politični sistem, v katerem ima predsednik najpomembnejšo vlogo pri nadzoru nad delom obveščevalno-varnostnih služb. Drugače pa pri nadzoru sodelujejo vse tri veje oblasti (izvršna, sodna in zakonodajna).
3. Nemčija in Slovenija imata parlamentarni politični sistem, v katerem ima parlament najpomembnejšo vlogo pri nadzoru nad obveščevalno-varnostnimi službami. Prav tako pa pri nadzoru sodelujejo vse tri veje oblasti (izvršna, sodna in zakonodajna):
4. Hrvaška ima polpredsedniški politični sistem, v katerem ima parlament najpomembnejšo vlogo pri nadzoru nad obveščevalno-varnostnimi službami. Prav tako pa pri nadzoru sodelujejo vse tri veje oblasti (izvršna, sodna in zakonodajna).
5. Področje dela obveščevalnih služb je dobro urejeno v Nemčiji, Hrvaški in Sloveniji medtem ko je v Rusiji opaziti sledi prejšnjega sistema, s tem mislim predvsem to, da je Rusija zelo zaprta, kar se tiče objave zakonov o obveščevalno-varnostnih službah. V Nemčiji ima vsaka služba svoj zakon iz katerega črpa zakonsko podlago za delovanje. Je pa res, da so določeni zakoni, ki se nanašajo na organizacije, oblike tajnega delovanja in nadzora pomanjkljivo zapisani. V tolažbo lahko rečem, da je zlasti nadzor dobro urejen. Na Hrvaškem imajo krovni zakon o obveščevalno-varnostnih službah, ki je edini na razpolago širši javnosti in kot tak edini lahko podvržen kritikam. Moram reči, da je zakon dovolj dobro napisan, če upoštevam nadzor, o samih nalogah in metodah dela pa ne zasledimo praktično ničesar. Za slovensko zakonodajo, pa žal ugotavljam, da OVS še vedno temelji na členih 32-36 ter 85 Zakona o spremembah in dopolnitvah Zakona o obrambi, ki jih je nacionalna, še zlasti pa mednarodna pravna praksa, presegla ali pa že kar izključila. MORS se je te zagate verjetno zavedal in jo je poskušal rešiti z Uredbo o OVS MO, vendar pa menim, da sprejetje tega podzakonskega akta ne prispeva k ureditvi OVS. Določbe o delovanju in organiziranju OVS je prav tako treba uskladiti z določbami Zakona o policiji, Zakona o SOVI, Odločbo Ustavnega sodišča o uporabi oblik tajnega delovanja ter s spremembami ZKP-ja. Vendar pa OVS tudi po sprejetju spremembe zakona ne bo imela svojega lastnega zakona, ampak bo zakonsko podlago za delovanje še zmeraj črpala iz »drugega« zakona. Pri ruski zakonodaji, pa žal ugotavljam, da so širši javnosti dostopni le Zakon o zunanji obveščevalni dejavnosti in Zakon o FSB-ju. Ta

zakona obravnavata službe, ki se ukvarjajo z zunanjo obveščevalno dejavnostjo (SVR in GRU) in FSB. Oba zakona imata dobro urejeno organizacijo, oblike tajnega delovanja in nadzor. Ostale obveščevalno-varnostne službe (FSO, FSKN in KMF RF) so urejene s predsedniškimi dekreti in nimajo lastnega zakona, kar je zelo pomanjkljivo, saj ti dekreti le potrjujejo ustanovitev teh služb ne opredeljujejo pa natančneje organizacije, oblik tajnega delovanja in nadzora. Zal le-tega bi poudaril, da je urejen, saj ga opravlja predsednik Rusije.

Ti sklepi nam potrjujejo hipotezi 1 in 3, postavljeni v poglavju Metodološko, hipotetično teoretični okvir analize:

- Oblika in temeljne lastnosti političnega sistema vplivajo na lastnosti obveščevalnega sistema države.
 - Glavno obliko nadzora nad zakonitostjo dela obveščevalno-varnostnih služb Nemčije, Hrvaške in Slovenije predstavlja parlament, medtem ko v Rusiji glavno obliko nadzora nad zakonitostjo dela obveščevalno-varnostnih služb predstavljata parlament in predsednik države, vendar pa ima slednji pomembnejšo vlogo.
6. Oblike organiziranja obveščevalno-varnostnih sistemov so različne, saj ni nekega splošnega vzorca, ki bi ustrezal vsaki državi. Le-ta se namreč organizira v skladu z lastnimi posebnostmi, pri čemer upošteva predvsem mednarodni, politični in geostrateški položaj, stanje, politično ureditev, zunanjo politiko, tradicijo, znanstveno-tehnološke materialne in kadrovske zmožnosti. Nekatere izkušnje kažejo, da pristojnemu organu, ki sprejema strateške odločitve, bolj ustreza centralizirani obveščevalni sistem, medtem ko decentralizirani obveščevalni sistem bolj ustreza predvsem posameznim resorjem. Vsekakor obstajajo prednosti in slabosti obeh oblik. Države si najpogosteje organizirajo integrirane obveščevalno-varnostne sisteme, v katerih lahko najpogosteje najdemo kombinacijo obeh sistemov. V Rusiji in Nemčiji prevladujejo predvsem elementi centraliziranega sistema, kar pomeni, da imajo na eni strani eno centralno obveščevalno službo (Rusija – FSB, Nemčija – BND) in več služb, ki opravljajo protiobveščevalne naloge. V Sloveniji in Hrvaški pa prevladujejo elementi decentraliziranega sistema, saj so obveščevalne službe organizirane po različnih resorjih, ki pa so med seboj povezani.

Glede na povedano lahko rečem, da sem potrdil tudi hipotezo št. 2, ki sem jo postavil na začetku naloge. Ta pravi, da imajo vse štiri države integrirani obveščevalni sistem.

V današnjem času smo priča globalnim spremembam na vseh področjih. Iz tega niso izvzete niti obveščevalne službe, tako tiste z dolgoletno tradicijo kot novonastajajoče. Razveseljivo je dejstvo, da gre tudi Slovenija po tej poti. Počasi spreminjamo zakonodajo, ki je že precej zastarela in razmišljamo o obveščevalni službi, ki bo varovala in spoštovala človekove pravice in z ustavo določeno demokratično ureditev, zlasti pa prispevala k uspešni mednarodni orientaciji naše države. Pri tem še zlasti upoštevamo izkušnje držav z dolgoletno obveščevalno tradicijo in tradicijo spoštovanja človekovih pravic in svoboščin.

Obveščevalne in varnostne službe so v funkciji državne politike in interesov, ki jim morajo opredeliti normativno-pravne in strokovne okvire njihovega delovanja, jih usmerjati, strokovno in politično nadzorovati ter za profesionalni odnos nagrajevati, za spodrseljaje, napake ali prekoračitve pa kaznovati. Teorija in praksa parlamentarnega nadzora se v posameznih državah razlikujeta. Oblike parlamentarnega nadzora so: interpelacija, poslanska vprašanja, parlamentarne komisije in druga parlamentarna telesa. Kljub svoji množičnosti te oblike niso dovolj učinkovite in ne ustrezajo povsem interesom politike in državljanov. Razlogov za te trditve je veliko: od prevelikega števila poslancev, javnega zasedanja parlamenta do drugih. Parlamentarno nadzorstvo nad obveščevalnimi službami je praviloma opredeljeno s sistemskim zakonom, ki določa poseben organ parlamenta, katerega edina dejavnost je vršiti nadzor nad obveščevalnimi službami.

Parlamentarno nadzorstvo je tudi sinonim za politično nadzorstvo in je pomembno iz vidika zaščite temeljnih človekovih pravic in svoboščin. Vsaka pravna država je namreč svojemu državljanu dolžna zagotoviti minimum varnosti in to tako, da njegove temeljne pravice in svoboščine niso kršene in ogrožene, če pa so, mu mora zagotoviti sankcioniranje takšnega ravnanja. Temeljne pravice in svoboščine v teh štirih državah varuje že ustava. Verjetno jih je najboljše ustavnopravno in kazenskopravno zaščitila Nemčija, predsedniški sistem Rusije pa svojih državljanov ni uspel zaščititi v celoti, saj jih ogrožajo tako obveščevalne službe kot tudi organizirane kriminalne združbe. Slovenija in Hrvaška sta nekje vmes, saj imata relativno mlad obveščevalno-varnostni sistem in še veliko stvari, ki bi jih morali urediti. Vsekakor se pojavljajo tudi primeri, ko prihaja do kršenja človekovih pravic, vendar stanje še zdaleč ni alarmantno. Dejstvo je, da z uporabo posebnih metod in sredstev obveščevalne službe

posegajo na področje človekove zasebnosti, zato jih je treba ustavnopravno in kazenskopravno zaščititi. Poleg tega je potreben tudi učinkovit nadzor, saj bi bile brez mehanizmov nadzorstva temeljne pravice kaj kmalu in zelo temeljito ne samo kršene in ogrožene, ampak povsem uničene. Država, ki dopušča kršenje človekovih pravic in svoboščin, ni pravna država in zato nadzorstvena funkcija ne more biti uspešna.

Obveščevalne in varnostne službe so neizogiben sopotnik našega življenja, bivanja in delovanja. Zagotavljajo nam nujno potreben minimum osebne in kolektivne varnosti. Prav je, da jih nadzorujemo, ker s svojo dejavnostjo posegajo v naše pravice in svoboščine, ni pa prav, če v njih vidimo nevarnost za svojo integriteto. Naše pravice, tudi najbolj temeljne, vse bolj ogrožajo kriminalne združbe, tuje službe in politike, ogroženo naravno okolje in še bi lahko naštevali. Pri zoperstavljanju tem nevarnostim pa so obveščevalne in varnostne službe lahko zelo koristne, če ne celo zaželene.

8. Bibliografija

a) Knjige

- 1) Anžič, Andrej (1996): Vloga varnostnih služb v sodobnih parlamentarnih sistemih – nadzorstvo. Enotnost, Ljubljana.
- 2) Anžič, Andrej (1997): Varnostni sistem Republike Slovenije. Časopisni zavod Uradni list RS, Ljubljana.
- 3) Bebler, Anton, Seroka, Jim (1990): Contemporary Political Systems: Classifications and Typologies. Lynne Rienner Publishers, London.
- 4) Blaustein, Franz (1994): Constitutions of the Countries of the world: Germany. Ocean Publications Inc, New York.
- 5) Đorđević, Obren (1985): Osnovi državne bezbednosti: opšti deo. Viša škola unutrašnjih poslova, Beograd.
- 6) Đorđević, Obren (1989): Leksikon bezbednosti (drugo dopunjeno i prošireno izdavanje). Privredapublik, Beograd.
- 7) Gill, Peter (1995): Policing Politics: Security Intelligence in the Liberal democratic State. Frank Cass, London (www.fas.org, vstop: 15.02. 2006)
- 8) Grad, Kaučič, Ribičič, Kristan (1999): Državna ureditev Slovenije. Čz UL RS, Ljubljana.
- 9) Grizold, Anton, Ferfila, Bogomil (2000): Varnostne politike velesil. Profesija FDV, Ljubljana.
- 10) Grizold, Anton, Tatalović, Siniša, Cvrtila, Vlatko (1999): Suvremeni sistemi nacionalne sigurnosti. Sveučilište u Zagrebu Fakulteta političkih znanosti Hrvatska udruga za međunarodne studije, Zagreb.
- 11) Kaučič, Grad (1999): Ustavna ureditev Slovenije. Gospodarski vestnik, Ljubljana.
- 12) (1994) Leksikon Cankarjeve založbe 1994. Cankarjeva založba, Ljubljana.
- 13) (1990) Leksikon temeljnih pojmova politike 1990. Školska knjiga, Zagreb.
- 14) Lukšič, Igor (2001): Politični sistem Republike Slovenije – Očrt. ZPS, Ljubljana
- 15) Milašinović, Radomir M. (1981): Teror slobode: lice i naličje diplomatije. Jugoart, Beograd
- 16) Mozetič, Miroslav (2000): Parlamentarna preiskava v pravnem sistemu Republike Slovenije. Zbirka Pravo & Politika, UL RS, Ljubljana.

- 17) Ohler, R. (1992): Parliamentary Control of Intelligence Services. German Bundestag, Bonn.
- 18) Purg, Adam (1994): Obveščevalne službe, politični sistem in državna suverenost. Doktorska dizertacija, FDV, Ljubljana.
- 19) Purg, Adam (1995): Obveščevalne službe. Enotnost, Ljubljana.
- 20) Purg, Adam (2002): Primerjalni obveščevalni sistemi. VPVŠ, Ljubljana.
- 21) Pašić, Najdan (1974): Klase i politika. Rad, Beograd.
- 22) Rakočević, Slobodan (1994): Državna uprava: vloga, položaj, organizacija, delovanje. Časopisni zavod UL RS, Ljubljana.
- 23) Richelson, Jeffrey T. (1988): Foreign Intelligence Organizations. Ballinger Publishing Company, Massachusetts.
- 24) Richelson, Jeffrey (1989): The U. S. Intelligence Organization. Ballinger Publishing Company, Harper Business, New York.
- 25) Rodić, Stevan (1969): Obaveštajna služba kao društvenopolitička kategorija. Savezni sekretarijat za untrašnje poslove, Beograd.
- 26) Sruk, Vlado (1995): Leksikon politike. Obzorje, Maribor.
- 27) Šaponja, Vladimir (1999): Taktika dela obveščevalno-varnostnih služb. MNZ, Ljubljana.
- 28) (1992) The New Encyclopedia Britanica. The University of Chicago, Chicago.
- 29) (1978) Vojna enciklopedija. Vojnoizdavački zavod, Beograd.
- 30) (1981) Vojni leksikon 1981. Vojnoizdavački zavod, Beograd.
- 31) Žunec, Ozren, Domišljanović, Darko (2000): Obaveštajno sigurnosne službe Republike Hrvatske: stanja in načela preustroja za razdoblje konsolidacije demokracije. Jesenski i Turk, Zagreb

b) Strokovni in znanstveni članki

- 32) Anžič, Andrej (1993): Državnoinformativna služba – novo razmišljanje o starih temah ali iskanje modela sodobne slovenske obveščevalne institucije in njene dejavnosti. Zbornik strokovno-znanstvenih razprav, VŠNZ, 5, str. 7-17.
- 33) Anžič, Andrej (1994): Slovenski obveščevalni sistem – politični voluntarizem, normativni idealizem ali strokovni avanturizem?. Zbornik strokovno-znanstvenih razprav VŠNZ, 7, str. 7-19.

- 34) Anžič, Andrej (1995): Parlamentarno nadzorstvo nad obveščevalnimi službami Zvezne Republike Nemčije. *Javna uprava*, 31, str. 337-352.
- 35) Anžič, Andrej (1996): Nadzorstvo nad obveščevalnimi službami (parlamentarno nadzorstvo nad delom varnostnih in obveščevalnih služb). *Zbornik strokovno-znanstvenih razprav VŠNZ*, 10, str. 15-27.
- 36) Anžič, Andrej (1999): Obveščevalne službe – legalni in legitimni labirinti in izhodi. *Revija za teorijo in prakso varstvoslovja*, 1, 1, str. 5-12.
- 37) Anžič, Andrej (1999): Slovenija in njene obveščevalno-varnostne službe. *Razgledi*, 21, str. 10-11.
- 38) Bavcon, Ljubo (1996): Posebne operativne metode dela varnostnih služb v luči kazenskoprnega varstva človekovih Pravic. *Zbornik strokovno-znanstvenih razprav VŠNZ*, 10, str. 30-37.
- 39) Brdajev, Anton (1991): KGB in GRU – del vojaškega sistema Sovjetske zveze (1.): Kaj počne obveščevalna služba. *Revija obramba*, 23, 5, str. 36-40.
- 40) Brezovšek, Marjan (1996): Demokracija in uporaba posebnih metod in sredstev varnostnih in obveščevalnih služb. *Zbornik strokovno-znanstvenih razprav VŠNZ*, 10, str. 40-47.
- 41) Feller, Henry (2001): Russian military reform: mass media control and information security. *Jane's Intelligence Review*, 13, 1 str. 12-13.
- 42) Galeotti, Mark (1997): Russia's eavesdroppers come out of the shadows. *Jane's Intelligence Review*, 9, 12, str. 531-533.
- 43) Galeotti, Mark (1997a): Securing Russia's borders. *Jane's Intelligence Review*, 9, 10, str. 435-437.
- 44) Galeotti Mark (1998a): Next step in the return of the KGB. *Jane's Intelligence Review*, 10, 3, str. 3-4.
- 45) Galeotti, Mark (1998b): Russia's national security concept. *Jane's Intelligence Review*, 10, 5, str. 3-4.
- 46) Galeotti, Mark (1998c): Heirs of the KGB: Russia's Intelligence and Security Services. *Jane's Intelligence Review Special Report*, 19, str. 5-19.
- 47) Galeotti, Mark (1998d): Russia's Grifting generals. *Jane's Intelligence Review*, 10, 4, str. 3-4.
- 48) Galeotti, Mark (2000a): Looking to life after Boris. *Jane's Intelligence Review*, 12, 2, str. 8-9.

- 49) Galeotti, Mark (2000b): Soviet controls by stealth. *Jane's Intelligence Review*, 12, 5, str. 8-9.
- 50) Galeotti, Mark (2000c): Putin's network of spies. *Jane's Intelligence Review*, 12, 6, str. 8-9.
- 51) Galeotti, Mickey (2000d): Consolidate or conglomerate: intergrating intelligence agencies. *Jane's Intelligence Review*, 12, 7, str.50-51.
- 52) Galeotti, Mark (2001): Putin wields his scalpel. *Jane's Intelligence Review*, 13, 1, str. 8-9.
- 53) Grad, Franc (1996): Institucionalni okvir parlamentarnega nadzora nad uporabo posebnih metod in sredstev. *Zbornik strokovno-znanstvenih razprav VŠNZ*, 10, str. 94-107.
- 54) Grizold, Anton (1996): Posameznikova varnost in obveščevalne službe. *Zbornik strokovno-znanstvenih razprav VŠNZ*, 10, str. 108-115.
- 55) Krunic, Zoran (1996): Metode dela obveščevalnih služb – poskus klasifikacije in pomen agenturne metode. *Zbornik strokovno-znanstvenih razprav VŠNZ*, 10, str. 143-153.
- 56) Kirbus, Vinko (1994): Iskanje slovenskega modela. *Revija obramba*, 26, 8, str. 6-9.
- 57) Osterman, Andrej in Šaponja Vladimir (1996): Pomen uporabe posebnih metod in sredstev na področju vojaške obveščevalne, protiobveščevalne in varnostne dejavnosti. *Zbornik strokovno-znanstvenih razprav VŠNZ*, 10, str. 298-304.
- 58) Pečar, Janez (1994): Politična kultura nadzorovanja. *Teorija in praksa*, 31, 5-6, str. 510-517.
- 59) Purg, Adam (1993): Za celovitejši pristop na obveščevalno-varnostnem področju: predlogi rešitev na obveščevalnem področju. *Revija policija*, 13, 6, str. 493-499.
- 60) Purg, Adam (1994): Poglavitne funkcije obveščevalnih služb in tendence v njihovem razvoju. *Zbornik strokovno-znanstvenih razprav VŠNZ*, 7, str. 177-185.
- 61) Purg, Adam (1994): Povezave med obveščevalnimi službami in drugimi deli političnih sistemov. *Revija policija*, 14, 5-6, str. 231-236.
- 62) Purg, Adam (1995): Nekatera nerešena vprašanja na varnostno-obveščevalnem področju. *Javna uprava*, 31, 2, str. 163-177.
- 63) Purg, Adam (1995): Povezave med obveščevalnimi službami in državno suverenostjo. *Zbornik strokovno-znanstvenih razprav VŠNZ*, 8, str. 222-229.
- 64) Purg, Adam (1995): Razmišljanja o stroju sodobnega obveščevalnega sistema Republike Slovenije. *Javna uprava*, 31, 3, str. 441-462.

- 65) Purg, Adam (1996): Varnostno-obveščevalne službe in vloga parlamenta. Slovensko politološko društvo, Zbornik Referatov, Slovenski parlament – izkušnje in perspektive, str. 269-281.
- 66) Purg, Adam (2003): Spremembe varnostno-obveščevalnega sistema v luči boja proti mednarodnemu terorizmu po 11.9.2001: Študija primera Ruske Federacije. Dnevi varstvoslovja 2003, VPVŠ, cd.
- 67) Purg, Adam (2001): Vloga obveščevalnih in varnostnih služb v političnih sistemih: primer Ruske Federacije. Teorija in praksa, 38, 1, str. 103-118.
- 68) Scholler, Heinrich (1994): Parlamentarno volilno pravo Zvezne Republike Nemčije – problemi in rešitve. Javna uprava, 4, str. 403-421
- 69) Sotlar, Andrej (1996): Nekatere varnostno-obveščevalne službe, njihove metode in sredstva dela ter analiza vključenosti le-teh v temeljne zakone, ki urejajo njihovo delovanje. Zbornik strokovno-znanstvenih razprav VŠNZ, 10, str. 203-213.

c) Dokumenti

- 70) (1990) Gesetz über den Bundesnachrichtendienst 1990. BGBl. I. S. 2979- 2981, Nr. 73, Bonn.
- 71) (1990) Gesetz über den Militärischen Abschirmdienst 1990. BGBl. I. S. 2977, 2979, Nr. 73, Bonn.
- 72) (1978) Gesetz über die parlamentarische Kontrolle nachrichtendienstlicher Tätigkeit des Bundes 1978. BGBl. I. S. 453, Nr. 12-6, Bonn.
- 73) (1992) Gesetz zur Änderung des Gesetzes über die parlamentarische Kontrolle nachrichtendienstlicher Tätigkeit des Bundes und zur Änderung des Gesetzes zur Beschränkung des Brief, Post und Fernmeldegeheimnisses 1992. BGBl. I. S. 997-998, Nr. 25, Bonn.
- 74) (1968) Gesetz zur Beschränkung des Brief, Post und Fernmeldegeheimnisses (Gesetz zur Artikel 10 Grunddesetz) (G 10) 1968. BGBl. I. S. 949, Nr. 190-4, Bonn.
- 75) (1993) Odlok o ustanovitvi in nalogah komisij in odborov DZ RS 1993. UL RS, Ljubljana.
- 76) (2003) Odluka o Vijeću za nadzor sigurnosnih službi 2003. Narodne novine, Zagreb.
- 77) (1993) Poslovník Državnega zbora 1993. UL RS, Ljubljana.
- 78) (2002) Poslovník Državnega zbora 2002. UL RS, Ljubljana.
- 79) (1993) Poslovník o parlamentarni preiskavi 1993. UL RS, Ljubljana.

- 80) (1996) Presidential Edict No. 1024: On the Russian Federation Security Council 1996. The Kremlin, Moskva (<http://www.fas.org>, vstop: 20.03. 2006).
- 81) (1993) Resolucija o izhodiščih zasnove nacionalne varnosti Republike Slovenije 1993. UL RS, Ljubljana.
- 82) (1995) Russian Federation Federal Law No. 40-FZ: On organs of the Federal Security Service in the Russian Federation 1995, The Kremlin, Moskava (<http://www.fas.org>, vstop: 20.03. 2006).
- 83) (1996) Russian Federation Federal Law No. 5: On Foreign Intelligence 1996. The Kremlin, Moskva (<http://www.fas.org>, vstop: 20.03. 2006).
- 84) (1998) Russian Federation Presidential Edict No 806: Approval of the Statue on the Russian Federation Federal Security Service and it's Structure 1998. The Kremlin, Moskva (<http://www.fas.org>, vstop: 20.03. 2006).
- 85) (1998) Russian Federation Federal Law No. 130-FZ: On the Fight Against Terrorism 1998. The Kremlin, Moskva (<http://www.fas.org>, vstop: 20.03.2006).
- 86) (2000) Spremembe in dopolnitve Zakona o kazenskem postopku 2000. UL RS, Ljubljana.
- 87) (1999) Uredba o obveščevalno-varnostni službi Ministrstva za obrambo 1999. UL RS, Ljubljana.
- 88) (1991) Ustava Republike Slovenije 1991. UL RS, Ljubljana.
- 89) (1993) Ustava Ruske Federacije 1993. The Kremlin, Moskva (<http://www.fas.org>, vstop: 20.03.2006).
- 90) (2001) Ustav Republike Hrvatske 2001. Narodne novine, Zagreb.
- 91) (1994) Zakon o obrambi 1994. UL RS, Ljubljana.
- 92) (2002) Zakon o spremembah in dopolnitvah Zakona o obrambi 2002. UL RS, Ljubljana.
- 93) (1993) Zakon o parlamentarni preiskavi 1993. UL RS, Ljubljana.
- 94) (2003) Zakon o parlamentarnem nadzoru obveščevalno in varnostnih služb 2003. UL RS, Ljubljana.
- 95) (1998) Zakon o policiji 1998. UL RS, Ljubljana.
- 96) (1999) Zakon o Slovenski obveščevalno-varnostni agenciji 1999. UL RS, Ljubljana.
- 97) (1993) Zakon o vladi Republike Slovenije 1993. UL RS, Ljubljana.
- 98) (2002) Zakon o sigurnosnim službama Republike Hrvatske 2002. Narodne novine, Zagreb.

d) Internetni viri

- 99) Spletna stran nemškega parlamenta: <http://www.bundestag.de> (vstop: 20.02.2006)
- 100) Spletna stran nemške vojske: <http://www.bundeswehr.de> (vstop: 20.02.2006)
- 101) Spletna stran Ministrstva za obrambo Nemčije: <http://www.bwb.org> (vstop: 20.02.2006)
- 102) Spletna stran organizacije za raziskovanje spoštovanja človekovih pravic in svoboščin: <http://www.freedomhouse.org> (vstop: 21.02.2006)
- 103) Spletna stran slovenskega parlamenta: <http://dz-rs.si> (vstop: 25.02.2006)
- 104) Spletna stran nemške vlade: <http://www.government.de> (vstop: 20.02.2006)
- 105) Spletna stran slovenske vlade: <http://www.gov.si> (vstop: 25.02.2006)
- 106) Spletna stran hrvaškega parlamenta: <http://www.sabor.hr> (vstop: 02.03.2006)
- 107) Spletna stran hrvaške vlade: <http://www.vlada.hr> (vstop: 02.03.2006)
- 108) Spletna stran obveščevalne skupnosti RF: <http://www.agentura.ru> (vstop: 20.03.2006)
- 109) Spletna stran skupnosti ameriških znanstvenikov: <http://www.fas.org> (vstop: 20.03.2006)
- 110) Spletna stran zveznega parlamenta RF: <http://www.duma.ru> (vstop: 26.03.2006)
- 111) Spletna stran zvezne vlade RF: <http://www.gov.ru> (vstop: 26.03.2006)
- 112) Spletna stran korporacije Jane's Information Group: <http://www.janes.com> (vstop: 30.03.2006)

e) Ostalo

- 113) Ciglarič, Bojan (1998): Bundesnachrichtendienst. Zvezna obveščevalna služba Zvezne republike Nemčije. Diplomsko delo. Visoka policijsko-varnostna šola, Ljubljana.
- 114) Črnčec, Damir (1997): Politični sistem in nadzor nad obveščevalnimi službami: analiza primera ZDA, Nemčije in Hrvaške. Diplomsko delo. Visoka policijsko-varnostna šola, Ljubljana.
- 115) Kleindienst, Daniel (1999): Obveščevalna služba v ZRN – BND. Diplomsko delo. Visoka policijsko-varnostna šola, Ljubljana.